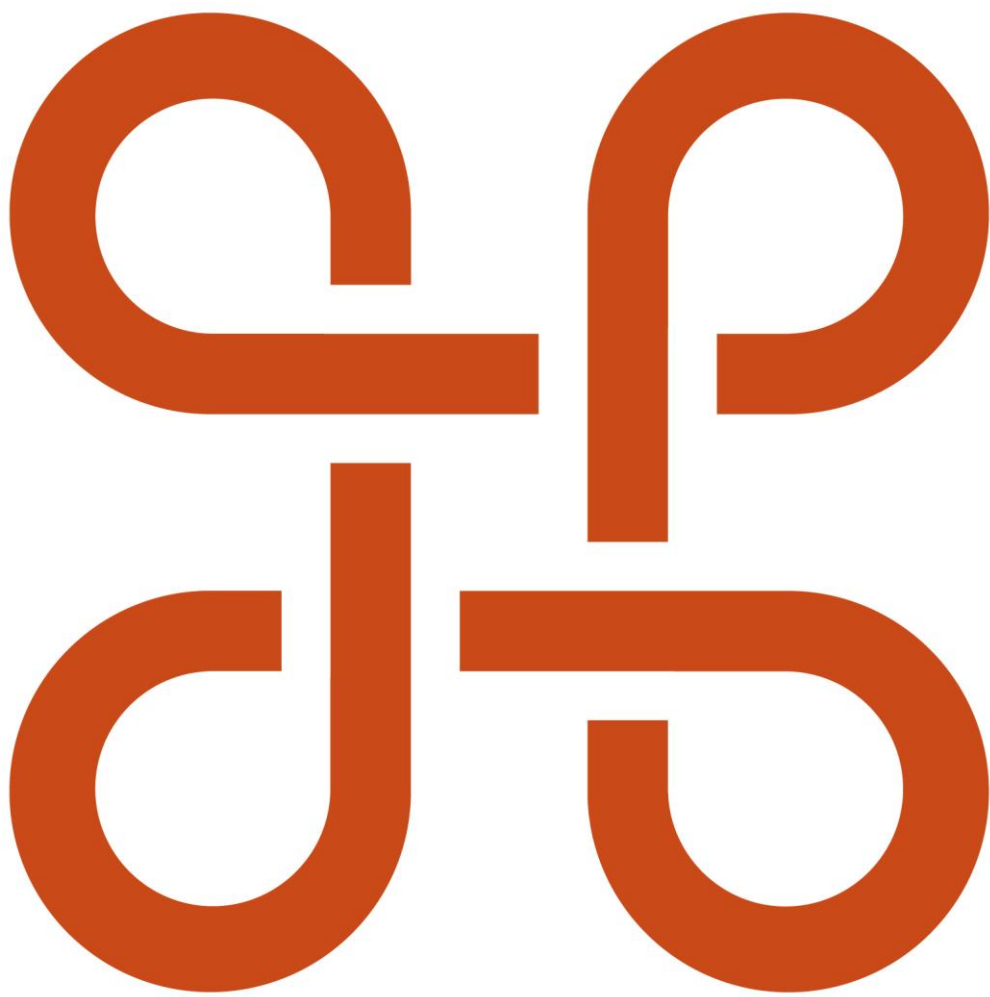

Nationell strategi för världsarvsarbetet

- Avrapportering av regeringsuppdraget att utarbeta en nationell världsarvsstrategi

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2019
Nationell strategi för världsarvsarbetet – Avrapportering av regeringsuppdraget att utarbeta en nationell världsarvsstrategi
Upphovsrätt, där inget annat anges,
enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Innehållsförteckning

Strategin i korthet	7
Ansvar och roller i världsarvsarbetet.....	12
Inledning	15
Regeringsuppdrag att ta fram en nationell världsarvsstrategi	15
Avgränsningar och samband med andra uppdrag	17
Genomförande	18
Disposition.....	19
Fortsatt hantering av strategin	20
1. Om världsarv	21
1.1 För fred och en hållbar samhällsutveckling	21
1.2 Människlighetens och jordens gemensamma arv	22
1.3 Särskilt stort universellt värde	24
2. Strategisk inriktning framöver och förtydliganden i världsarvsarbetet	28
2.1 Vision och mål för världsarvsarbetet 2020–2030	29
2.2 Världsarvens bidrag till samhällsutvecklingen.....	31
2.3 Förtydliganden om organisering, ansvar och roller i världsarvsarbetet.....	36
2.4 Bevarande genom nationell lagstiftning	56
2.5 Säkerställande av världsarvens skydd genom ändamålsenliga processer och god förvaltning.....	63
2.6 Kommunikation och information om världsarven och världsarvsarbetet.....	74
2.7 Kunskapsförsörjning i världsarvsarbetet	77

2.8 Finansiering.....	79
2.9 Hantering av potentiella nya världsarv	82
2.10 Det internationella arbetet.....	83
2.11 Strategins konsekvenser för berörda aktörer	85
Bilaga 1. Internationella styrsignaler relevanta för arbetet.....	90
Världsarven i samhällsutvecklingen och världsarvsarbetets betydelse för de globala hållbarhetsmålen.....	91
Skydda och förvalta världsarv.....	93
Information, kommunikation och utbildning.....	97
Nya världsarv	98
Bilaga 2. Nationella styrsignaler relevanta för arbetet	100
Mål och politik inom olika politikområden.....	100
Handlingsplan för Agenda 2030 och Sveriges politik för global utveckling	101
Förvaltningspolitik och principer för ansvar och roller	104
Bilaga 3. Hur arbetet bedrivs idag, utvecklingsbehov och behov av förtydliganden.....	107
Övergripande styrning av världsarvsarbetet	107
Världsarven i samhällsutvecklingen.....	108
Organisation – ansvar och roller.....	110
Legalt skydd.....	112
Skydd, vård och underhåll	116
Kommunikation och information	125
Kunskapsförsörjning (kompetens samt forskning och utveckling)	129
Finansiering.....	131

Hantering av potentiella nya världsarv	134
Internationellt arbete.....	134
Bilaga 4. Regeringsuppdraget	140
Bilaga 5. Nordisk utblick	143
Norges världsarvsarbete	143
Finlands världsarvsarbete	152
Islands världsarvsarbete.....	159
Danmarks världsarvsarbete.....	162
Bilaga 6. Lista remissinstanser	166
Referenser.....	171

Förord

Sverige ansvarar för 15 av världens världsarv. Det är en samling natur- och kulturarv av olika karaktär som tillsammans med de över tusen världsarv som finns i världen vittnar om jordens och mänsklighetens historia.

Arbetet med världsarv innebär inte bara att säkerställa att världsarven bevaras för all framtid. Världsarven ska också kommuniceras, vara en del av samhället och bidra till samhällets utveckling, t.ex. som besöksmål eller som attraktiva miljöer att bo och verka i och som skapar mening och tillhörighet. Världsarven ska dessutom gärna visa vägen och gå före i arbetet med att ställa om till en hållbar utveckling i enlighet med Agenda 2030.

För första gången någonsin har vi tagit fram en gemensam strategi att arbeta efter. Berörda aktörer i världsarvsarbetet, kommuner, regioner, länsstyrelser, ansvariga nationella myndigheter, museer, naturum och inte minst det civila samhället, har bidragit i arbetet med strategin i gott samarbete och dialog. Att arbetet även framöver präglas av samarbete, samverkan, dialog och lokalt medbestämmande är viktigt för att lyckas med uppdraget.

Förutom de insatser som alla berörda aktörer i världsarvsarbetet gjort på lokal, regional och nationell nivå i strategiarbetet vill vi också passa på att tacka alla berörda för de insatser ni gör för världsarven. Tack vare det arbete vi gör tillsammans är världsarven i Sverige platser som ger en känsla av tillhörighet och gemensam respekt för andra och den historia jorden och mänskligheten delar.

Lars Amréus

Riksantikvarie

Strategin i korthet

Riksantikvarieämbetet fick den 19 oktober 2017 i uppdrag av regeringen att utarbeta en nationell världsarvsstrategi. I korthet ska den nationella strategin ge en samlad beskrivning av hur Sverige arbetar med Unescos världsarvskonvention idag och hur arbetet ska inriktas framöver.¹

Uppdraget har genomförts av Riksantikvarieämbetet i samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet och i dialog med andra berörda myndigheter, kommuner och aktörer inklusive förvaltare av världsarv.

Genomförandet av världsarvsstrategin är ett långsiktigt arbete. En strategiperiod på tio år under perioden 2020–2030 har satts för genomförandet. Respektive myndighet och aktör ansvarar för genomförandet av strategin inom sitt ansvarsområde. Riksantikvarieämbetet avser utforma en handlingsplan för strategins genomförande i dialog med berörda aktörer. Ansvariga aktörer bör överväga behovet av att utforma egna handlingsplaner som preciserar hur de ytterligare kan bidra till att strategin genomförs.

Strategin innehåller en ny vision och övergripande mål, de viktigaste utvecklingsområdena i världsarvsarbetet och tydliggöranden om hur utvecklingsområdena bör mötas. Detta sammanfattas nedan.

Visionen är:

Världsarven visar vägen till en hållbar och fredlig värld

Målen är:

- Agenda 2030-målen *genomsyrar allt* världsarvsarbete i Sverige
- Arbetet med världsarv i Sverige är *förebildligt* i fråga om att hållbart bevara, använda och utveckla natur- och kulturmiljöer
- Sverige är *aktiv* i det internationella arbetet, verkar för att konventionen är ett effektivt och trovärdigt redskap inom Unesco och lyfter världsarvens betydelse för Agenda 2030-målen
- Världsarvsarbetet präglas av samarbete, samverkan, dialog och lokalt medbestämmande

¹ Uppdraget i sin helhet återfinns i bilaga 4.

Utvecklingsområdena är:

- Bättre ta till vara världsarvens potential att bidra till samhällsutvecklingen och Agenda 2030-målen
- Bättre kunskap om världsarv, världsarvskonventionen och vad världsarvsarbetet innebär
- Mer samlad och tydlig kommunikation och information om världsarven och världsarvsarbetet och bättre kommunikation om världsarvsarbetets globala koppling
- Förbättrad katastrofberedskap och beredskap för klimatförändringar för världsarven
- Mer utvecklat arbete med världsarvens förvaltningsplaner
- Tydligare processer och behov av samråd samt bra underlag vid planerade förändring i eller i anslutning till världsarv
- Tydligare ansvar och roller och mer enhetlig organisering
- Tillfällig satsning på världsarvssamordnarna
- Fortsatt aktivt deltagande i internationella samarbeten

Nedan beskrivs utvecklingsområdena och hur behovet av utveckling bör mötas.

Bättre ta till vara världsarvens potential att bidra till samhällsutvecklingen och Agenda 2030-målen

Världsarven ska vara en del av och bidra till samhällsutvecklingen. Agenda 2030-målen bör genomsyra allt världsarvsarbete och vara förebildligt i fråga om att bevara, använda och utveckla natur- och kulturmiljöer på ett hållbart sätt. Arbetet utifrån Agenda 2030-målen behöver därför vidareutvecklas. Lokala, regionala och nationella aktörer bör gemensamt ansvara för denna vidareutveckling. Världsarven kan med fördel lyftas till möjliga plattformar för att utveckla och testa nya metoder som kan visa på natur- och kulturarvets betydelse för Agenda 2030-målen.² Vilka mål i agendan som kan vara mest relevanta i världsarvsarbetet preciseras med utgångspunkt i de enskilda världsarvens förutsättningar att bidra till Agenda 2030-målen av lokala och regionala aktörer. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket

² En rekommendation från Unesco är just att världsarven lyfts till möjliga plattformar för att utveckla och testa nya metoder som kan visa på natur- och kulturarvets betydelse för hållbar utvecklingsmålen. Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention*.

och Svenska Unescorådet har en stödjande roll i arbetet och avser framöver att ta initiativ till olika insatser för att vidareutveckla världsarvsarbetet utifrån Agenda 2030-målen.

Specifikt gällande lokal och regional utveckling torde världsarven kunna tas till vara bättre framöver, t.ex. för besöksmålsutveckling och i arbetet med att tillgängliggöra kultur- och naturarv. I detta arbete kan kommuner, regioner, det civila samhället och lokala företag ha en mer framträdande roll i världsarvsarbetet. Världsarven och världsarvsarbetet bör också integreras mer i det övergripande arbetet med lokal och regional utveckling och tas upp i lokala och regionala utvecklingsplaner och program.

Bättre kunskap om världsarv och världsarvskonventionen och vad världsarvsarbetet innebär

Kunskapen om världsarv och världsarvskonventionen och vad världsarvsarbetet innebär behöver bli bättre hos myndigheter, beslutsfattare och övriga aktörer i världsarvsarbetet. Tydliggöranden i världsarvsstrategin och det arbete som bedrivits inom ramen för den är i sig ett medel för att förbättra kunskaperna. Utöver strategin och de kommunikationsinsatser som görs i samband med avrapporteringen planerar Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet arrangera fler tillfällen för kompetensutveckling och möjlighet att utbyta erfarenheter inom världsarvsarbetet framöver inom olika specifika utvecklingsområden eller med olika teman.

Mer samlad och tydlig kommunikation och information om världsarven och världsarvsarbetet och bättre kommunikation om världsarvsarbetets globala koppling

Information och kommunikation om världsarven och världsarvsarbetet behöver bli mer samlad och tydlig. Världsarvens globala koppling behöver också kommuniceras bättre. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet avser bli bättre på att tillhandahålla övergripande information om världsarven och världsarvsarbetet och vägleda mer om kommunikation om världsarven.

Grundprincipen för kommunikation i världsarvsarbetet är att nationella myndigheter (Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet) ansvarar för kommunikations- och informationsmaterial och underlag som rör världsarven, världsarvskonventionen och världsarvsarbetet generellt. Lokala och regionala aktörer (exempelvis kommuner, museer, besökscenter och naturum) ansvarar för att ta fram kommunikationsmaterial och för att förmedla om varje världsarv specifikt. Lokala och regionala aktörer förmedlar också vidare generell information som tagits fram av nationella myndigheter.

Förbättrad katastrofberedskap och beredskap för klimatförändringar för världsarven

Arbetet med världsarvens katastrofberedskap samt beredskap mot klimatförändringar behöver utvecklas framöver. Riksantikvarieämbetet har inlett ett arbete som syftar till att tydliggöra sitt ansvar när det gäller kulturarvs katastrofberedskap, vilket omfattar världsarv. Arbetet omfattar även att förtydliga andra aktörers ansvar och roller i arbetet med kulturarvs katastrofberedskap.

Utvecklat arbete med världsarvens förvaltningsplaner

Arbetet med världsarvens förvaltningsplaner behöver utvecklas. Världsarvsråden ansvarar för att ta fram, uppdatera och följa upp förvaltningsplanerna. Länsstyrelserna har en pådrivande roll i detta arbete. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket planerar framöver att ge mer stöd och vägledning till lokala och regionala aktörer i arbetet med förvaltningsplanerna och främja erfarenhetsutbyte.

Tydligare processer och behov av samråd och bra underlag vid planerade förändring i eller i anslutning till världsarv

Hur processen ser ut och vem som ansvarar för vad när en förändring av mark- eller vattenanvändning planeras i eller i anslutning till världsarven behöver bli tydligare. Övergripande tydliggöranden görs i strategin om vilka steg processen bör omfatta och exempel på aktiviteter, ansvar och roller i de olika stegen lyfts. Förenklat innehåller processen fyra steg:

1. Förebyggande åtgärder
2. Åtgärder som syftar till att upptäcka planerade förändringar som negativt kan påverka världsarvet
3. Informera och/eller rapportera om de planerade förändringarna
4. Finna lösningar som hindrar att världsarven inte påverkas negativt inklusive mekanismer för att eventuellt överpröva beslut

Att arbeta förebyggande är det viktigaste steget i processen. Myndigheter som fattar beslut om förändringar i mark- och vattenanvändning har en central roll i detta arbete. Gott förebyggande arbete för kommunernas del kan vara god planering och att på förhand så tydligt som möjligt ange i t.ex. en översiktsplan vad som går och inte går att göra i eller i anslutning till ett världsarv. Det handlar också om att samråda och ta fram bra kunskapsunderlag som beskriver den planerade förändringens eventuella påverkan på världsarvens särskilt stora universella värde.

De legala förutsättningarna för att begära av en exploatör att analysera den planerade förändringens eventuella påverkan på världsarvets särskilt stora universella värde behöver tydliggöras framöver. Eventuellt kan det också finnas behov av justeringar i lagstiftning. Riksantikvarieämbetet avser att ha en dialog med regeringen om det.

I arbetet med att upptäcka planerade förändringar i eller i anslutning till ett världsarv behöver arbetet med uppsikt över världsarven utifrån förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden (hushållningsförordningen) utvecklas, liksom länsstyrelsernas och nationella myndigheters samverkan i uppsiktsarbetet. I strategin görs också tydliggöranden om hur ansvariga myndigheter förväntas agera när man upptäcker planerade förändringar som riskerar negativt påverka världsarven.

Tydligare ansvar och roller och mer enhetlig organisering

Behov finns av tydligare ansvar och roller och en mer enhetlig organisering i världsarbetet. Tydliggöranden av ansvar och roller görs i strategin. Samtidigt är det viktigt att regionala och lokala aktörer kan anpassa världsarvsarbetet utifrån varje världsarvs specifika förutsättningar och behov, vilket det fortfarande finns utrymme för. Hur arbetet på lokal och regional nivå organiseras bör ge goda förutsättningar för hållbart bevarande, användande och utvecklande samt till lokalt och regionalt medbestämmande i världsarvsarbetet. I strategiarbetet har det framkommit ett behov av att ansvariga statliga myndigheters ansvar och roll i världsarvsarbete inte bara tydliggörs i en världsarvsstrategi utan även preciseras i rättsordningen. Riksantikvarieämbetet avser därför föra dialog med regeringen om det.

Tillfällig satsning på världsarvssamordnarna

Världsarvsstrategin innebär en ambitionshöjning i det nationella världsarvsarbetet. I syfte att stärka det lokala och regionala världsarvsarbetet under den första genomförandeperioden av strategin avser Riksantikvarieämbetet ha en dialog med regeringen om en tillfällig satsning på världsarvssamordnarna. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket avser också framöver mer samlat än tidigare informera om vilka möjligheter som finns att söka bidrag för världsarvsarbetet.

Fortsatt aktivt deltagande i internationella samarbeten

Sverige bör fortsätta vara aktiv i internationella samarbeten gällande världsarv. Det gäller deltagande på internationella möten, i internationella samarbeten och att ingå i nätverk mellan världsarv. I fråga om eventuella nya världsarvsnomineringar bör Sverige verka för en mer geografiskt balanserad världsarvslista på global nivå. Därför ska Sverige vara restriktivt med att nominera fler världsarv. Det globala

världsarvsarbetet drivs och utvecklas av Unescos världsarvskommitté. Sverige har beslutat att kandidera till Unescos världsarvskommitté för perioden 2021–2025. Erfarenheter från detta arbete kommer att bli viktiga i det nationella och i det lokala arbetet med att förvalta och utveckla de svenska världsarven och därmed bidra till implementeringen av denna strategi.

Ansvar och roller i världsarvsarbetet

En central del i uppdraget att ta fram en nationell världsarvsstrategi har varit att beskriva och tydliggöra ansvar och roller i världsarvsarbetet. Övergripande gäller samma ansvars- och rollförhållanden i världsarvsarbetet som gäller generellt i natur- och kulturmiljöarbetet. Här följer ett kort sammandrag om ansvar och roller i arbetet och hur roller och ansvar i vissa hänseenden bör utvecklas framöver.

Regeringen är ytterst ansvarig för att Sverige följer världsarvskonventionen. Regeringen representerar Sverige på världsarvskommitténs och världsarvskonventionens generalförsamlings möten. Regeringen beslutar om Sveriges nomineringar till världsarvslistan och att föra upp eventuella nomineringar på Sveriges tentativa lista.

Ansvariga nationella myndigheter i världsarvsarbetet är *Riksantikvarieämbetet*, *Naturvårdsverket* och *Svenska Unescorådet*. Riksantikvarieämbetet har det övergripande ansvaret för världsarvskonventionens tillämpning i Sverige och samordnar det nationella världsarvsarbetet. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har ett generellt uppdrag från regeringen att hantera och förbereda frågor utifrån världsarvskonventionen. Riksantikvarieämbetet är nationellt ansvarig myndighet för världsarv som är kulturarv. Naturvårdsverket ansvarar för världsarv som är naturarv. Myndigheterna bör ge stöd och rådgivning i världsarvsarbetet och ansvarar för att bereda eventuella nomineringar av potentiella världsarv i samverkan med Svenska Unescorådet. Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet är nationellt ansvariga för uppsikt av världsarven i enlighet med hushållningsförordningen (1998:896). Svenska Unescorådet är kontaktlänk mellan Sverige och Unesco och bistår regeringen i frågor om Unescos verksamhet. Svenska Unescorådet bör verka för ökad medvetenhet om och skyddsbehov av världsarven och synliggöra världsarvsarbetets globala koppling.

Länsstyrelserna ansvarar för det statliga natur- och kulturmiljöarbetet på regional nivå vilket omfattar världsarvsarbetet. Ansvaret följer den nationella lagstiftningen. Samtliga länsstyrelser med världsarv har ett grunduppdrag som gäller alla länsstyrelser. I länsstyrelsernas grunduppdrag ingår att på regional nivå ha uppsikt över världsarven i enlighet med miljöbalken (1998:808) och hushållningsförordningen (1998:896) och vidta tillämpliga åtgärder om världsarven riskerar att negativt påverkas. Länsstyrelsen bör också bidra till god förvaltning av

världsarven och bör utse världsarvsråd eller motsvarande samt samordningsansvarig organisation för världsarven efter förslag från ansvariga lokala och regionala aktörer i världsarvsarbetet. Länsstyrelserna bör också vara pådrivande i arbetet med världsarvens förvaltningsplaner så att de uppdateras och följs upp. I fråga om eventuella nya världsarv ansvarar länsstyrelsen för att på regional nivå ta fram underlag till beredning av nya världsarv i samarbete med Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet.

Statliga och privata ägare och nyttjanderättshavare för mark och fastigheter inom ett världsarv har en viktig roll i världsarvsarbetet i att skydda, vårda och bevara världsarven. Ägare finansierar också i stor utsträckning vård och underhåll av miljöer och bebyggelse. Det finns inga krav på mark- eller fastighetsägare att göra världsarv tillgängliga för besökare enligt världsarvskonventionen. Däremot finns krav på att informera om världsarven och världsarvsarbetet. Staten bör föregå med gott exempel gällande att förvalta och tillgängliggöra natur- och kulturarv, vilket även omfattar världsarv.³ Det betyder att statliga fastighetsägare bör tillgängliggöra världsarvet för besökare i den mån det är möjligt.

Beslutsfattande myndigheter, t.ex. kommuner, länsstyrelser, Trafikverket och Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) är centrala aktörer i världsarvsarbetet och är myndigheter som har mandat att fatta beslut om förändringar i mark- och vattenanvändning i eller i anslutning till världsarven. Även regeringen kan fatta sådana beslut. Beslutsfattande myndigheters roll i världsarvsarbetet är att bedöma påverkan på världsarvet vid planerade förändringar och kunna motivera förändringen utifrån att världsarvets särskilt stora universella värde inte påverkas negativt. Beslutsfattande myndigheter har också en viktig roll gällande att förebygga att det som planeras och görs inte riskerar påverka världsarvets särskilt stora universella värde negativt.

Kommunen har en central roll i världsarvsarbetet som beslutsfattande myndighet och i arbetet med samhällsplanering och samhällsutveckling på lokal nivå. Kommunen har stort mandat att forma sin roll i världsarvsarbetet utifrån lokala förutsättningar och behov.

Regionerna ansvarar för tillväxtfrågor, besöksmålsutveckling och att göra konst och kultur tillgängligt på regional nivå. Regionernas roll och ansvar i världsarvsarbetet kan variera mellan världsarven men generellt sett kan regionerna bidra mer och ta en större roll i världsarvsarbetet framöver i fråga om världsarvens användande, utvecklande och bidrag till samhällsutvecklingen och Agenda 2030-målen.

³ Se t.ex. Statens fastighetsverk. *Att förvalta ett kulturarv – Förvaltningspolicy för statliga byggnadsminnen*. <https://www.sfv.se/sv/om-oss/uppdrag/kulturarv/>

Samtliga världsarv bör ha ett *världsarvsråd* eller motsvarande och en *världsarvssamordnare* som samordnar regionala och lokala aktörers bidrag i världsarvsarbetet. Detta är inget nytt utan de flesta världsarv har idag både ett världsarvsråd och en samordnare. I och med denna strategi formaliseras och definieras världsarvsrådets och världsarvssamordnarnas roll och tydliggöranden görs om hur de bör utses. Världsarvsråden utgörs av ansvariga aktörer i världsarvsarbetet på lokal och regional nivå.

Inledning

Världsarv är kultur- eller naturarv som är så värdefulla att de är en angelägenhet för hela mänskligheten. Det är minnesmärken, grupper av byggnader, kulturmiljöer, naturföreteelser, naturmiljöer eller naturområden som på ett enastående sätt vittnar om jordens och människans historia.⁴ Världsarven utgör mänsklighetens gemensamma arv och ska bevaras genom staternas ansvarstagande och internationellt samarbete.

Unescos konvention om skydd för världens kultur- och naturarv, världsarvskonventionen, är det normativa instrumentet för identifiering, skydd, förvaltning, vidareförande och förmedling av dessa kultur- och naturarv. Den antogs vid Unescos generalkonferens år 1972. Konventionen har hittills ratificerats av 193 stater och antalet världsarv uppgår för närvarande till över 1 000 i fler än 160 länder och stater. Sverige ratificerade konventionen år 1985 och förvaltar idag 15 världsarv.

Regeringsuppdrag att ta fram en nationell världsarvsstrategi

Riksantikvarieämbetet fick den 19 oktober 2017 i uppdrag av regeringen att utarbeta en nationell världsarvsstrategi. Den nationella strategin ska ge en samlad beskrivning av hur Sverige arbetar med Unescos världsarvskonvention idag och hur arbetet ska inriktas framöver. Uppdraget ska genomföras i samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet och i dialog med andra berörda myndigheter, kommuner och aktörer inklusive förvaltare av världsarv.

Bakgrunden till uppdraget är att regeringen bedömer att det finns behov av att utveckla världsarvsarbetet i vissa delar, bl.a. avseende kunskap och kompetens för att stärka skyddet av världsarven och i förhållande till antagandet av Agenda 2030, politiken för global utveckling samt förändrade krav och omständigheter som påverkar världsarven. En världssarvsstrategi utgör också, enligt regeringen, ett led i regeringens ambition att kultur ska komma fler till del i hela landet. Vidare utgör världsarven viktiga resurser för en hållbar lokal och regional utveckling och bidrar till ökad förståelse för hur samhällen har utvecklats. Världsarven är också viktiga besöksmål för en växande besöksnäring.

Regeringen anger att syftet med uppdraget är att ytterligare tydliggöra roller, ansvar och framtida inriktning i arbetet med de svenska världsarven och

⁴ Artikel 1 och 2 världsarvskonventionen.

världsarvskonventionen. Eftersom regeringen anger att strategin är nationell betyder det att det är Sveriges samlade hållning för världsarvsarbetet utifrån världsarvskonventionen som ska förtydligas och utvecklas.

Specifikt anger regeringen att följande ska göras inom ramen för uppdraget:

- Ge en samlad beskrivning av hur Sverige idag arbetar med Unescos världsarvskonvention
- Förtydliga roller och ansvar
- Tydliggöra hur kunskap och kompetens kan stärkas hos myndigheter och beslutsfattare
- Tydliggöra världsarvsarbetets framtida inriktning
- Analysera samtliga relevanta policyer och strategier som antagits av världsarvskonventionens generalförsamling och världsarvskommittén och bedöma hur det nationella världsarvsarbetet ska förhålla sig till dessa
- Klargöra och beakta världsarvens betydelse för målen i FN:s Agenda 2030 samt för Sveriges politik för global utveckling

Regeringen anger inte om världsarvsstrategin ska omfatta en specifik period eller tills vidare. Dock bedömer Riksantikvarieämbetet att en genomförandeperiod på tio år under år 2020–2030 bör gälla. Arbetet kopplar mycket till Agenda 2030-målen som är satta till år 2030. Därför är det också rimligt att världsarvsstrategin ska genomföras till år 2030.

En strategi är ett dokument som bör innehålla övergripande målbilder och en vision för arbetet samt ett begränsat och relevant urval av konkreta förslag och åtgärder för implementering. Utöver detta är ett viktigt syfte med världsarvsstrategin att göra förtydliganden om hur världsarvsarbetet bör bedrivas på nationell nivå och öka ansvariga aktörers kunskap och kompetens om världsarvskonventionen. Därför innehåller strategin också tydliggöranden och beskrivningar om just detta. För många aktörer behöver tydliggörandena inte betyda att det arbete som bedrivs behöver förändras. För andra aktörer kan det finnas behov av att göra justeringar.

I Sverige har det tidigare saknats en strategi för världsarvsarbetet som utgår ifrån världsarvskonventionen. Däremot har myndigheter och andra aktörer väglett i arbetet genom regeringens skrivelse 2001/02:171 Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten. I skrivelsen beskrivs konventionen och dess tillämpning inom Unesco och i Sverige och vilka objekt i Sverige som är uppförda på världsarvslistan. I skrivelsen gör regeringen även en bedömning av

konventionens framtida tillämpning i Sverige. Denna skrivelse är däremot inte uppdaterad utifrån hur världsarvsarbetet bedrivs i praktiken idag.

Avgränsningar och samband med andra uppdrag

Världsarvsstrategin syftar till att beskriva Sveriges arbete och hur det bör utvecklas utifrån världsarvskonventionen. Världsarvsarbetet kan även beröra andra konventioner och internationella överenskommelser, exempelvis Konventionen om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt (Haagkonventionen) och Konventionen om tryggheten av det immateriella kulturarvet. Strategin avgränsas till världsarvsarbetet utifrån världsarvskonventionen och de krav som ställs på Sverige utifrån den.

Riksantikvarieämbetet har även ett regeringsuppdrag att kartlägga kulturarvets betydelse för skolväsendet samt att främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna. I detta uppdrag ska Riksantikvarieämbetet särskilt analysera hur världsarven kan tas till vara som en resurs för skolväsendet. Den del av konventionsarbetet som avser undervisning av världsarv i skolor hanteras därmed inte i denna strategi.

I fråga om ansvar och roller i världsarvsarbetet har strategin avgränsats till myndigheter och andra aktörer som har ett formellt ansvar i arbetet på nationell nivå. Dessa är: regeringen, Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket, Svenska Unescorådet, länsstyrelserna, ägare och nyttjanderättshavare, kommuner och andra myndigheter som kan fatta beslut som kan påverka världsarven, såsom SGU och Trafikverket, världsarvens världsarvsråd eller motsvarande och dess samordnare eller motsvarande. Det finns många myndigheter och aktörer som på olika sätt bidrar i arbetet men som inte har ett formellt ansvar kopplat till konventionen, exempelvis regioner, museer, Jordbruksverket, Skogsstyrelsen, Tillväxtverket och Boverket. Dessa aktörers roller belyses enbart översiktligt i strategin.

Regeringen anger i uppdragsbeskrivningen att den anser att den bedömning av världsarvskonventionens tillämpning som gjordes 2002⁵ till stor del alltjämt är giltig. Enligt regeringen har Sverige en lagstiftning och organisation på området som ger tillräckliga förutsättningar när det gäller roll- och ansvarsuppdelning i förhållande till världsarvskonventionens krav. Därför har strategin inte utrett eller omfattat förslag på ändringar i lagstiftningen som syftar till förändringar avseende det legala skyddet.

⁵ Skr. 2001/02:171.

Genomförande

I samarbete och i dialog

Uppdraget har genomförts i nära samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet genom regelbundna avstämningar och projektmöten. Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet har även bidragit med muntliga och skriftliga underlag som använts i strategiarbetet. Uppdraget har också genomförts i dialog med andra berörda myndigheter, kommuner och aktörer inklusive förvaltare av världsarv genom dialogmöten med alla världsarvsråd⁶ där samtliga aktörer som är involverade i världsarvsarbetet finns representerade, inklusive berörda kommuner och ägare. Därtill har projektet haft särskilda dialoger med och inhämtat skriftligt underlag från berörda länsstyrelser och från ett urval av läns museerna och stadsmuseer⁷ samt genom en enkät inhämtat synpunkter från världsarvens samordnare. Strategin i sin helhet har remitterats till samtliga berörda aktörer (se lista över remissinstanser i bilaga 6). Synpunkter från remissinstanserna har arbetats in i strategin.

I olika steg

Regeringsuppdraget har genomförts i olika steg. I ett *första steg* har olika bestämmelser, riktlinjer, strategier och övriga styrsignaler som har relevans för världsarvsarbetet analyserats. På internationell nivå är det världsarvskonventionen, världsarvskonventionens operationella riktlinjer för världsarvsarbetet, olika policyer och strategier som har antagits av världsarvskonventionens generalförsamling och världsarvskommittén och FN:s Agenda 2030-mål. Exempel på nationella styrsignaler som analyserats är Sveriges handlingsplan för Agenda 2030, regeringens Politik för en global utveckling, natur- och kulturarvspolitik, Sveriges strategi för samarbete med Unesco,⁸ besöksnäringsspolitiken och förvaltningspolitiken. Analysen har sammanställts och presenteras i bilaga 1 och 2. Analysen av styrsignalerna har varit en utgångspunkt i dialoger med berörda aktörer och i arbetet med att formulera världsarvsarbetets framtida inriktning i världsarvstrategin.

⁶ Engelsbergs bruk har gett input via telefonsamtal och svar på enkät. Världsarvet Laponia har gett input genom ett dialogmöte med världsarvsförvaltningens verkställande direktör, motsvarande samordnare för världsarvet.

⁷ Läns museerna i Västernorrland, Blekinge, Dalarna, Gotland, Gävleborg, Kalmar, Norrbotten, Stockholm och Stockholms stadsmuseum.

⁸ En strategi för samarbete med Unesco för perioden 2018-2021 antogs av regeringen i mars 2018. Strategin bidrar till att stärka Unescos verksamhet, ger ökad samstämmighet mellan svenska aktörer och anger bl.a. ansvarsfördelningen mellan svenska aktörer.

I ett *andra steg* har världsarvsarbetet kartlagts och beskrivits såsom det bedrivs och är organiserat idag.

Parallellt med steg två i arbetet har även *steg tre* genomförts vilket har varit att identifiera goda exempel och utmaningar i världsarvsarbetet utifrån hur arbetet bör bedrivas (resultatet från steg 1). Underlag till detta har varit Riksantikvarieämbetets tidigare uppföljning *Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention (2016)*, den senaste periodiska rapporteringen till Unesco 2013 från Sverige samt input från de dialoger, intervjuer, enkät och skriftliga underlag eller svar på frågor som insamlats inom ramen för strategiarbetet.

Med utgångspunkt i steg ett, två och tre har därefter den framtida inriktningen för världsarvsarbetet formulerats som *steg fyra* samt hur roller och ansvar kan tydliggöras och kompetens kan stärkas, *steg fem*. Resultatet av denna analys utgör själva strategin och den framtida inriktningen för världsarvsarbetet.

Som inspiration till den framtida inriktningen har projektet genomfört en nordisk utblick om hur de andra nordiska länderna arbetar utifrån världsarvskonventionen. I utblicken har det norska arbetet studerats lite mer djupgående då Norge har beslutat om en särskild politik⁹ för dess arbete med världsarv och många delar i denna politik kan inspirera den framtida inriktningen för det svenska världsarvsarbetet.

Disposition

I kapitel 1 ges en bakgrundsbeskrivning för världsarvsarbetet. I kapitel 2 presenteras världsarvsarbetets framtida inriktning, det vill säga Sveriges världsarvsstrategi, inklusive en framtida vision och övergripande mål för det nationella världsarvsarbetet. Även en analys av strategins konsekvenser för berörda aktörer presenteras i kapitel 2. Eftersom en central del i regeringsuppdraget är att tydliggöra ansvar och roller i det nationella världsarvsarbetet innehåller strategin en relativt omfattande beskrivning av olika aktörers ansvar och roll i världsarvsarbetet idag och förtydliganden om hur dessa roller bör utvecklas framöver.

I bilaga 1 presenteras analysen av de internationella styrsignalerna och bedömningen av vad utifrån dem som myndigheter och aktörer bör ta fasta på i det svenska arbetet med världsarv. I bilaga 2 redogörs för olika nationella styrsignaler som är relevanta för världsarvsarbetets framtida inriktning. I bilaga 1 och 2 avrapporteras därmed den del av regeringsuppdraget som är att analysera samtliga relevanta policyer och strategier som antagits av världsarvskonventionens generalförsamling och världsarvskommittén och att klargöra och beakta

⁹ Miljøverndepartementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.

världsarvens betydelse för målen i Agenda 2030 samt för Sveriges politik för global utveckling.

I bilaga 3 presenteras kartläggningen av hur arbetet med världsarv bedrivs i dag, goda exempel i världsarvsarbetet, vilka utvecklingsbehov som finns och vilka behov av förtydliganden som har efterfrågats av världsarvens aktörer som ligger till grund för världsarvsstrategin.

I bilaga 4 återfinns regeringsuppdraget i sin helhet. I bilaga 5 presenteras den nordiska utblicken som beskriver hur de länderna nordiska arbetar i enlighet med världsarvskonventionen. Bilaga 6 innehåller en lista på de remissinstanser som getts möjlighet att inkomma med synpunkter på strategin.

Fortsatt hantering av strategin

Genomförandet av strategin är ett långsiktigt arbete och strategiperioden är satt till tio år under perioden 2020–2030. Respektive myndighet och aktör ansvarar för genomförandet av strategin inom dess ansvarsområden. Riksantikvarieämbetet är dock som övergripande ansvarig myndighet för världsarvskonventionens tillämpning också övergripande ansvarig för strategins genomförande. Därför avser Riksantikvarieämbetet att i samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet och i dialog med berörda aktörer utforma en handlingsplan för strategins genomförande efter avrapporteringen av strategin. Ansvariga aktörer bör utöver det överväga behovet av att utforma egna handlingsplaner som preciserar hur de kan bidra till strategin.

Strategin bör också i god tid innan 2030 följas upp och utvärderas så att det finns underlag inför en ny strategiperiod efter 2030. När uppföljning av strategin planeras kommer framgå av handlingsplanen. Strategin kan även kompletteras och korrigeras löpande om det finns behov av detta.

Strategins målgrupper

Eftersom strategin med tillhörande underlag är en avrapportering av ett regeringsuppdrag är den riktad till regeringen. Strategin är dock en vägledning för alla de aktörer som arbetar med världsarv och det omgivande samhället som behöver veta mer om världsarvsarbetet, hur det är organiserat och bör inriktas och utvecklas framöver. Därför är berörda aktörer i världsarvsarbetet också en central målgrupp.

1. Om världsarv

1.1 För fred och en hållbar samhällsutveckling

Unesco är FN:s fackorgan för frågor om utbildning, vetenskap, kultur och kommunikation som också ansvarar för världsarven.¹⁰ Utgångspunkten för verksamheten är att fred byggs genom att påverka människor inifrån och genom samarbete.

Unesco är en normativ organisation vilket innebär att den utarbetar konventioner, rekommendationer, deklARATIONER och program som syftar till att påverka medlemsländernas politik. Unesco har ett brett mandat och arbetar med alltifrån att främja utbildning av god kvalitet, press- och yttrandefrihet, journalisters säkerhet till havsfrågor och tsunamivarningssystem. Inom kulturområdet finns sex kulturkonventioner varav världsarvskonventionen är en.

Världsarvskonventionen antogs år 1972 i syfte att skydda jordens mest värdefulla natur- och kulturarv mot förfall och förstörelse och är idag Unescos mest kända instrument. Bakgrunden till att inrätta konventionen var bland annat erfarenheterna från de två världskrigen med omfattande förstörelse av kulturarv och från internationella samarbetsprojekt för att rädda kulturarv. Därtill kom ökade insikter om hoten mot miljön. Jordens kultur- och naturarv uppfattades vara alltmer hotade och skyddet på nationell nivå ofullständigt. Förfallet eller försvinnandet av särskilt värdefulla kultur- och naturarv ansågs innebära en utarmning för världens alla länder.

På senare år har världsarvens betydelse för ett hållbart samhälle betonats alltmer av Unesco och FN i stort.¹¹ Att skydda och vårda mänsklighetens arv betraktas idag som en förutsättning för en hållbar utveckling.¹² Ambitionen är att hållbarhetsperspektivet i princip ska genomsyra alla delar av arbetet med världsarvskonventionen. Världsarven lyfts också som möjliga plattformar för att

¹⁰ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (1945) *Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*.

¹¹ Se t.ex. Hosagrahar, Jyoti & UNESCO (2018) *Culture for the 2030 Agenda* och Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Process of the World's Heritage Convention*.

¹² United Nations General Assembly (2015) *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, mål 11.

utveckla och testa nya metoder som kan visa på just kultur- och naturarvets betydelse för en hållbar utveckling.¹³

Att arbeta med världsarv innebär alltså att bidra till att jordens och mänsklighetens arv förvaltas och bevaras för all framtid. Det globala samarbetet bidrar till internationell sammanhållning, hållbar utveckling och fred. Åtagandet innebär att aktörer på alla nivåer – globalt, nationellt, regionalt och lokalt – tillsammans samarbetar för att tillvarata kultur- och naturarv genom att agera klokt, eftertänksamt och samtidigt innovativt. Allt detta tillsammans gör arbetet med världsarv till något helt unikt och ett ansvarsfullt uppdrag för såväl dagens som morgondagens samhälle.

1.2 Mänsklighetens och jordens gemensamma arv

Ett kultur- och/eller naturarv utses till världsarv eftersom det vittnar om jordens och/eller människans historia på ett alldeles unikt sätt. Det anses ha ett särskilt stort universellt värde och ska därför bevaras som mänsklighetens och jordens gemensamma arv.¹⁴ Det är endast de mest enastående exemplen i sitt slag som kan utses till världsarv. Ett kulturarv som utsetts till världsarv kan exempelvis vara ett mästerverk skapat av människan, ett arkitektoniskt stilbildande byggnadsverk, en miljö med anknytning till idéer eller trosföreställningar av universell betydelse eller ett framstående exempel på traditionell livsföring som är representativt för en viss kultur. Ett naturarv kan exemplifiera viktiga utvecklingssteg i jordens historia, representera pågående ekologiska eller biologiska processer, vara ett landskap med exceptionella skönhetsvärden eller en hemvist för utrotningshotade djurarter.

Att Sverige förbundit sig att följa världsarvskonventionen innebär att Sverige som land åtagit sig att bevara världsarven i Sverige för all framtid. Det innebär också att stödja andra länder i deras arbete med att ta hand om sina världsarv.

Sverige ansvarar för att skydda och förvalta 15 världsarv:

- Drottningholms slottsområde med Kina slott, slottsteatern, parken, området Kanton och delar av förstaden Malmen – ett kungligt 1700-talsresidens, representativt för all europeisk slottsarkitektur från den tiden.

¹³ Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the Process of the World's Heritage Convention*.

¹⁴ Inledning, världsarvskonventionen.

- Birka och Hovgården – en av de mest kompletta och orörda vikingatida handelsplatserna från åren 700–900 och ett väl bevarat exempel på vikingarnas handelsnätverk.
- Engelsbergs bruk – ett exempel på en betydande europeisk industri från 1600-1800-talen där man kan följa den tekniska utvecklingen som världens järnindustrier genomgick före 1860-talet då nya tekniker möjliggjorde massframställning av stål.
- Hällristningsområdet i Tanum – över 350 variationsrika grupper med hällkonst i form av ristningar som beskriver bronsåldersmänniskornas sociala liv, andliga upplevelser, trosföreställningar och riter. Landskapet vittnar om en obruten bosättning i området över 8 000 år.
- Skogskyrkogården – ett framstående exempel på hur arkitektur och ett formgivet kulturlandskap från vårt århundrade sammansmälts till en kyrkogård, och som fått stort inflytande på utformningen av kyrkogårdar i hela världen.
- Hansestaden Visby – den bäst bevarade befästa handelsstaden i norra Europa från tidigt 1200-tal med gatunät och bebyggelse från medeltiden och framåt.
- Lapponia – ett natur- och kulturarv med Europas största sammanhängande naturlandskap med fjäll, urskogar, våtmarker, vattensystem, djur- och växtliv och som visar på jordens geologiska utveckling som fortfarande pågår. Området är hemland för renskötande samer och ett av de bäst bevarade nomadområdena i norra Skandinavien. Här finns flyttningsleder för renar, tillfälliga bosättningar och platser av stor betydelse för samisk kultur.
- Gammelstad kyrkstad – ett exempel på den traditionella kyrkstad som finns i norra Skandinavien med stenkyrka från 1400-talet, omgivande kyrkstugor, ett medeltida gatunät och bebyggelse med rötter i 1600-talets borgarstad.
- Örlogsstaden Karlskrona – ett väl bevarat exempel på en europeiskt planerad örlogsstad inspirerad av anläggningar i andra länder. Karlskrona har i sin tur tjänat som förebild för andra anläggningar med liknande uppgifter.
- Södra Ölands odlingslandskap – ett odlingslandskap där människan har nyttjat marken under flera tusen år och skapat ett unikt kultur- och

naturlandskap med spår från olika tidsåldrar och höga kultur- och naturvärden och som idag är en levande jordbruksbygd.

- Höga kusten – ett exempel på hur geologiska krafter drastiskt har präglat ett landområde på relativt kort tid. Området har den största landhöjningen i världen efter en period med inlandsis och utgör den plats där fenomenet först upptäcktes och studerades. Världsarvsområdet omfattar även Kvarkens skärgård i Finland.
- Falun och Kopparbergslagen – utgör ett av de främsta områdena för gruvhantering och metallproduktion. Gruvdriften har genom många århundraden haft ett starkt inflytande på teknisk, ekonomisk, social och politisk utveckling i Sverige och Europa.
- Grimeton radiostation – ett välbevarat exempel på ett telekommunikationscenter som representerar utvecklingen för kommunikationsteknologin under perioden efter första världskriget. Anläggningen är i dag den enda fungerade kvar i sitt slag och representerar ett avgörande steg i utvecklingen av den moderna trådlösa kommunikationen.
- Struves meridianbåge – 265 olika mätpunkter som i början på 1800-talet användes för att fastslå att jorden inte är rund utan oval. Världsarvet är också ett extraordinärt exempel på internationellt vetenskapligt samarbete. Världsarvet sträcker sig från Hammerfest i Norge till Izmail vid Svarta havet och går genom tio länder. Fyra mätpunkter i Sverige ingår.
- Hälsingegårdarna – sju gårdar från 1800-talet som med sina dekorativa rum för festligheter återspeglar en extraordinär kombination av timmerbyggnad och folkkonstraditioner, rikedom och social status hos de oberoende bönder som byggt dem.

1.3 Särskilt stort universellt värde

För att upptas på världsarvslistan ska ett kultur- eller naturarv ha *särskilt stort universellt värde* (OUV, Outstanding Universal Value). Med särskilt stort universellt värde menas kultur- och/eller naturvärden av sådan dignitet att det är av allmänt intresse för hela mänskligheten, både för nu levande och framtida generationer.

För att utnämnas till världsarv behöver ett område eller objekt uppfylla minst ett av totalt tio *kriterier* för bedömning av det särskilt stora universella värdet. Det finns

sex kriterier för kulturarv och fyra för naturarv.¹⁵ Vid utnämmandet av ett världsarv sammanfattas kultur- eller naturarvets särskilt stora universella värde i motiveringen till världsarvsutnämmandet, vilket utgör en referenspunkt för framtida skydd och förvaltning av världsarvet.¹⁶

För kulturarv ställs dessutom krav på *autenticitet* och *integritet*. Det finns olika sätt att se på autenticitet i världen, men för världsarven i Sverige innebär det krav på ursprunglighet och att de ska vara så intakta som möjligt. Med krav på integritet menas att världsarvet ska omfatta alla eller tillräckligt många av de attribut och delar som behövs för att visa på det globala värdet.¹⁷ Det är ett mått på hur sammanhängande och intakt ett världsarv och dess särdrag är. För världsarvet Falun och Kopparbergslagen innebär det exempelvis att världsarvet inte enbart omfattar själva gruvan och gruvstaden utan även områden i det kringliggande bergsmanslandskapet, däribland t.ex. Stabergs bergsmansgård.

För naturarv gäller inte kravet på autenticitet, men väl kravet på integritet. För naturarven innebär det att alla relevanta attribut ska inkluderas. Världsarvsområdet behöver också vara tillräckligt stort så att förutsättningar finns för att värdena bevaras.¹⁸ Stora områden ger möjlighet att få det ekologiska samspelet att fungera och utvecklas så att naturen med dess innehåll av djur och växter bevaras.

Världsarven ska även ha *adekvat skydd och förvaltning*. Det ingår i världsarvens särskilt stora universella värden, vilket är en förutsättning för att det särskilt stora universella värdet, autenticiteten och integriteten ska kunna skyddas över tid. Det innefattar skydd i form av lagstiftning, reglering, tydliga gränser, eventuella buffertzoner och en långsiktig förvaltningsmodell med tillhörande förvaltningsplan som präglas av ett hållbart nyttjande av världsarvet och dess attribut.¹⁹

För ytterligare förklaring och precisering av kraven på autenticitet, integritet och adekvat skydd och förvaltning, se världsarvsarvskommittéens operationella riktlinjer på Unescos hemsida.²⁰

¹⁵ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 77 §.

¹⁶ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 77 §.

¹⁷ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 78-86 §§.

¹⁸ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 78, 87-95 §§.

¹⁹ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 96-119 §§.

²⁰ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, 79-95 §§.

För att det särskilt stora universella värdet ska uppfyllas måste således autenticitet och integritet, kriterierna och rätt skydd och förvaltning kunna bevisas och garanteras av statsparten. Därmed vilar världsarven på tre ben (kriterier, autenticitet och integritet samt skydd och förvaltning) som alla är lika viktiga för att uppfylla särskilt stort universellt värde. De ska även upprätthållas över tid.²¹

Bilden nedan illustrerar hur ett världsarvs särskilt stora universella värde vilar på de tre benen: *kriterier, autenticitet och integritet* samt *skydd och förvaltning*. Bilden ska illustrera att de tre benen är en förutsättning för att upprätthålla världsarvets särskilt stora universella värde.

Särskilt stort universellt värde och de tre benen: kriterier, autenticitet och integritet samt skydd och förvaltning

1.3.1 Internationell organisation

Unesco är, som nämnts ovan, FN:s ansvariga fackorgan för världsarven och världsarvskonventionen. Unescos världsarvscenter, som är en integrerad del av Unescos sekretariat, stödjer världsarvskommitténs och generalförsamlingens arbete och genomför dess beslut. Världsarvscentret anordnar bland annat konventionens statsparts-, kommitté- och byråmöten, ger råd om rapporteringar och nomineringar till världsarvslistan och organiserar internationell assistans utifrån världsarvsfonden.

Alla stater som antagit världsarvskonventionen möts vartannat år i en så kallad generalförsamling. Världsarvskonventionens generalförsamling väljer ledamöter

²¹ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 96-98.

till världsarvskommittén, som ansvarar för det internationella genomförandet av konventionen. Generalförsamlingen fastställer staternas årliga avgift till den fond, världsarvsfonden, som finansierar delar av arbetet. Generalförsamlingen tar även ställning till övergripande strategiska frågor för hur världsarvskonventionen bör genomföras.

Världsarvskommittén (World Heritage Committee) möts en gång om året. Den består av 21 stater. Kommittén beslutar om nya världsarv och följer tillståndet i de befintliga. Om ett världsarv inte sköts väl uppmanar kommittén den ansvariga staten att vidta åtgärder. Kommittén avgör också om världsarv ska uppföras på listan över världsarv i fara eller om ett världsarv ska förlora sin status som världsarv. Kommittén ansvarar också för att utveckla konventionsarbetet med bland annat nya riktlinjer och policyer. Den beslutar vidare om hur världsarvsfondens medel ska användas. Fondens medel utgörs av staternas årliga avgifter samt frivilliga medel från staterna och andra aktörer. Fonden bekostar löpande arbete med konventionen. Medel till världsarv med särskilt behov av finansiellt stöd kan också beviljas.

De tre internationella organisationerna International Council on Monuments and Sites (Icomos), the International Union for Nature Conservation (IUCN) och Centre of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Iccrom) har rådgivande och stödjande roller i världsarsarbetet.

2. Strategisk inriktning framöver och förtydliganden i världsarvsarbetet

I detta kapitel presenteras den strategiska inriktningen för världsarvsarbetet för perioden 2020–2030. Strategin omfattar världsarvsarbetet på lokal, regional och nationell nivå och är både beskrivningar och preciseringar av hur arbetet ska bedrivas och vilka utvecklingsområden och förändringar som bör komma till stånd i världsarvsarbetet.

För att strategin ska fungera som en vägledning för världsarvsarbetet på lokal, regional och nationell nivå utgår strategins struktur från de uppgifter och de legala och organisatoriska förutsättningar som bör finnas för världsarvsarbetet.²²

Strukturen är följande:

- Vision och mål för världsarvsarbetet
- Världsarvens bidrag till samhällsutvecklingen
- Förtydliganden om organisering, ansvar och roller i det nationella världsarvsarbetet
- Världsarvens bevarande genom nationell lagstiftning
- Världsarvens bevarande, användande och utveckling genom ändamålsenliga processer och god förvaltning
- Kommunikation och information om världsarven och världsarvsarbetet
- Kunskapsförsörjning i världsarvsarbetet
- Finansiering av världsarvsarbetet
- Hantering av potentiella nya världsarv

²² Dessa framgår av internationella styrsignaler för världsarvsarbetet, se bilaga 1. Unescos konvention om skydd av världens natur- och kulturarv, världsarvskonventionen, världsarvskommitténs operationella riktlinjer (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention) är de viktigaste normativa dokumenten för världsarvsarbetet. I dessa dokument framgår vilken förväntan som finns på världsarvsarbetet, vilka uppgifterna är och vilka legala och organisatoriska förutsättningar som bör finnas för att leva upp till världsarvskonventionen.

- Det internationella arbetet

2.1 Vision och mål för världsarvsarbetet 2020–2030

Under perioden 2020–2030 gäller en ny vision och övergripande målsättningar för världsarvsarbetet som tagits fram i strategiarbetet. Visionen och de övergripande målsättningarna bör genomsyra allt nationellt arbete med världsarv och världsarvskonventionen. Någon motsvarande övergripande styrning har inte tidigare funnits. Bakgrunden till att införa en nationell vision och mål är att det har uttryckts önskemål om just detta från ansvariga aktörer i världsarvsarbetet i samband med dialogerna som gjorts inom ramen för arbetet med strategin. Aktörerna efterfrågar en tydligare riktning och målformulering för världsarvsarbetet än vad det funnits tidigare. Därför behövs tydliggöranden om vad världsarvsarbetet syftar till och vilken ambitionsnivå som gäller för arbetet i förhållande till annat natur- eller kulturarv. Ett annat motiv är att tydliggöra världsarvsarbetets koppling till Agenda 2030-målen, fred, säkerhet och mänskliga rättigheter.

Världsarvsarbetets betydelse för samhällets utveckling och i synnerhet Agenda 2030-målen har också lyfts allt mer på senare år av bland annat världsarvskonventionens generalförsamling, världsarvsarvskommittén, FN och Sveriges regering. I Sverige är ambitionsnivån i arbetet med Agenda 2030-målen hög då regeringen anger att Sverige ska gå före i arbetet med att nå målen. Detta motiverar att höja ambitionsnivån även gällande världsarvsarbetets koppling till hållbar utveckling och fred i den nya visionen för världsarvsarbetet. Visionen lyder:

Världsarven visar vägen till en hållbar och fredlig värld

Visionen innebär att allt arbete kopplat till världsarven bör, där det är relevant, visa på hur världsarvsarbetet kan vara en resurs för att nå Agenda 2030-målen.²³ Att världsarven visar vägen till en hållbar och fredlig värld betyder att arbetet med världsarv bör vara förebildligt i hur natur- och kulturarvarbete kan bidra till Agenda 2030-målen.²⁴ Det innebär att världsarvsarbetet ska bidra till det som det samlade arbetet utifrån Agenda 2030 förväntas leda till, vilket är en hållbar och rättvis framtid i världen. Arbetet bör ha samma utgångspunkt som anges i agendan, nämligen att målen är integrerade och odelbara och balanserar de tre

²³ En mer fördjupad redogörelse för hur hållbarhetsmålen ska tillämpas i arbetet redogörs för i avsnitt 2.2 om världsarvens bidrag i samhällsutvecklingen.

²⁴ Se bilaga 1 för beskrivning av Agenda 2030.

dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga. Det betyder att ett bidrag till en av dimensionerna inte får ske på bekostnad av någon utav de andra två dimensionerna.

Att grundtanken och det högre syftet med världsarv är just fred, internationellt samarbete och mänskliga rättigheter bör finnas i allas medvetande som arbetar med världsarv. Det innebär också att arbetet alltid ska präglas av ett fredligt, inkluderande och demokratiskt arbetssätt. Detta förhållningssätt ska löpa som en röd tråd i arbetet: i det internationella arbetet och i samarbeten med andra länder, i arbetet med att nominera eventuella nya världsarv, i förvaltningsorganisationen, i arbetet med vård och bevarande samt i informations- och kommunikationsinsatser.

För att konkretisera visionen ”Världsarven visar vägen till en fredlig och hållbar värld” har följande övergripande mål tagits fram som gäller för världsarvsarbetet:

- Agenda 2030 *genomsyrar allt* världsarvsarbete i Sverige
- Arbetet med världsarv i Sverige är *förebildligt* i fråga om att bevara, använda och utveckla natur- och kulturmiljöer på ett hållbart sätt utifrån Agenda 2030-målen.
- Sverige är *aktiv* i det internationella samarbetet, verkar för att konventionen är ett effektivt och trovärdigt redskap inom Unesco och lyfter världsarvens betydelse för Agenda 2030-målen.
- Världsarvsarbetet präglas av samarbete, samverkan, dialog och lokalt medbestämmande

Målen kopplar både till de nationella miljö- och kulturpolitiska målen om hållbarhet, om bevarande, användande och utvecklande av kulturarvet samt till internationella riktlinjer om att världsarven bör göras till plattformar som visar på natur- och kulturarvs betydelse för en hållbar utveckling. En övergripande förutsättning för att nå målen och visionen är att Sverige fortsatt tar sitt ansvar gällande det åtagande som konventionen innebär att bl.a. säkerställa att världsarven bevaras för all framtid och sörjer för ett väl fungerande arbete med världsarven. Världsarven kan t.ex. med fördel lyftas till möjliga plattformar för att utveckla och testa nya metoder som kan visa på natur- och kulturarvs betydelse för Agenda 2030-målen.²⁵

²⁵ En rekommendation från Unesco är att världsarven lyfts till möjliga plattformar för att utveckla och testa nya metoder som kan visa på natur- och kulturarvs betydelse för de globala utvecklingsmålen. Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention.*

Utöver de fyra målen är det som följer i strategin konkretiseringar av hur världsarvsarbetet ska bidra till visionen. Därtill bör samtliga organisationer och aktörer i världsarvsarbetet konkretisera på vilket sätt just deras arbete kan utvecklas i enlighet med visionen och målen. I världsarvens förvaltningsplaner bör det preciseras hur världsarvsarbetet bör utvecklas utifrån Agenda 2030-målen för varje världsarv.

Bilden nedan sammanfattar världsarvsarbetets vision och mål samt hur de bör tillämpas.

Vision, mål och uppdrag för det nationella världsarvsarbetet

2.2 Världsarvens bidrag till samhällsutvecklingen

I detta avsnitt redogörs för hur världsarvsarbetet kan utvecklas i fråga om världsarvens bidrag till samhällsutvecklingen och Agenda 2030-målen.

2.2.1 Världsarvsarbetet utifrån Agenda 2030-målen

Om världsarven hanteras ansvarsfullt bidrar de till de hållbara utvecklingsmålen. Bevarande och skydd av jordens och mänsklighetens världsarv är i sig ett bidrag till människors välbefinnande och ett gott liv och därmed till en hållbar utveckling. Det är till exempel svårt att föreställa sig världen utan spåren av jordens och mänsklighetens förflutna, som berättar om tidens gång och naturens närvaro och som både inspirerar till kunskap och upplevelser. Genom att naturområden utses till världsarv säkerställs skydd av värdefull natur vilket bidrar till de miljömässiga hållbarhetsmålen. Världsarven kan också bidra till hållbara investeringar, innovationer, företagsamhet och lokala arbetstillfällen och därmed även till långsiktig ekonomisk hållbarhet. Därtill kan världsarven erbjuda en plats med känsla av tillhörighet, gemensam respekt för andra och social sammanhållning eftersom de berättar en historia som kan upplevas av befolkningen och besökare. På så sätt kan de bidra till social hållbarhet och fred.²⁶ Men förutom deras värde för nuvarande och kommande generationer kan världsarv och kultur- och naturarv i allmänhet bidra till hållbar utveckling ännu mer om arbetet styrs mot Agenda 2030-målen.²⁷

Även hur världsarvsarbetet bedrivs, dvs. organisation, medbestämmande och demokrati, bidrar till Agenda 2030-målen om det görs på rätt sätt. Världsarvsarbetets organisering enligt strategin bygger på demokratiska grundvärderingar om lokalt och regionalt medbestämmande, samarbete och förankring. Urfolks och nationella minoriteters rättigheter och rätt till medbestämmande ska också säkerställas. Att det civila samhället är engagerade och involverade i beslutsfattande och i arbetet med världsarven bidrar också till Agenda 2030-målen.

Gällande de miljörelaterade målen i Agenda 2030 bidrar Sveriges miljömål till den ekologiska dimensionen av de globala målen för hållbar utveckling som ingår i Agenda 2030. De svenska miljömålen visar konkret vad det är Sverige ska göra nationellt och internationellt för att bidra till genomförandet och är också betydligt mer preciserade när det gäller vilken miljö kvalitet som krävs för en god miljö i jämförelse med målen i Agenda 2030.²⁸ Därför bör de nationella miljömålen tillämpas i världsarvsarbetet tillsammans med Agenda 2030-målen.

²⁶ Hosagrahar, Jyoti & UNESCO (2018) *Culture for the 2030 Agenda*.

²⁷ UNESCO. *Sustainable Development - World Heritage and Sustainable Development*. <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/>

²⁸ Se Naturvårdsverket. *Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen*. <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Agenda-2030-och-globala-hallbarhetsmalen/> och Regeringskansliet (2018) *Handlingsplan för Agenda 2030 – 2018–2020*.

I arbetet med strategin har det framkommit att det idag redan finns en rad goda exempel på hur världsarven arbetar med Agenda 2030-målen. För några världsarv pågår också ett arbete med att integrera målen i världsarens förvaltningsplaner. Det är ett arbete som förvaltarna av världsarv själva tagit initiativ till och prioriterat. För att arbeta i enlighet med visionen och de övergripande målen behöver arbetet samtidigt vidareutvecklas och ambitionsnivån öka. Därför har arbetet med att bidra till Agenda 2030-målen identifierats som ett utvecklingsområde för det nationella världsarvsarbetet.

2.2.2 Hur arbetet med Agenda 2030-målen bör vidareutvecklas

Agenda 2030 består av 17 mål, 169 delmål samt drygt 230 indikatorer för målen. Vad som är relevant och hur världsarvsarbetet rent konkret kan bidra till agendan på ett betydelsefullt sätt behöver därför konkretiseras.²⁹ Samtidigt är alla världsarv unika exempel av sitt slag och kan på olika sätt bidra till målen i agendan. Det är därför svårt att ange en specifik inriktning som kan gälla för alla världsarv. Hur arbetet kan utvecklas behöver istället analyseras för vart och ett av världsarven. Det är också världsarvsaktörerna på lokal och regional nivå som är bäst lämpade att planera och genomföra utvecklingsarbetet utifrån Agenda 2030-målen för varje specifikt världsarv. Dock kan regionala och lokala aktörer behöva stöd i arbetet med preciseringar och vidareutvecklingen utifrån agendan vilket framförts som ett tydligt behov av flera världsarvsamordnare. De nationellt ansvariga myndigheterna i världsarvsarbetet, Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet, avser därför ha en mer stödjande roll i arbetet utifrån Agenda 2030-målen framöver och ta initiativ till olika insatser för att vidareutveckla arbetet. Detta är i linje med den ambition som även anges för nationella myndigheter i avsnitt 2.3.2 att ansvariga nationella myndigheter generellt sett framöver bör ha en mer stödjande roll i världsarvsarbetet.

Nationellt ansvariga myndigheter kan också ta initiativ till och stödja olika pilotprojekt som syftar till att bidra till Agenda 2030 inom dessa myndigheters ansvarsområden och uppmuntra och stödja lokala initiativ till testpiloter. Ett sådant pilotprojekt pågår gällande hållbar turism i världsarvet Falun och kopparbergslagen. Att stödja fler sådana utvecklingsinitiativ kan bli aktuellt framöver. Riksantikvarieämbetet avser också att utreda förutsättningarna för att under en period avsätta särskilda bidragsmedel som är möjliga att söka för världsarens aktörer i syfte att utveckla världsarvsarbetet utifrån agendan och ta fram piloter som sedan kan tillämpas av andra.

²⁹ Delmål 11.4 berör särskilt stärkandet av insatserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv och är därför alltid ett relevant mål i världsarvsarbetet.

Agenda 2030 är en dimension som även bör lyftas i världsarvens förvaltningsplaner där målen bör vara en integrerad del av planerna.

2.2.3 Att ta del av världsarven genom besöksmålsutveckling

I Ett land att besöka En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring (SOU 2017:95) lyfts bl.a. världsarvens potential för en utvecklad turism. Inom ramen för strategiarbetet har många aktörer också påtalat att det finns en stor utvecklingspotential gällande världsarvens bidrag till samhällsutvecklingen och besöksmålsutveckling.³⁰

Världsarvens potential att bidra till lokal och regional utveckling behöver bättre tas till vara. Inte minst för att förverkliga det nationella världsarvsarbetets vision och målsättningar om hållbart bevarande, användande och utvecklande av världsarven. Världsarven behöver t.ex. integreras bättre i det övergripande arbetet med regional och lokal utveckling. Därför bör världsarven tas upp i både kommunala och regionala utvecklingsplaner och program. Världsarvens potential i samhället och för besöksmålsutveckling bör också tas upp i världsarvens förvaltningsplaner. Gällande regional utveckling bör regionerna få en mer framträdande roll i världsarvsarbetet för att bidra till samhällsutvecklingen. Kommunerna har också en roll i detta arbete utifrån ett lokalt utvecklingsperspektiv. Organisationer inom det civila samhället såsom hembygdsföreningar, folkbildningsförbund, arbetslivsmuseer, friluftslivsorganisationer är också viktiga aktörer i detta arbete såväl som lokala företagare. Företag och det civila samhället kan bl.a. förstärka upplevelsen av världsarven samt bidra med service och folkbildande insatser. Att dessa aktörer involveras bidrar dessutom till lokal förankring i världsarvsarbetet och de sociala utvecklingsmålen i Agenda 2030.

Kommunikation om världsarven är ett viktigt redskap för lokalsamhälle och besökare att ta del av världsarven och i utvecklandet av världsarven som besöksmål. Att världsarven och världsarvsarbetet kommuniceras väl och på rätt sätt bidrar också till bättre kännedom om världsarven. Kommunikation och information om världsarven identifieras i strategin som ett viktigt utvecklingsområde i världsarvsarbetet. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Uneskorådet avser bli bättre på att utveckla och tillhandahålla övergripande

³⁰ Unescos världsarvscenter har också tagits fram ett särskilt program för hållbar turism (Se UNESCO *Sustainable Tourism – UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. <https://whc.unesco.org/en/tourism/>). Ett aktuellt projekt som detta utbildningsprogram håller i är projektet World Heritage European Journeys of Europe. Projektet får ekonomiskt stöd från EU och National Geographic Syftet är att synliggöra världsarven och utveckla tematiska rutter för turister med högkvalitativa besöksmål i Europa.

information om världsarven och världsarvsarbetet och vägleda mer om kommunikation om världsarven.

Hur arbetet i övrigt gällande besöksmålsutveckling och hur världsarven kommer fler till del framöver preciseras inte närmare i denna strategi.

2.2.4 Avvägningar mellan utveckling och bevarande

Utveckling och förändringar i eller i anslutning till ett världsarv är möjligt om det görs på rätt sätt, dvs. så att världsarvens särskilt stora universella värde inte påverkas negativt. Utvecklingsinsatser som kan förstärka förståelsen eller upplevelsen av världsarvet uppmuntras. Lagar och andra skyddsinstrument som ger världsarven det legala skyddet sätter gränser för vad som går och inte går att göra. Bedömningen görs av ansvarig beslutande myndighet exempelvis berörd kommun eller länsstyrelse. Ibland kan det även handla om exploateringar som statliga myndigheter fattar beslut om, t.ex. Trafikverket eller SGU. För att fatta väl avvägda beslut mellan utveckling och bevarande behöver det t.ex. finnas goda underlag och ett gediget samrådsförfarande.

2.2.5 Sammanfattande strategisk inriktning världsarvens bidrag till samhällsutvecklingen

- Enligt konventionen ska världsarvsarbetet vara en del av och bidra till samhällsutvecklingen. Agenda 2030-målen ska vara fokus i världsarvens arbete med samhällsutvecklingsfrågorna. Gällande miljömässig hållbarhet bör de nationella miljömålen tillämpas i världsarvsarbetet tillsammans med Agenda 2030-målen.
- Samtliga aktörer bör höja sina ambitioner i hur världsarven arbetar med Agenda 2030-målen: hållbarhetsmålen genomsyrar allt världsarvsarbete i Sverige och världsarvsarbetet är förebildligt i fråga om att bevara, använda och utveckla natur- och kulturarv på ett hållbart sätt utifrån Agenda 2030-målen. Världsarven kan också vara testpiloter för nya metoder som kan visa på kultur- och naturarvets betydelse för en hållbar utveckling.
- Ansvar för att utveckla arbetet utifrån Agenda 2030-målen vilar på samtliga aktörer på central, regional och lokal nivå. Regionala och lokala aktörer ansvarar dock för att utveckla arbetet specifikt för varje världsarv.
- Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet kan vara ett aktivt stöd i det lokala och regionala utvecklingsarbetet utifrån Agenda 2030 och avser framöver att ta initiativ till aktiviteter som syftar till detta.

- Världsarvsarbetets bidrag till Agenda 2030-målen och till lokal och regional samhällsutveckling bör lyftas i världsarvens förvaltningsplaner.
- Världsarvens potential att bidra till lokal och regional utveckling behöver tas till vara bättre framöver. Exempelvis kan regioner, kommuner det civila samhället och lokala aktörer ha en mer framträdande roll i arbetet. Världsarvsarbetet bör integreras i det övergripande arbetet med regional och lokal utveckling och tas upp i både kommunala och regionala utvecklingsplaner och program.
- Kommunikation om världsarven är ett viktigt redskap för att ta del av världsarven vilket bidrar till lokal och regional utveckling. Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet avser framöver vara bättre på att tillhandahålla övergripande information om världsarven och världsarvsarbetet och vägleda mer om kommunikation om världsarven.

2.3 Förtydliganden om organisering, ansvar och roller i världsarvsarbetet

Principen för ansvar och roller är att de olika myndigheternas och aktörernas ansvar och roller som gäller generellt för natur- och kulturmiljöarbetet även gäller i världsarvsarbetet. Det betyder t.ex. att länsstyrelserna har ansvaret för det statliga natur- och kulturmiljöarbetet på regional nivå. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket ska följa och stödja länsstyrelsernas arbete.

I detta avsnitt förtydligas roller och ansvar i världsarvsarbetet och hur roller och ansvar bör utvecklas framöver. Avsnittet omfattar myndigheter som har ett *formellt ansvar* eller en *formell roll* i världsarvsarbetet. Förtydligandena i strategin syftar till att göra organiseringen i världsarvsarbetet mer enhetligt samtidigt som det ska finns förutsättningar för att anpassa arbetet utifrån de enskilda världsarven och lokala och regionala behov och förutsättningar. Vidare syftar organisering till att ge goda förutsättningar för lokalt och regionalt medbestämmande.

Utöver de tydliggöranden som görs i denna strategi avser Riksantikvarieämbetet föra dialog med regeringen om behov av att tydliggöra ansvar och roller i rättsordningen. Att statliga myndigheters ansvar i världsarvsarbetet framgår tydligt i författning är efterfrågat av myndigheterna. Det är också i linje med en av de

grundprinciper som gäller för god förvaltning i Sverige, nämligen att allt myndigheter gör ska ha stöd i lagarna.³¹

Myndigheter som inte har en formell roll i arbetet kan ändå bidra till världsarvens skydd, bevarande, användande och utvecklande. Det gäller t.ex. Tillväxtverket, Statens jordbruksverk, Sveriges geologiska undersökningar (SGU) inklusive Bergsstaten som är ett beslutande organ inom SGU, Havs- och vattenmyndigheten, Trafikverket, Skogsstyrelsen och Boverket med olika uppdrag kring exempelvis regional utveckling, hållbar turism, infrastruktur och landsbygdsutveckling.

Bilden nedan är en förenklad illustration av det nationella världsarvsarbetets organisering och vilka aktörer som ingår i världsarvsarbetet.

Aktörer i världsarvsarbetet

Nedan redogörs specifikt för denna organisering och aktörernas ansvar och roller i världsarvsarbetet framöver.

2.3.1 Regeringen

Regeringen är ytterst ansvarig för att Sverige följer de åtaganden som världsarvskonventionen innebär. Regeringen ansvarar för att fatta beslut relaterade till konventionen och att delta på Unescos världsarvskommittés och världsarvskonventionens generalförsamlings möten. Regeringens delegation på mötena kan dock bestå av tjänstemän från nationella myndigheter. Kontakterna mellan Unesco och svenska staten ska också skötas av regeringen, vilket kan ske genom Sveriges permanenta delegation vid OECD och Unesco, Unescodelegationen.

³¹ Se förvaltningslagen (2017:900) och prop. 2016/17:180.

Unescodelegationen är regeringens representation vid Unescos sekretariat i Paris där organisationen har sitt högkvarter. Unescodelegationen ska följa konventionsarbetet inom Unesco och informera berörda departement och myndigheter. Delegationen ska ha dialoger med andra medlemsländer och delta i möten där världsarvskonventionen och världsarvsarbetet behandlas.

Det är regeringen som beslutar om nomineringar till världsarvslistan. Regeringen fattar också beslut om att föra upp en möjlig nominering på Sveriges tentativa lista.

Regeringen har delegerat många av sina uppgifter till de nationella myndigheterna.³²

2.3.2 Nationella myndigheter i världsarvsarbetet

Ansvariga nationella myndigheter i världsarvsarbetet i Sverige är Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet. Riksantikvarieämbetet har det övergripande ansvaret för konventionens tillämpning och samordnar det nationella världsarvsarbetet. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har ett generellt uppdrag från regeringen att hantera och förbereda frågor utifrån världsarvskonventionen. Riksantikvarieämbetet svarar för frågor som rör kulturarv och Naturvårdsverket svarar för frågor som rör naturarv.³³ I praktiken består de flesta världsarv av både natur- och kulturhistoriska värden som behöver vårdas, bevaras och utvecklas. Agenda 2030 innebär också en mer integrerad syn på kultur- och naturarvsfrågorna. Naturvårdsverket bör därför även vid behov stödja världsarv som klassats som kulturarv inom ramen för myndighetens ansvarsområden, miljö, naturvård och friluftsliv. På motsvarande sätt bör Riksantikvarieämbetet ge stöd och vägledning i frågor om kulturarv till världsarv som är klassade som naturarv.

Svenska Unescorådet är Sveriges nationalkommission till Unesco³⁴ och utgör en kontaktlänk mellan Unesco och all Unescorelaterad verksamhet i Sverige.³⁵ Svenska Unescorådet bistår regeringen med råd, underlag, förslag och yttranden i frågor som rör Unescos verksamhet och Sveriges deltagande i denna verksamhet.

³² Se s. 14 skr. 2001/02:171.

³³ Se s. 9 skr. 2001/02:171.

³⁴ Unesco är enda FN-organisationen med ett globalt nätverk av nationalkommissioner, vilka utses av respektive lands regering. Nationalkommissionerna är länken mellan Unesco och medlemsländernas myndigheter, institutioner och civilsamhällesorganisationer.

³⁵ Utöver världsarvsarbetet är det t.ex. biosfärområden, världsminnen, immateriella världsarv, kreativa städer och Unescoprofessurer (av Unesco utsedda forskare som syftar till att främja forskning inom Unescos ansvarsområden och ska fungera som brobyggare mellan forskningsområdet, det omgivande samhället, det civila samhällets organisationer och beslutsfattare).

Ett centralt strategiskt dokument som Svenska Unescorådet ska bidra till är Sveriges strategi för samarbete med Unesco.³⁶

Inför internationella möten har Svenska Unescorådet en samordnande roll. Därutöver verkar Svenska Unescorådet för att världsarven i Sverige är en del i ett större, globalt sammanhang, bland annat genom att arbeta med informationsspridning. Svenska Unescorådet har även en informerande roll genom att öka medvetenheten om och skyddsbehovet av världsarven i Sverige och i resten av världen samt genom att lyfta världsarvens unika status, globala koppling och betydelse för en hållbar utveckling.

Nationell samordning, rådgivning och stöd

Riksantikvarieämbetet ansvarar för att nationellt samordna världsarvsarbetet. De tre nationella myndigheterna ansvarar tillsammans för att ge rådgivning och stöd i världsarvsarbetet inom ramen för sina respektive ansvarsområden.

I Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets stödjande och rådgivande roller ingår att utifrån tidigare erfarenheter av konventionsarbetet stödja och ge råd till exempelvis länsstyrelser i ärenden där det finns behov av stöd, att främja och uppmuntra till erfarenhetsutbyte mellan världsarven samt att, om möjligt, ingå i pilotprojekt för olika utvecklingsinitiativ. I rollen ingår även att vägleda om vad som gäller för världsarvsarbetet utifrån nationella och internationella styr signaler. I Svenska Unescorådets stödjande roll ingår att, utifrån ett globalt perspektiv, stärka utbildnings-, forsknings- och Agenda-2030- perspektivet i världsarvsarbetet.

Konkreta exempel på hur nationella myndigheter kan stödja arbetet framöver är att arrangera träffar eller forum för berörda aktörer, att främja erfarenhetsutbyte och kommunicera och informera om aktuella frågor eller förändrade riktlinjer. Exempel på områden där de nationella myndigheterna kan ge vägledning och stöd är i arbetet med Agenda 2030, i arbetet med förvaltningsplaner eller i fråga om hantering av risker, katastrofberedskap och beredskap i samband med klimatförändringar. Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet kan också ge råd i vissa enskilda ärenden som gäller potentiell negativ påverkan mot världsarven som är av mer komplex karaktär och bör ge vägledning utifrån tidigare erfarenheter. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket kan också yttra sig när myndigheterna tillfrågas om expertutlåtanden från exempelvis domstol.³⁷

³⁶ Regeringskansliet (2018) *Strategi för Sveriges samarbete med Unesco perioden 2018-2021*. Bilaga till regeringsbeslut U2018/01141/AI.

³⁷ Enligt 24 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) får förvaltningsdomstol inhämta yttrande över fråga som kräver särskild sakkunskap från myndighet, tjänsteman eller den, som eljest har att gå till handa med yttrande i ämnet, eller anlita annan sakkunnig i frågan. Enligt 40 kap. 1 § rättegångsbalken (1942:740) kan allmän domstol

Världsarvens skydd

De myndigheter som ansvarar för att besluta om de skyddade objekten eller miljöerna som omfattar världsarven ansvarar för att gällande bestämmelser följs och att det legala skyddet kompletteras vid behov. Ett exempel kan vara att riksintressebeskrivningarna enligt miljöbalken (1998:808) som avser ett område som är världsarv harmonieras i överensstämmelse med världsarvets särskilt stora universella värde, autenticitet, integritet och geografiska område.³⁸

Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets roller är i detta hänseende att besluta och revidera om riksintressanta kulturmiljöer, naturmiljöer och riksintressen för friluftslivet, ha uppsikt över och följa utvecklingen i världsarven (se nedan om uppföljning, utvärdering och tillsyn) och vid behov stödja länsstyrelserna och andra ansvariga aktörer.³⁹ Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har vidare en rådgivande roll till bl.a. länsstyrelserna i världsarvsfrågor, rapporterar till regeringen om sådant som kräver åtgärder från regeringen och ansvarar för rapportering till Unescos världsarvscenter.⁴⁰ I fråga om statliga byggnadsminnen är Riksantikvarieämbetet beslutande myndighet och ska se till att de skyddsbestämmelser som omgärdar objekten är i enlighet med världsarvets särskilt stora universella värde. Gäller det byggnadsminnen enligt 3 kap. kulturmiljölagen (1988:950) är länsstyrelsen beslutande myndighet.

Uppföljning, utvärdering, uppsikt och tillsyn

Riksantikvarieämbetet (för världsarv som är kulturarv) och Naturvårdsverket (för världsarv som är naturarv) är övergripande ansvariga myndigheter för den periodiska rapporteringen och den reaktiva bevakningen av världsarven till Unescos världsarvscenter. Myndigheterna ansvarar inom dess respektive ansvarsområde för att informera och bistå Unescos världsarvscenter med information och svara på frågor i ärenden som rapporterats till centret.⁴¹

(tingsrätt, hovrätt och Högsta Domstolen) inhämta yttrande av myndighet eller tjänsteman. Enligt 4 kap. 1 § Lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar i mål där mark- och miljödomstol är första instans tillämpas vad som är föreskrivet om tvistemål i allmän domstol, om inte annat föreskrivs i denna lag eller annan lag. Se 40 kap. 1 § rättegångsbalken (1942:740) om yttrande från myndighet eller tjänsteman. Reglerna i 40 kap. rättegångsbalken (1942:740) är i huvudsak tillämpliga även vid tillämpning av lagen (1996:242) om domstolsärenden. Denna lag gäller som processlag vid prövning av mål som har överklagats till mark- och miljödomstol.

³⁸ Se s. 9 skr. 2001/02:171.

³⁹ Enligt förordningen (1998:896) ska länsstyrelsen underrätta Boverket och andra berörda myndigheter som anges i 2 § om länsstyrelsen anser att 1. ett ytterligare mark- eller vattenområde bör anges som riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken (1998:808), eller 2. klassificeringen eller avgränsningen i stort av ett område som riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken (1998:808) bör omprövas.

⁴⁰ Se s. 15 skr. 2001/02:171.

⁴¹ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 174.

I fråga om den periodiska rapporteringen innebär Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets ansvar att vara ett stöd för och kvalitetssäkra de regionala och lokala aktörernas rapportering om de enskilda världsarven, att samlat rapportera in uppgifterna till världsarvskommittén och att se till att Sverige gör en fullgod rapportering i enlighet med världsarvskommitténs begäran om uppgifter.

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har ett nationellt uppsiktsansvar⁴² för världsarven vilket innebär att bevaka världsarven utifrån ett helhetsperspektiv. Sametinget har motsvarande ansvar gällande riksintressena för rennärningen. Länsstyrelserna ansvarar för uppsikt på regional nivå. Naturvårdsverket har ett tydligt uppföljnings- och utvärderingsuppdrag inom ramen för bl.a. miljömålssystemet.⁴³

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket ansvarar vidare för övrig uppföljning och utvärdering av världsarvsarbetet i Sverige med ett helhetsperspektiv inom ramen för respektive myndighets ansvarsområde. Det ingår i myndigheternas övergripande ansvar för genomförandet av världsarvskonventionen.

Riksantikvarieämbetet är tillsynsmyndighet för världsarv som skyddas genom förordningen (2015:558) om statliga byggnadsminnen.⁴⁴ Naturvårdsverket kan ge tillsynsvägledning i fråga om skyddade områden t.ex. nationalparker och naturreservat i enlighet med tillämplig lagstiftning.

Kommunikation, information och utbildningsmaterial

Att kommunicera, informera och utbilda om världsarven är en viktig del i världsarvsarbetet. Det ska dels finnas kommunikation, information och utbildningsmaterial om de specifika världsarven. Dels bör det generellt kommuniceras om världsarvskonventionen och världsarvsarbetet i stort inklusive den globala kopplingen och kopplingen till hållbarhet och fred.

Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet ansvarar för att tillhandahålla kommunikations-, informations- och utbildningsmaterial om världsarvskonventionen, världsarven och världsarvsarbetet. Det kan röra sig om generell information på nationella myndigheters hemsidor om världsarven och världsarvsarbetet eller att tillhandahålla stödmaterial med övergripande information om konventionen och världsarvsarbetet som kan användas av aktörer på lokal och regional nivå. De nationella myndigheterna har också en vägledande roll i kommunikationsarbetet. Riksantikvarieämbetet är ytterst ansvarig för det generella

⁴² Enligt 1 § förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden, hushållningsförordningen (1998:896), har Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket var och en inom sitt verksamhetsområde uppsikt över hushållningen av mark- och vattenområden. Tyngdpunkten i denna verksamhet ska läggas på frågor som har stor betydelse i ett nationellt perspektiv och frågor vars utveckling Sverige enligt internationella åtaganden ska följa.

⁴³ Se förordning (2012:989) med instruktion för Naturvårdsverket.

⁴⁴ Se s. 16 skr. 2001/02:171.

kommunikationsarbetet och bör samordna de nationella myndigheternas insatser kring detta. Världsarvssamordnarna ansvarar för att det finns kvalitetssäkrad information, kommunikation och utbildningsmaterial om världsarv generellt och de specifika världsarven i samband med att världsarven presenteras på plats eller digitalt.

Riksantikvarieämbetet har regeringens bemyndigande att ge tillstånd till användning av konventionens logotyp och Svenska Unescorådet avseende Unescos logotyp. De två logotyperna ska gärna användas tillsammans. Logotyperna får inte användas i kommersiellt bruk.

Internationellt arbete

Sverige som statspart följer beslutsfattandet på internationell nivå och deltar på världsarvskommitténs och generalförsamlingens möten. Regeringen ska utse representanter till den delegation som deltar vid dessa möten.

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket kan ingå i delegationen.⁴⁵

Svenska Unescorådets främsta roll i det internationella arbetet är att fungera som kontaktlänk mellan Unesco och Sverige, att samordna förberedelser inför internationella möten och att sprida information och kunskap från Unesco till svenska aktörer.

Inför världsarvskommitténs årliga möte och världsarvskonventionens generalförsamlings möte som hålls vartannat år ansvarar regeringen för att ta fram en svensk position för Sveriges agerande på mötena. Svenska Unescorådet, Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket kan delta i beredningen och bidra med underlag och vice versa.

Förslag till nya världsarv

Sverige ska vara restriktivt med att nominera fler världsarv.⁴⁶

Riksantikvarieämbetet eller Naturvårdsverket ansvarar för att bereda eventuella nomineringar till regeringen i samverkan med Svenska Unescorådet. Länsstyrelsen ansvarar på en regional nivå för att ta fram underlag till beredningsarbetet i samarbete med Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet.⁴⁷ När lokala initiativ tas till att inleda en beredningsprocess bör

⁴⁵ De senaste åren har det varit representanter från Riksantikvarieämbetet, Sveriges Unescodelegation och Kulturdepartementet.

⁴⁶ Se s. 87 prop. 2016/17:116. Världsarvskommitténs globala strategi för en balanserad och representativ världsarvslista antogs 1994 och har därefter utvärderats efter beslut av Generalförsamlingen 2009. Riksantikvarieämbetet pekar på att utvärderingens rekommendationer bl.a. resulterat i ökat fokus på skydd och förvaltning av världsarven och menar att Sveriges restriktiva hållning i fråga om nya nomineringar till världsarvslistan bör kvarstå.

⁴⁷ Se s. 10 skr. 2001/02:171.

nationella myndigheter i ett tidigt skede kopplas in för att ge vägledning om huruvida initiativet ska gå vidare i beredningsprocessen. Sveriges restriktiva hållning till nya världsarv ska vägleda detta arbete. En ny rutin gällande beredning av initiativ till nya potentiella världsarv ska utarbetas av ansvariga nationella myndigheter.

2.3.3 Länsstyrelserna

Länsstyrelserna har ansvar för det statliga natur- och kulturmiljöarbetet på regional nivå. Länsstyrelsernas ansvar för natur- och kulturmiljöer omfattar även världsarven.⁴⁸ Länsstyrelserna ska tillämpa befintlig lagstiftning, ge rådgivning och ingå i samråd, utöva tillsyn och bedriva uppsikt. Länsstyrelsen har också möjligheten att överpröva kommunala planbeslut i enlighet med plan- och bygglagen (2010:900) och kommunala beslut om dispens från strandskyddsbestämmelserna enligt miljöbalken (1998:808), vilket även omfattar beslut som kan påverka världsarven. Utöver att länsstyrelserna har vissa formella uppdrag i världsarvsarbetet kan länsstyrelserna ha andra ansvar och roller i världsarvsarbetet. Vilken roll och vilket ansvar länsstyrelserna har i övrigt avgörs på regional och lokal nivå utifrån världsarvens olika behov och förutsättningar. För världsarvet Laponia gäller det ansvar som framgår av Laponiaförordningen (2011:840) som gäller före denna strategi.⁴⁹

Uppsikt, periodisk rapportering och tillsyn

Länsstyrelserna har ett regionalt ansvar för uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden.⁵⁰ Enligt hushållningsförordningen (1998:896) ska tyngdpunkten i uppsikten läggas på frågor som har stor betydelse i ett nationellt perspektiv och frågor vars utveckling Sverige enligt internationella åtaganden ska följa.⁵¹ Därmed omfattar uppsiktansvaret världsarv. Uppsikten ska göras i samverkan med Riksantikvarieämbetet eller Naturvårdsverket, beroende på om det rör sig om ett världsarv med natur- eller kulturmiljövärden. Uppsiktsansvaret innebär att världsarven ska bevakas utifrån ett helhetsperspektiv. Ansvaret omfattar att hålla sig underrättad om eventuella förändringar i eller i anslutning till världsarven som kan negativt påverka världsarven och löpande se till att det finns ett legalt skydd utifrån rådande lagstiftning som säkerställer bevarandet av världsarvets särskilt stora universella värde. Länsstyrelserna ansvarar också för att

⁴⁸ Se s. 9 skr. 2001/02:171.

⁴⁹ Enligt Laponiaförordningen (2011:840) har länsstyrelsen i Norrbotten möjligheter att besluta om att ge föreningen Laponiatjuottjudus ansvar för förvaltningen av världsarvet och de ingående naturskyddade områdena. I förvaltningen ingår inte myndighetsuppgifter som rör världsarvet eller de ingående skyddade områdena. Dessa ansvarsområden har länsstyrelsen kvar.

⁵⁰ 1 b § förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden.

⁵¹ 1 § förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden.

rapportera in och samordna rapporteringen om de enskilda världsarven i samband med den periodiska rapporteringen. Detta ansvar kan dock delegeras till annan myndighet, världsarvssamordnaren eller annan part om parterna kommer överens om detta. Länsstyrelserna kan vidare ha tillsynsansvar inom ett världsarv eller i delar av ett världsarv, t.ex. över ett byggnadsminne, ett naturskyddat område eller en fornlämning i enlighet med tillämplig nationell lagstiftning.

Förhindra negativ påverkan

Om länsstyrelsen upptäcker planerade verksamheter eller aktiviteter i eller i anslutning till ett världsarv som potentiellt skulle kunna påverka världsarvet negativt ska länsstyrelsen vidta lämpliga åtgärder. Vad som är möjligt att göra är beroende av vilket juridiskt skydd som är kopplat till världsarvet. Om behov finns ska länsstyrelsen i dessa ärenden ta stöd av och rådgöra med Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Om beslut har fattats av kommunen eller annan myndighet och länsstyrelsen bedömer att det riskerar att negativt påverka världsarvet bör länsstyrelsen överväga att överpröva beslutet. Om det inte är möjligt att överpröva beslutet bör länsstyrelsen informera Riksantikvarieämbetet eller Naturvårdsverket beroende på typ av världsarv. Länsstyrelsen bör också kontakta ansvarig nationell myndighet om länsstyrelsen bedömer att en förändring eller planerad förändring kan negativt påverka världsarvets särskilt stora universella värde i övrigt, i god tid innan beslut har fattats som inte går att ändra. Tillsammans förs en dialog mellan myndigheterna om Unescos världsarvscenter bör underrättas.

Enligt Totalförsvarets folkrättsförordning (1990:12) ska länsstyrelserna under fredstid vidta de förberedelser som behövs för att utmärka kulturegendom.⁵² Utmärkningen omfattar världsarv och får göras redan i fredstid.

Bidra till att världsarven förvaltas väl

Länsstyrelserna ansvarar för att det finns ett världsarvsråd och bör formellt utse rådet efter förslag från lokala och regionala aktörer. Länsstyrelsen bör också utse samordningsansvarig för världsarvsrådet efter förslag från världsarvsrådet. Länsstyrelsen bör vidare vara pådrivande i arbetet med förvaltningsplanerna så att förvaltningsplanerna uppdateras och följs upp. Detta betyder inte att det är länsstyrelsen som tar fram förvaltningsplanen. Det ansvarar världsarvsrådet för.

Nya världsarv

I fråga om eventuella nya världsarv ansvarar länsstyrelsen för att på regional nivå ta fram underlag till beredning av nya världsarv i samarbete med

⁵² Som avses i artikel 17 punkt 2 a) *Unescos Konvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt* (Haagkonventionen).

Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet. Sveriges restriktiva hållning till nya världsarv ska vara vägledande i detta arbete. När lokala initiativ tas till att inleda en beredningsprocess bör nationella myndigheter i ett tidigt skede kopplas in för att ge vägledning om huruvida initiativet ska gå vidare i beredningsprocessen.

Utnyttja alla relevanta uppdrag i världsarvsarbetet

Länsstyrelserna kan även ha andra uppdrag som inte bedrivs i direkt anslutning till länsstyrelsernas natur- eller kulturmiljöarbete som på olika sätt också bör bidra till världsarvets skydd, bevarande, användning, utveckling och roll i samhällsutvecklingen. Det gäller t.ex. länsstyrelsernas uppdrag kopplat till landsbygdsutveckling, samhällsplanering, arbete med att bidra till Agenda 2030-målen, krisberedskap och risk- katastrofhantering. Här finns möjligheter till synergieffekter. Vad inom länsstyrelsens olika uppdrag som bör bidra och på vilket sätt måste avgöras av länsstyrelsen för varje enskilt världsarv.

2.3.4 Statliga och privata ägare och nyttjanderättshavare

De svenska världsarven har många typer av ägare och nyttjanderättshavare. De har en viktig roll att skydda, vårda och bevara världsarven och även finansiera vård och underhåll av natur och bebyggelse. Ägare kan vara svenska staten genom myndigheter såsom Naturvårdsverket, Statens fastighetsverk och Fortifikationsverket. Ägare kan också vara kommuner, stiftelser, aktiebolag eller annan juridisk person. Även fysiska personer kan ingå bland ägarna. Ägaren ansvarar för sin fastighet och för underhåll och skötsel av den. Detta ska ske enligt fastställda planer och enligt den svenska lagstiftning som kan gälla för området eller objektet. Nyttjanderättshavare⁵³ ansvarar för att nyttjandet inte strider mot de planer och den lagstiftning som gäller för byggnaden eller området.⁵⁴ Ägare och nyttjanderättshavare av byggnader har vidare ett ansvar för att förebygga bränder och olyckor samt att hålla med utrustning för att kunna släcka bränder.⁵⁵ Gällande tillgängliggörande av världsarven kan det inte ställas krav på en ägare att göra världsarvet tillgängligt för besökare.

⁵³ Utöver hyresgäster kan en nyttjanderättshavare exempelvis vara arrendatorer i ett odlingslandskap eller renskötare i ett renbetesområde.

⁵⁴ Se s. 16 skr. 2001/02:171, gällande byggnader och objekt se: lag (1960:690) om byggnadsminnen, förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen och Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om byggnadsminnen (KRFS 2018:3).

⁵⁵ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.

Statliga fastighetsägare bör föregå med gott exempel.⁵⁶ Det betyder att statliga fastighetsägare bör tillgängliggöra världsarvet för besökare i den mån det är möjligt. I Statens fastighetsverks förvaltningspolicy för statliga byggnadsminnen framgår t.ex. att myndigheten ska förvalta sina kulturfastigheter på ett föredömligt och inspirerande sätt. Strävan är att allmänhet och hyresgäster ska känna delaktighet i dess verksamhet och att de ska kunna uppleva fastigheternas kulturhistoriska värden. Ett mål för Statens fastighetsverks förvaltning av statliga byggnadsminnen enligt policyn är en engagerad allmänhet som har största möjliga upplevelse och nytta av fastigheterna.⁵⁷ Försvarsanläggningar kan dock inte alltid vara publika av säkerhetsskäl.

2.3.5 Beslutsfattande myndigheter

Världsarvens särskilt stora universella värden kan påverkas av hur mark- och vattenområden i eller i anslutning till världsarvet används. Även förändringar som görs på befintlig bebyggelse kan påverka världsarvens särskilt stora universella värde. Oftast är det myndigheter som fattar beslut om sådana förändringar som kan påverka världsarvets värden i eller i anslutning till ett världsarv. Även regeringen fattar ibland sådana beslut. Det kan gälla beslut om bygglov, detaljplaner, översiktsplaner, gruvbrytning, infrastruktur eller byggnadsminnen. Beslutsfattande myndigheter kan exempelvis vara kommuner, länsstyrelser, SGU eller Trafikverket. Dessa myndigheter har en viktig roll i världsarvsarbetet att, i enlighet med tillämpbar lagstiftning, förebygga, hitta lösningar och fatta beslut så att världsarvens särskilt stora universella värden inte riskerar att negativt påverkas vid förändringar.

2.3.6 Kommuner

Mellan världsarven finns en stor variation i vilken roll och vilket ansvar kommunen har och behöver ha framöver. Detta avgörs utifrån världsarvens behov och förutsättningar. Det finns dock vissa uppgifter och roller som gäller alla världsarvskommuner.

Kommunen ansvarar för det lokala samhällets generella utveckling och att den sker på ett hållbart och ändamålsenligt sätt i enlighet med gällande lagstiftning. Detta ansvar omfattar även världsarvens utveckling. Ett exempel är samhällsplaneringsfrågorna. Det gäller plan- och byggfrågor och skydd av kulturmiljöer genom de översikts- och detaljplaner och eventuella utvecklings-

⁵⁶ Se t.ex. Statens fastighetsverk. *Att förvalta ett kulturarv – Förvaltningspolicy för statliga byggnadsminnen*. <https://www.sfv.se/sv/om-oss/uppdrag/kulturarv/>

⁵⁷ Se t.ex. Statens fastighetsverk. *Att förvalta ett kulturarv – Förvaltningspolicy för statliga byggnadsminnen*. <https://www.sfv.se/sv/om-oss/uppdrag/kulturarv/>

eller bevarandeplaner som kommunen ansvarar för. I dessa planer ska det gå att bedöma vad som går och inte går att göra i eller i anslutning till ett världsarv, se ovan. Kommunen har också möjlighet att utse kommunala natur- och kulturresevat.

Även kommunens lokala ansvar för kultur, samhällsservice, gång- och cykelvägar och integration kan ha relevans för hur världsarvet bevaras, används och utvecklas hållbart. Ett kommunalt finansierat museum kan ha uppgifter kopplade till exempelvis förmedlingsverksamhet vid världsarvet. Det är även kommunen som ansvarar för räddningstjänstinsatser och insatser för att förebygga kriser och olyckor i världsarven, exempelvis tillsyn⁵⁸ av brandskydd i byggnader.⁵⁹

Mot bakgrund av att en stor del av den kommunala verksamheten på olika sätt kan ha stor relevans för världsarvets bevarande, användande och utvecklande kan kommunerna behöva hantera världsarvsfrågorna mer strategiskt och övergripande än begränsat till olika förvaltningars ansvarsområden. Flera kommuner har därför utsett lokala samordnare som verkar övergripande och strategiskt inom den kommunala organisationen utifrån ett helhetsperspektiv för världsarvets bevarande, användande och utvecklande. Detta kan vara aktuellt även för fler kommuner som upplever en utmaning i att få till stånd ett helhetsperspektiv inom organisation för världsarvsarbetets bevarande och utveckling.

2.3.7 Regioner

Ansvar för kulturmiljöfrågorna på regional nivå delas idag mellan regionerna och länsstyrelserna. Regionernas fokus i kulturarbetet är att göra konst och kultur tillgängligt. Regionerna ansvarar också för regionala tillväxtfrågor och arbetar för en hållbar besöksmålsutveckling.

Regionerna i landet ska utarbeta och fastställa en strategi för länets utveckling.⁶⁰ Mål och långsiktiga prioriteringar för det regionala tillväxtarbetet fastställs i sektorsövergripande regionala utvecklingsstrategier baserat på regionala förutsättningar. Utvecklingsstrategierna ska bidra till sektorsövergripande samverkan mellan aktörer och näringsliv på lokal, regional, nationell och internationell nivå. Vid framtagandet av utvecklingsstrategierna ska särskild hänsyn tas till övriga strategier och program som är relevanta för regionen, däribland regionala kulturplaner.⁶¹

⁵⁸ Lag (2003:778) om skydd mot olyckor.

⁵⁹ Lag (2006:544) om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap.

⁶⁰ Lag (2010:630) om regionalt utvecklingsansvar.

⁶¹ Förordning (2017:583) om regionalt tillväxtarbete.

Regionerna bidrar på många sätt i världsarvsarbetet. Dess roll och ansvar kan dock variera för olika världsarv beroende på världsarvets karaktär och regionernas särdrag och prioriteringar. Inom naturvårdsområdet har regionerna inte en lika tydlig roll.

I strategiarbetet har det framkommit att regionernas potential att bidra i världsarvsarbetet kan utnyttjas bättre. Detta gäller främst i fråga om världsarvens användning och utveckling. Regionerna kan exempelvis bidra mer i arbetet med att världsarven kommer fler till del, hur platsen i och i anslutning till världsarven kan utvecklas som besöksmål och hur världsarven kan bidra till en hållbar ekonomisk utveckling.

Mot bakgrund av regionernas potential att bidra till hållbar användning och utveckling av världsarven kan regionerna bidra mer och ta en större roll i världsarvsarbetet framöver. Hur arbetet bör utvecklas måste avgöras utifrån regionala och lokala behov och förutsättningar. Generellt gäller dock att regionerna bör verka för att världsarven blir en integrerad del av det regionala kultur- och utvecklingsarbetet och betraktas som en viktig del i regionernas utvecklingsmöjligheter och kulturliv. Världsarven kan t.ex. bidra till ökade investeringar, företagande, sysselsättning och att skapa attraktiva miljöer och upplevelser för medborgare och besökare. I världsarvsarbetet kan regionerna bl.a. bidra med kompetens inom samhällsplanering, verksamhetsutveckling, museiverksamhet (genom läns museerna), kunskapsförmedling, infrastruktur, kollektivtrafik och annan sakkännedom som kan vara värdefull för arbetet. Regionerna kan också medverka till att kunskap och kompetens om världsarven sprids till politiker, civilsamhället och till besöksnäringen inom regionen.

Regionerna bör vidare lyfta världsarven i de olika regionala kultur- och utvecklingsplanerna och strategierna och bidra till att det regionala utvecklingsperspektivet tas upp i världsarvens förvaltningsplaner.

Flera regioner ingår i världsarvsråden idag men inte alla. Om regionernas ska bli mer framträdande i arbetet kan det vara motiverat att de ingår i rådet.

Regionerna bör också överväga möjligheten att stärka finansieringen av världsarvsarbetet med regionala kultur- och utvecklingsmedel.

2.3.8 Universitet och högskolor

Genom forskning och utbildning stärks och utvecklas kunskap som behövs för identifieringen, förvaltningen och övervakningen av världsarv. På så sätt har

universitet och högskolor en roll i världsarvsarbetet. För att forskningen ska komma världsarven till del, utbildning vara relevant samt för att få till stånd relevant kunskapsutveckling bör det finnas ett gott samarbete mellan universitet, högskolor och praktik. Universitet eller högskola skulle kunna ingå i världsarvsrådet, vilket förekommer idag för vissa världsarv, i syfte att få till stånd en god samverkan mellan forskning, utbildning och praktik. Andra sätt att få till stånd god samverkan är att världsarvsråden bjuder in forskare att presentera och diskutera resultat vid möten eller olika arrangemang, genom brukarmedverkan i forskningsprojekt och/eller att forskningsuppdraget lyfts i råden och i förvaltningsplanerna.⁶²

2.3.9 Museer, naturum och/eller bibliotek

I flera världsarv har läns museerna eller motsvarande, som bedrivs i regional regi, en roll i det lokala och regionala världsarvsarbetet och kan till exempel bidra med kunskapsutveckling, förmedling, besöksmålsutveckling och dokumentation av världsarven. Vidare kan museerna ha en roll i att tillhandahålla information och fungera som stöd vid arkeologiskt-, antikvariskt- och arkivariskt arbete. I andra världsarv kan det vara ett naturum eller ett kommunalt museum som har denna roll. Ett bibliotek, om det bedöms lämpligt av lokala och regionala förvaltare, kan också bidra gällande t.ex. kunskapsförsörjning och förmedling.

Läns- eller stadsmuseum kan t.ex. ha kompetens att sätta in världsarvsmiljöerna i ett bredare historiskt sammanhang och skapa förståelse hos allmänheten för världsarvens kulturhistoriska innehåll. Det skulle kunna göras genom utbildning av guider, systematisk kunskapsutveckling, popularisering och spridning av kunskap samt genom pedagogiskt arbete riktat till barn och unga.

De lokala och regionala museerna och biblioteken kan också vara en resurs för forskning och kunskapsutveckling till nytta för världsarvet samt för spridning av forskningsresultat. De kan tillhandahålla samlingar för kunskapsutveckling och förmedla forskningsresultat genom utställningar, publikationer och programverksamhet. Museernas uppdrag att bidra till forskning och kunskapsutveckling framgår av museilagen (2017:563).⁶³ Framöver bör världsarvsaktörerna på lokal och regional nivå överväga om biblioteken, eller läns- eller stadsmuseums potential kan utnyttjas mer framöver.

⁶² Forskningsfrågorna behandlas mer ingående i avsnitt 2.7 om kunskapsförsörjning i världsarvsarbetet.

⁶³ 8 § Museilagen (2017:563).

Näringsliv och det civila samhället

Om det finns näringsverksamhet som verkar i eller i närheten av världsarvet kan det vara bra att näringslivet finns representerat i rådet. Företag som arbetar med turism har en roll i användande och utvecklande av världsarven som besöksmål. Exempelvis kan företag och turistbyråer som arbetar med besökare som målgrupp i sin verksamhet vara viktiga ambassadörer för världsarven och bidra till en hållbar användning och utveckling. Unesco har tagit fram särskilda riktlinjer om hållbar turism vilka bör vara vägledande för besöksnäringsverksamheten i anslutning till världsarvet.⁶⁴

Föreningar såsom hembygdsföreningar eller friluftslivsföreningar kan på olika sätt bidra i världsarvsarbetet. Därför kan det vara motiverat att det civila samhället är representerat i världsarvsrådet. I vissa världsarv kan det t.ex. vara bra att boendeföreningar finns representerade för att säkerställa en lokal förankring i arbetet och att boendens perspektiv tas till vara.

2.3.10 Världsarvsråd

Världsarven ska ha någon form av system för förvaltningen av världsarven. Det finns däremot inget formellt krav från Unesco på att det ska finnas just ett världsarvsråd. De flesta svenska världsarv har ett välfungerande världsarvsråd eller förvaltningsråd. Därigenom bedöms världsarvsråden vara en god organisatorisk lösning för att säkerställa att det finns ett fungerande system för förvaltningen, men andra lösningar kan också väljas.⁶⁵ Länsstyrelsen ansvarar för att det finns ett världsarvsråd eller motsvarande. Lokala och regionala aktörer ansvarar för att komma överens om och föreslå vilka aktörer som ska ingå i rådet som formellt bör utses av länsstyrelsen. Om det redan finns ett världsarvsråd, vilket det gör för de flesta världsarv, behöver länsstyrelsen ånyo inte utse världsarvsrådet formellt.

Vilka aktörer som bör ingå i världsarvsråden bedöms på lokal och regional nivå utifrån de enskilda världsarvens förutsättningar i fråga om bland annat karaktär och behov. Dock bör och uppmuntras länsstyrelsen, kommun/kommuner och region ingå i rådet. Andra aktörer i världsarvsråden kan vara de som på olika sätt har en roll i att förvalta, använda och utveckla världsarvet. Även frågan vilken storlek som kan var lämplig för världsarvsrådet bör vägas in i bedömningen. Rådet bör t.ex. inte vara för stort så att det går att få till stånd regelbundna möten och en effektiv samverkan.

⁶⁴ Världsarvskommittén (2010) *Policy guidelines Defining the relationship between World Heritage and Sustainable Tourism* och Världsarvkonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention*.

⁶⁵ Världsarvet Lapponia har en styrelse vilket motsvarar ett världsarvsråd.

Världsarvrådet eller motsvarande är ett viktigt forum för samverkan, samråd, informationsutbyte och samtal mellan de olika aktörer på lokal och regional nivå som har en roll i världsarvsarbetet. Syftet med samverkan är att säkerställa att världsarvet bevaras, används och utvecklas hållbart och i enlighet med världsarvets särskilt stora universella värde, världsarvskonventionen och andra relevanta nationella och internationella styr signaler. Världsarvrådet eller motsvarande ansvarar gemensamt för att ta fram en förvaltningsplan av om världsarvet ska förvaltas med ett integrerat hållbarhetsperspektiv som ger en samlad bild av alla aktörers del av förvaltningen av världsarvet. Världsarvrådets aktörer ansvarar också för planens implementering och att den följs upp och uppdateras. I första hand är inte världsarvrådet ett beslutande organ men bör fatta ett gemensamt beslut om förvaltningsplanens innehåll. Beslut bör tas efter förankring i de organisationer som rådets medlemmar representerar.

Världsarvsråden bör också samverka och bidra med underlag i den periodiska rapporteringen till världsarvskommittén så att rapporteringen om världsarvet blir komplett och förankrad i de organisationer som berörs.

2.3.11 Världsarvens samordnare

Alla världsarv bör ha en samordnare för världsarvet eller motsvarandes arbete som har titeln världsarvssamordnare. Det bör också finnas en samordningsansvarig organisation som är ansvarig arbetsgivare för samordnaren. Länsstyrelsen bör utse samordningsansvarig organisation efter förslag från världsarvrådet. Om det redan finns en samordningsansvarig organisation, vilket det gör för de flesta världsarv, behöver länsstyrelsen inte utse ansvaret formellt.

Den roll som världsarvssamordnarna har idag benämns oftast världsarvssamordnare, men även titlar såsom koordinator, verksamhetsledare, samordnare eller Site manager förekommer. Den internationellt använda titeln Site Manager kan i stora delar överensstämma med den svenska titeln världsarvssamordnare, men gör det inte helt. Skillnaden mellan Site manager och världsarvssamordnare är att vissa formella ansvar t.ex. uppsikt och rapportering som i andra länder ingår i Site Manager-rollen i Sverige istället åligger länsstyrelsen som statlig myndighet.

Hädanefter bör titeln världsarvssamordnare användas för en mer enhetlig benämning. Det utesluter inte att världsarvssamordnaren även kan ha andra titlar och roller såsom verkställande direktör, förvaltningsledare eller chef beroende på organisationens storlek och ansvar. Utpekandet av samordningsansvaret innebär inte att länsstyrelsen utser en person med samordningsansvar utan det är den organisation som ska ansvara för samordningen som utses. Den ansvariga organisationen utser i sin tur en person, eller flera personer om det bedöms lämpligt, till världsarvssamordnare.

Samordningsansvaret kan omfatta en rad olika arbetsuppgifter och ansvarsområden. Den organisation som har ansvar för samordningen måste ha ett utrymme att själv forma roll, ansvar och mandat utifrån världsarvets unika förutsättningar. Däremot finns det vissa gemensamma uppgifter som bör gälla samtliga samordnare.

Världsarvssamordnarnas främsta roll är att samordna världsarvsarbetet på regional och lokal nivå och världsarvsrådets eller motsvarandes arbete. Rollen är strategisk och innefattar att ha ett helhetsperspektiv på all typ av arbete som krävs för att bevara, använda och utveckla världsarven och att arbeta utifrån Agenda 2030-målen. Därmed har världsarvssamordnaren ett övergripande ansvar att se till att organiseringen i världsarvsarbetet i sin helhet fungerar på lokal och regional nivå. Arbetet kan också innefatta samarbete med det civila samhället och företagare för att säkerställa dessa aktörers bidrag i världsarvsarbetet tas till vara. Även att se till att det finns information och kommunikation om världsarvet i enlighet med världsarvskonventionens krav på information och kommunikation ingår i rollen.⁶⁶

Världsarvssamordnaren är kontaktperson för världsarvet i förhållande till myndigheter och andra aktörer som behöver en ingång till världsarvets förvaltare och ska representera världsarvsförvaltningen utåt. Det kan vara att representera världsarvsförvaltarna i föreningen Världsarven i Sverige (ViS) och i olika samarbets- och erfarenhetsutbytesnätverk⁶⁷ med världsarv i andra länder. Samordnaren kan vidare ha rollen att sammankalla till världsarvsrådets möten, vara sekreterare vid mötena och ansvara för beredning av ärenden inom världsarvsrådet. Därtill är samordnarnas roll att leda och samordna arbetet med att ta fram, uppdatera och följa upp världsarvets förvaltningsplan eller motsvarande. Världsarvsrådets aktörer ansvar dock gemensamt för att ta fram förvaltningsplanen.

Samordningsansvaret kan ligga på länsstyrelsen, kommunen eller regionen. Även andra organisationer kan förekomma. Ansvaret kan omfatta samordning av världsarvsrelaterade frågor även inom den egna organisationen, vilket är upp till varje organisation att avgöra.

2.3.12 Det civila samhället

Det civila samhällets insatser är viktiga i världsarvsarbetet och bidrar på många sätt till att världsarven i Sverige bevaras, används och utvecklas i enlighet med världsarvskonventionen. T.ex. bidrar föreningslivet till erfarenhetsutbyten, fortbildning, information och kommunikation om världsarven. Två aktiva

⁶⁶ Artikel 5 och artikel 27 världsarvskonventionen.

⁶⁷ Det behöver dock inte vara samordnare som ingår i olika utvecklings- eller samarbetsprojekt. Det kan också vara t.ex. skolor, museum eller länsstyrelser.

föreningar på nationell nivå är Världsarv i Sverige (ViS), som representeras av 14 av de 15 världsarven i Sverige och Icomos Sverige.

Föreningen ViS bildades 2003 och är enligt stadgarna en ideell, allmännyttig intresseorganisation för världsarven i Sverige. Bland annat är ViS roll i världsarvsarbetet att samla världsarvens aktörer nationellt och vara en arena för erfarenhetsutbyten och kompetensutveckling för världsarvens samordnare m.fl. genom att bland annat anordna konferenser och möten för världsarvens aktörer. Föreningen är också en viktig dialogpart för nationella myndigheter. Framöver kommer nationella myndigheter att ha en mer framträdande roll kring just kompetensutveckling och erfarenhetsutbyten för världsarvens aktörer. Detta arbete är inte tänkt att ersätta det arbete som ViS bedriver. Däremot kan ViS roll framöver behöva formas och formuleras ytterligare till följd av strategin. Hur rollen eventuellt bör utvecklas avgörs av föreningens medlemmar men det kan ske i dialog med berörda parter såsom Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket.

Icomos svenska nationalkommitté (Icomos Sverige) är en sammanslutning av de svenska medlemmarna i International Council on Monuments and Sites (Icomos). Kommittén arbetar som en ideell förening och ska i Sverige verka för den målsättning som är fastställd i Icomos stadgar och bland annat främja vård och bevarande av kulturmiljön i Sverige och internationellt. Vidare ska kommittén verka för att internationella rekommendationer och konventioner som är tillämpbara på svenska förhållanden blir kända och beaktade.

Icomos (International Council on Monuments and Sites) är ett expertstöd till Unescos Världsarvskommitté och har t.ex. rollen att granska och utvärdera inkomna nomineringar till nya världsarv. I den processen kan Icomos Sveriges och andra nationalkommittéers medlemmar delta som experter inom olika områden. Icomos Sverige kan också assistera i utvärdering av världsarven i Sverige, ex. i samband med den periodiska rapporteringen.

En betydelsefull del av Icomos Sveriges verksamhet utgörs av Icomos internationella vetenskapliga kommittéer vars syfte är att samla in, studera och sprida information om principer, metoder och policyer för kulturmiljövård.

På lokal nivå finns exempelvis hembygdsföreningar, hemslöjdsföreningar, naturskyddsföreningar, studieförbund och andra föreningar som på olika sätt bidrar i världsarvsarbetet. Ofta kan lokala föreningar vara viktiga kanaler för kontakter med och kommunikation till exempelvis lokalbefolkning och besökare. Ett exempel på lokal förening som har stor betydelse för ett världsarvs bevarande, användande och utvecklande är föreningen Alexander – Grimeton Veteranradios Vänner som bedriver ett omfattande arbete för världsarvet Grimetons radiostation. Föreningen bidrar till både skötsel och underhåll av världsarvet och att levandegöra

sändarutrustningen. I studiecirkel och arbetsgrupper vidareförs dessutom kunskaper för drift och skötsel av sändare och maskiner.

2.3.13 Sammanfattande förtydliganden och utvecklingsbehov för organisering, ansvar och roller i världsarvsarbetet

- Samma ansvar och roller i världsarvsarbetet gäller som för natur- och kulturmiljöarbetet i övrigt.
- Utöver att ansvar och roller tydliggörs i världsarvsstrategin avser Riksantikvarieämbetet föra dialog med regeringen om behovet av att precisera de statliga aktörernas ansvar i världsarvsarbetet i rättsordningen.
- Regeringen är ytterst ansvarig för att Sverige följer världsarvskonventionen.
- Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet är nationellt ansvariga myndigheter i världsarvsarbetet. Riksantikvarieämbetet har det övergripande ansvaret för världsarvskonventionens tillämpning i Sverige och har ett särskilt nationellt ansvar för världsarv som är kulturarv. Naturvårdsverket ansvarar för världsarv som är naturarv. Myndigheterna ger stöd och rådgivning i världsarvsarbetet och ansvarar för att bereda eventuella nomineringar av potentiella världsarv i samverkan med Svenska Unescorådet. Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet är nationellt ansvarig för uppsikt av världsarven i enlighet med miljöbalken (1998:808) och hushållningsförordningen (1998:896). Svenska Unescorådet är kontaktlänk mellan Sverige och Unesco och bistår regeringen i frågor om Unescos verksamhet. Svenska Unescorådet verkar för ökad medvetenhet om och skyddsbehov av världsarven och synliggör världsarvsarbetets globala koppling.
- Länsstyrelsen har ett grunduppdrag i världsarvsarbetet som gäller alla länsstyrelser med ansvar för världsarv. Utöver grunduppdraget kan länsstyrelserna forma sin roll och sitt ansvar ytterligare utifrån lokala och regionala förutsättningar och behov.
- Länsstyrelserna ansvarar för det statliga natur- och kulturmiljöarbetet på regional nivå vilket omfattar världsarvsarbetet. I ansvaret ingår att på regional nivå ha uppsikt över världsarven i enlighet med miljöbalken (1998:808) och hushållningsförordningen (1998:896) och vidta tillämpliga åtgärder om världsarvets särskilt stora universella värde riskerar att negativt påverkas.

- Länsstyrelserna bör bidra till god förvaltning av världsarven och bör i det arbetet utse världsarvsråd eller motsvarande för världsarven, samordningsansvaret för världsarvet och vara pådrivande i arbetet med förvaltningsplanerna. Länsstyrelserna ansvarar också för att samordna arbetet med och skicka in den periodiska rapporteringen om de enskilda världsarven och för att ta fram underlag till beredning av eventuella nya världsarv.
- Statliga och privata ägare och nyttjanderättshavare inom ett världsarv har en viktig roll i världsarvsarbetet i att skydda, vårda och bevara världsarven. Det finns inget formellt krav på privata fastighetsägare att göra världsarv tillgängliga för besökare. Statliga fastighetsägare bör föregå med gott exempel och eftersträva att världsarvet görs tillgängligt för besökare om det är möjligt.
- Beslutsfattande myndigheter är myndigheter som kan fatta beslut om förändringar i mark- och vattenanvändning i eller i anslutning till världsarven. Deras roll i världsarvsarbetet är att bedöma påverkan på världsarvet vid planerade förändringar och kunna motivera förändringen utifrån att världsarvets särskilt stora universella värde inte negativt påverkas. De har också en viktig roll att tidigt förebygga att det som planeras och görs inte negativt påverkar världsarvets särskilt stora universella värde.
- Kommunen har en viktig roll i världsarvsarbetet som beslutsfattande myndighet och i arbetet med samhällsplanering och samhällsutveckling på lokal nivå. Kommunen kan samtidigt forma sin roll i världsarvsarbetet utifrån lokala förutsättningar och behov.
- Regionerna ansvarar för tillväxtfrågor, besöksmålsutveckling och att göra konst och kultur tillgängligt på regional nivå. Detta arbete omfattar världsarven. Regionernas roll och ansvar i världsarvsarbetet kan variera mellan världsarven men generellt sett kan regionerna bidra mer och ta en större roll i världsarvsarbetet framöver i fråga om världsarvens användande, utvecklande och bidrag till samhällsutvecklingen och Agenda 2030-målen.
- Samtliga världsarv bör framöver ha ett världsarvsråd eller motsvarande, en uppdaterad förvaltningsplan och en världsarvssamordnare som samordnar regionala och lokala aktörers bidrag i världsarvsarbetet. Vilka som ingår i rådet avgörs på lokal och regional nivå. Dock bör och uppmuntras länsstyrelsen, berörda kommuner och region ingå i världsarvsrådet.
- Världsarvsrådets aktörer ansvarar för att ta fram, uppdatera, genomföra och följa upp förvaltningsplanerna. Världsarvssamordnarna leder och samordnar aktörernas arbete med förvaltningsplanerna.

2.4 Bevarande genom nationell lagstiftning

Enligt världsarvskonventionen ska ett lands nationella lagstiftning vara sådan att världsarvens bevarande kan garanteras. Världsarven i Sverige ska bevaras genom befintlig lagstiftning och övriga skyddsinstrument. Världsarvens särskilt stora universella värden inklusive autenticitet och integritet ska därför tolkas till dessa. Till grund för detta bör världsarvens beskrivning av det särskilt stora universella värdet användas. Om ytterligare fördjupning behövs för att förstå världsarvens värden kan världsarvskommitténs beslut och beslutsunderlag ge vägledning. Världsarven och eventuella skyddszoner (buffertzoner) behöver också avgränsas geografiskt. I de flesta fall behöver avgränsningen göras på ett sådant sätt att dessa motsvarar utpekade geografiska områden som har ett uttalat skydd enligt svensk lag. Världsarvens legala skydd genom lagstiftningen kan därför utgöras av ett lapptäcke av olika lagar som skyddar olika delar av världsarven och i olika grad. Vilken lagstiftning som ger det legala skyddet ska beskrivas och uppdateras i världsarvens förvaltningsplaner.

Följande författningar kan tillämpas för världsarven för att säkerställa det legala skyddet:

- kulturmiljölagen (1988:950)
- kulturmiljöförordningen (1988: 1188)
- plan- och bygglagen (2010:900)
- plan- och byggförordningen (1987:383)
- förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen
- miljöbalken (1998:808) och därtill tillämpliga förordningar, främst förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m., förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken (1998:808) m.m., nationalparksförordningen (1987:938), förordningen (1998:200) om tillsyn enligt miljöbalken (1998:808) och miljöbedömningsförordningen (2017:966)
- skogsvårdslagen (1979:429)
- skogsvårdsförordningen (1993:1096)
- vattenförvaltningsförordningen (2004:660)

Bestämmelser om världsarven finns även i bland annat förordningen (2010:1770) om geografisk miljöinformation och vägmärkesförordningen (2007:90).

För världsarvet Laponia gäller särskilda bestämmelser enligt t.ex. Laponiaförordningen (2011:840). Även rennäringslagen (1971:437) och rennäringsförordningen (1993:384) säkerställer det legala skyddet för rennäringen i Laponia. Därutöver finns lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

Utöver att världsarv kan skyddas av flera av ovan författningar kan de även relatera till hänsynsregler i andra lagar än dem ovan. Dess regler kan förstärka och komplettera de regler om skydd för, hänsyn till eller tillgodoseende av kultur- och naturvärden som finns i lagar som exempelvis plan- och bygglagen (2010:900) och skogsvårdslagen (1979:429). Andra exempel är väglagen (1971:948) och lagen (1995:1649) om byggande av järnväg. Vid väghållning, planläggning, och byggande och underhåll av järnväg ska hänsyn tas till både enskilda intressen och allmänna intressen såsom miljöskydd, naturvård och kulturmiljö. En estetisk utformning ska eftersträvas. Vägar och järnvägar ska ges ett sådant läge och utformas så att ändamålet med dem uppnås med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad. Hänsyn ska tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.⁶⁸

2.4.1 Hur tillämpningen av det legala skyddet bör utvecklas

I regeringens skrivelse 2001/02:171 och regeringens proposition (2016/17:116) Kulturarvspolitik har regeringen gjort bedömningen att Sverige har ett regelverk och roll- och ansvarsfördelning som uppfyller kraven på legalt skydd enligt världsarvskonventionen. Av den anledningen har inte någon rättslig analys om huruvida det legala skyddet är tillfredsställande i förhållande till världsarvskonventionens krav gjorts. Däremot har det inom ramen för strategiarbetet framkommit att det finns behov av att utveckla tillämpningen av det legala skyddet för världsarven som bedöms behöva hanteras av regering och ansvariga myndigheter framöver. Dessa gäller:

- Uppdateringar av det legala skyddet, särskilt riksintressena utifrån världsarvens värden, autenticitet, integritet och geografiska område
- Behov av tydliggöranden om vad som är möjligt att göra utifrån lagstiftningen och eventuella behov av mindre justeringar i lagstiftningen för att kunna kräva så kallade HIA- eller EIA-analyser⁶⁹ vid planerade

⁶⁸ 3 § lagen (1995:1649) om byggande av järnväg och 3a och 13 §§ väglagen (1971:948).

⁶⁹ Se ICOMOS (2011) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties – A publication of the International Council on Monuments and Site* och IUCN (2013) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Natural World Heritage Properties*.

förändringar för att visa på hur det som planeras eventuellt påverkar världsarvets särskilt stora universella värde

- Hantering framöver gällande länsstyrelsens möjlighet att agera, ex. överpröva andra myndigheters beslut, om länsstyrelsen upptäcker en planerad förändring som negativt kan påverka världsarvens värden.

Uppdatering av det legala skyddet

Världsarvens särskilt stora universella värden inklusive autenticitet och integritet kan vara svåra att uttolka och därmed säkerställa genom det legala skyddet. I takt med samhällsutvecklingen finns dessutom ett behov av att återkommande uppdatera det legala skyddet. Vilken lagstiftning och på vilket sätt som den skyddar världsarven beskrivs i världsarvens förvaltningsplaner. Nationella, regionala och lokala aktörer har ett gemensamt ansvar för att se till att det legala skyddet uppdateras. Världsarvsråden ansvarar för att information om det legala skyddet är uppdaterad i förvaltningsplanerna.

Ett världsarv är av nationellt intresse och bör därmed vara ett riksintresse om inte annat legalt skydd bedöms mera lämpligt. Områden av riksintresse för kulturmiljövården, naturmiljön, friluftslivet respektive rennäringen ska skyddas mot sådana åtgärder som kan påtagligt skada miljön.⁷⁰ Riksintresset som legalt skyddsinstrument är dock först relevant när frågor om ändrad mark- eller vattenområden prövas. En avvägning ska då göras mellan intresset av att genomföra exploateringsåtgärden och behovet och intresset av skydd för området. Framöver bör riksintresseutpekandet för världsarvens natur- och kulturvärden enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (1998:808) användas på ett tydligare och mer effektivt sätt. Genom att världsarvens värden beskrivs och motiveras i större utsträckning kan dessa värden förväntas få större genomslag än idag vid avvägningar enligt 3 kap. miljöbalken (1998:808). Något som dock kan vara lämpligt att överväga framöver är att införa en särskild bestämmelse i 4 kap. miljöbalken (1998:808) som uttryckligen definierar världsarven som ett riksintresse och beskriver vilken hänsyn som ska tas till dessa intressen vid en föreslagen exploatering. Mot bakgrund av att världsarvskonventionen är ett viktigt internationellt åtagande för Sverige skulle detta förmodligen vara ett lämpligt och framför allt tydligare sätt att säkerställa att världsarven beaktas vid exploatering. Det är också logiskt i förhållande till att världsarv har lyfts in i miljöbedömningsförordningen (2017:966) och därmed tydligare gjorts till en del av

⁷⁰ 3 kap. 6 § miljöbalken (1998:808). Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas. Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

lokaliseringsbedömningen vid prövning av ändrad markanvändning. I nuläget är dock bedömningen att det fortsatt bör vara tillräckligt att tillämpa 3 kap. 6 § miljöbalken (1998:808) med den utvecklade tillämpning som föreslås i strategin. Effekterna av den förändrade tillämpningen får därefter utvärderas. Om det visar sig att det inte är tillräckligt för att säkerställa att världsarvens värden beaktas kan en ny bestämmelse i 4 kap. miljöbalken (1998:808) övervägas.

Att de olika aktörerna tar sitt ansvar i alla led i fråga om världsarvens legala skydd är centralt för att systemet och det legala skyddet ska fungera. Samtidigt finns idag exempel på riksintressebeskrivningar och planer som inte är uppdaterade utifrån världsarven. Arbetet med att uppdatera riksintressena för världsarven och planerna behöver därför prioriteras framöver på följande sätt:

1. Nationella myndigheter bör överväga behovet av att uppdatera de riksintressebeskrivningar som är relevanta för världsarven och se till att världsarvens särskilt stora universella värde och hela världsarvens geografiska områden täcks av riksintresset. Detta gäller om inte världsarvet skyddas av annat legalt skydd utifrån miljöbalken (1998:808) eller kulturmiljölagen (1988:950).
2. Länsstyrelserna bör också bedöma behovet av och uppmärksamma Boverket och Riksantikvarieämbetet eller Naturvårdsverket om behov av eventuella nya riksintressen eller revideringar av existerande riksintressen så att världsarvens särskilt stora universella värde och hela världsarvens geografiska områden täcks av riksintresset. Detta gäller om inte världsarvet täcks av legalt skydd utifrån miljöbalken (1998:808) eller kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelserna behöver också ta de initiativ som behövs i övrigt för att riksintressena och världsarven tillgodoses i olika beslut, exempelvis beslut om planer och bygglov.
3. Kommunerna bör bedöma behovet av att uppdatera översikts- och detaljplaner i enlighet med de riksintressen som är aktuella. Regionerna bör bedöma behovet av att uppdatera regionplaner.

Att riksintressena och planer där riksintressena ska återspeglas inte är uppdaterade är en generell problematik som gäller många riksintressen, inte bara riksintressen som också är världsarv.⁷¹ Revideringar av riksintressen och planer som gäller världsarv bör dock prioriteras före andra riksintressen. Därtill bör hanteringen av riksintressen för världsarv vara ett gott exempel på hur riksintresseinstrumentet kan

⁷¹ Se Riksantikvarieämbetet (2018) *Riksantikvarieämbetets uppsiktsansvar över riksintressen m.m. – utredning och plan för arbetet framöver.*

fungera på ett ändamålsenligt sätt för natur- och kulturmiljöers bevarande, användande och utvecklande.

Det nationella regelverket i förhållande till Icomos och IUCN:s framtagna vägledningar och metoder m.m.

När en förändring planeras i eller i anslutning till ett världsarv behöver en bedömning göras av den planerade förändringens eventuella påverkan på världsarvet. För att göra denna bedömning rekommenderas att en särskild utredning görs i enlighet med Icomos och IUCN:s framtagna vägledningar och metoder för bedömning av påverkan på världsarvs särskilt stora universella värde, en så kallad HIA eller EIA.⁷² Även när stater, privatpersoner eller organisationer anmäler händelser till Unescos världsarvscenter kan centret, Icomos eller IUCN begära att en HIA eller EIA görs.

Det är oklart om det med stöd av nationellt regelverk går att utkräva av en exploatör eller tillståndssökande att göra en HIA eller EIA. Nya bestämmelser i 6 kap. miljöbalken (1998:808) och miljöbedömningsförordningen (2017:966) verkar dock ha öppnat möjligheterna att relatera metoderna när det gäller miljöbalksärenden enligt 6 kap.⁷³ miljöbalken (1998:808).⁷⁴ Men i andra ärenden, exempelvis planärenden som prövas utifrån plan- och bygglagen (2010:900) finns fortfarande en osäkerhet om det går att begära en HIA eller en EIA. Även andra nordiska länder upplever en osäkerhet i denna fråga i förhållande till nationell lagstiftning.⁷⁵

Utöver osäkerheter om möjligheter att kräva HIA och EIA finns indikationer på att världsarvskommittén och dess expertorgan ibland gör striktare bedömningar i ärenden där skador på världsarv bedöms än svensk nationell lagstiftning och praxis. Det gäller t.ex. visuell påverkan från vindkraftsanläggningar och möjligheten att prospektera och utvinna fyndigheter i ett världsarv. Det bör dock påpekas att detta inte alltid har avsett uttalanden i enskilda fall utan ofta har tagit formen av generella ställningstaganden på en vägledande nivå.

⁷² ICOMOS (2011) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties – A publication of the International Council on Monuments and IUCN (2013) Guidance on Heritage Impact Assessments for Natural World Heritage Properties.*

⁷³ I 6 kap. miljöbalken (1998:808) finns bestämmelser om identifiering, beskrivning och bedömning av miljöeffekter vid planering av och beslut om planer och program (strategiska miljöbedömningar) och verksamheter och åtgärder (specifika miljöbedömningar). Syftet med en miljöbedömning är enligt miljöbalken (1998:808) att integrera miljöaspekter i planering och beslutsfattande så att en hållbar utveckling främjas.

⁷⁴ 12 § miljöbedömningsförordning (2017:966). Enligt förordningen ska i fråga om en verksamhets eller åtgärds lokalisering hänsyn tas till naturresursens, naturmiljöns och kulturmiljöns tålighet i det område som kan antas bli påverkat, *med särskild uppmärksamhet på påverkan som avser ett område som är världsarv.*

⁷⁵ Se bilaga 5 Nordisk utblick.

Mot bakgrund av detta och mot bakgrund av svårigheten att få till stånd analyser enligt HIA- eller EIA-metoderna behöver det utredas närmare vilket stöd som finns i den nationella lagstiftningen att begära en HIA eller EIA av t.ex. en exploatör. Riksantikvarieämbetet avser att ha en dialog med regeringen om det.

Länsstyrelsens möjligheter att överpröva

Världsarven ska enligt världsarvskonventionen bevaras för all framtid. Beslut ska inte fattas som negativt kan påverka ett världsarvs stora universella värde. Därför ska det också finnas stabila processer och verktyg för att förebygga att beslut tas som kan påverka världsarven negativt. Att tidigt samråda med intressenter och länsstyrelsen samt att ta fram goda kunskapsunderlag inför beslut om förändringar i eller i anslutning till ett världsarv är exempel på viktiga verktyg i det förebyggande arbetet.⁷⁶ Om det ändå har gått så långt att en kommun eller annan, fattar ett beslut som länsstyrelsen bedömer negativt kan påverka ett världsarv behöver länsstyrelsen ha verktyg för att agera. Ett verktyg är möjligheten att överpröva beslut. Länsstyrelsen har lagmässig grund för och ska överpröva vissa beslut, t.ex. detaljplaner och beslut som rör strandskydd, om de bedöms påtagligt skada ett riksintresse (världsarv).⁷⁷ Länsstyrelserna har dock inom ramen för strategiarbetet uppmärksammat att länsstyrelsen saknar lagmässig grund för att kunna överpröva kommuners beslut om bygg- eller rivningslov som kan ha en negativ påverkan.

En möjlighet som skulle kunna användas undantagsvis av länsstyrelsen eller regeringen är att peka ut särskilda tillsynsområden enligt plan- och bygglagen (2010:900). Möjligheten ska dock användas restriktivt och enbart vid särskilda skäl.⁷⁸ Särskilda skäl skulle t.ex. kunna vara att länsstyrelsen eller regeringen bedömer att det finns en risk för ett exploateringsintresse i området som potentiellt kan negativt påverka världsarvets särskilt stora universella värde.⁷⁹ Ett exempel på där detta har gjorts är länsstyrelsen på Gotland som pekat ut riksintresset för världsarvet Hansestaden Visby till särskilt tillsynsområde.

Om ett område har pekats ut som särskilt tillsynsområde omfattar länsstyrelsens överprövningsuppdrag även alla lov (bygg-, mark- och rivningslov) och förhandsbesked enligt 9 kap. plan- och bygglagen (2010:900). För att länsstyrelsen

⁷⁶ Se vidare i avsnitt 2.5.2 Processer för åtgärder och förändringar i eller i anslutning till världsarven.

⁷⁷ Länsstyrelsen ska enligt 11 kap. 10 § plan- och bygglagen (2010:900) överpröva en detaljplan om det kan antas att detaljplanen innebär att riksintressen enligt miljöbalken (1998:808) inte tillgodoses. Enligt 11 kap. 11 § plan- och bygglagen (2010:900) ska länsstyrelsen upphäva kommunens beslut om detaljplanen efter prövning visar sig ha sådan innebörd att riksintresse inte kan tillgodoses. En anledning till att besluta om ett sådant upphävande bör kunna vara att ett världsarvs utpekade värden hotas, och därmed att ett riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken (1998:808) inte kan tillgodoses.

⁷⁸ Enligt 11 kap. 12 § plan och bygglagen (2010:900).

⁷⁹ Även om det för närvarande inte finns exploateringsplaner kan ett världsarv vara särskilt känsligt för bygg- eller rivningslovspliktiga åtgärder. Särskilda skäl kan då finnas på den grunden.

ska kunna fullgöra denna uppgift ska kommunens byggnadsnämnd genast till länsstyrelsen skicka alla fattade beslut om lov och förhandsbesked som ligger inom tillsynsområdet.⁸⁰

Beslut om att utse ett tillsynsområde gäller endast framåt i tiden. Det ger inte länsstyrelsen behörighet att överpröva redan tidigare fattade kommunala beslut. Beslut att inrätta ett tillsynsområde kan dock inte överklagas och gäller därför omedelbart.⁸¹

2.4.2 Sammanfattande strategisk inriktning för världsarvens bevarande genom nationell lagstiftning

- Världsarven bevaras genom befintlig lagstiftning och övriga skyddsinstrument. Världsarvens särskilt stora universella värden inklusive autenticitet och integritet ska därför tolkas till dessa legala skyddsinstrument. Till grund för detta bör världsarvens beskrivningar av det särskilt stora universella värdet användas.
- Regeringens gör bedömningen att Sverige i allt väsentligt har ett regelverk och en roll- och ansvarsfördelning som uppfyller kraven på legalt skydd i världsarvskonventionen. Därför har Riksantikvarieämbetet inte analyserat huruvida det legala skyddet är tillfredsställande i förhållande till världsarvskonventionens krav. Framöver bör riksintresseutpekandet för världsarvens natur- och kulturvärden enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (1998:808) användas på ett tydligare och mer effektivt sätt. Följande bör prioriteras framöver:
 - Nationella, regional och lokala myndigheter bör inom ramen för sina ansvarsområden bedöma behovet av att uppdatera världsarvens legala skydd, särskilt riksintressena utifrån världsarvens värden, autenticitet, integritet och geografiska område. I det ingår också att bedöma behovet av att uppdatera översikts- detalj- och regionplaner.
- Det är oklart om det med stöd av nationell lagstiftning går att kräva av en exploatör eller tillståndssökande att göra en så kallad HIA eller EIA i samband med en exploatering i eller i anslutning till ett världsarv. Riksantikvarieämbetet avser att ha en dialog med regeringen om det.

⁸⁰ 9 kap. 42 § plan- och bygglagen (2010:900).

⁸¹ 13 kap. 4 § plan- och bygglagen (2010:900).

2.5 Säkerställande av världsarvens skydd genom ändamålsenliga processer och god förvaltning

Att bevara, använda och utveckla världsarven så att deras universella värden autenticitet och integritet finns kvar för all framtid kräver god förvaltning och ändamålsenliga och tydliga processer.

Förutsättningar för att kunna skydda och vårda världsarven är enligt konventionen att det finns ett legalt skydd, en lämplig organisation, finansiella resurser samt kunskap och kompetens. Hur Sverige lever upp till detta beskrivs i avsnitt 2.4, 2.5, 2.7 och 2.8.

Detta delkapitel rör samordning som förutsättning för en god förvaltning och ett gott skydd, hur processen bör se ut vid planerade förändringar i och i anslutning till världsarven och hur olika typer av skador eller förstörelse som kan drabba världsarven bör hanteras. Delkapitlet rör också arbete med förvaltningsplaner samt uppföljning och utvärdering av världsarven.

2.5.1 Samordning på lokal och regional nivå

Utöver lagstiftning, lämplig organisation, finansiella resurser och kunskap och kompetens är en viktig förutsättning för förvaltning och skydd en fungerande samordning på lokal, regional och nationell nivå mellan de aktörer som gemensamt ansvarar för världsarvens bevarande, användande och utvecklande. Som framgår av avsnitt 2.3 Förtydliganden om organisering, ansvar och roller i världsarvsarbetet kan det vara en rad olika aktörer som bidrar i världsarvsarbetet. Framöver bör lokala, regional och nationella aktörer prioritera god samordning i världsarvsarbetet. Världsarvsråden är ett viktigt forum för samordning, samråd och dialog mellan de aktörer som ansvarar för världsarvsarbetet på lokal och regional nivå. Världsarvssamordnarna har en viktig roll för en fungerande samverkan och samordning. Att världsarvsrådets och världsarvssamordnarnas roll och ansvar formaliseras och definieras och att Riksantikvarieämbetet får ett utpekat samordningsansvar på nationell nivå är ett sätt att ge bättre förutsättningar för en god samordning.

2.5.2 Processer för planerade åtgärder och förändringar i eller i anslutning till världsarv

Ett utvecklingsområde som identifierats i strategiarbetet gäller otydligheter i processerna vid planerade åtgärder och förändringar i eller i anslutning till ett världsarv. Planerade förändringar eller åtgärder kan vara olika typer av förändringar av användning av mark- eller vattenområden t.ex. ny bebyggelse, nya

energianläggningar, ny eller förändrad infrastruktur, gruvetablering eller andra etableringar av verksamheter. Processerna för detta uppfattas av ansvariga aktörer som otydliga. Detta avsnitt syftar därför till att tydliggöra hur processen för denna typ av ärenden bör se ut.

Eftersom det är olika lagstiftning som är tillämplig i olika fall och för olika världsarv finns det en stor variation i vad som gäller, vilken aktör som ansvarar för vad samt hur processer bör se ut. Detta gör det svårt att beskriva och tydliggöra ansvar, roller och processer exakt. Processen kan dock förenklat beskrivas som att den innehåller fyra olika steg:⁸²

- **Förebyggande åtgärder** syftar till att i ett så tidigt skede som möjligt på förhand tydliggöra vad som går och inte går att göra och planera för förändringen så att världsarvets stora universella värde inte påverkas negativt
- Åtgärder som syftar till att **upptäcka** planerade förändringar som negativt kan påverka världsarvets särskilt stora universella värde
- **Uppmärksamma och informera** om de planerade förändringarna
- Finna lösningar som **hindrar** att världsarvens särskilt stora universella värde påverkas negativt inklusive mekanismer för att eventuellt överpröva beslut

Vad som behöver göras på en generell nivå i respektive steg eller delprocess för att undvika att världsarvens särskilt stora universella värde inte påverkas negativt vid planerade förändringar beskrivs nedan.

Förebyggande åtgärder

Många olika aktörer kan påbörja en planering av en förändring. Det kan exempelvis vara en privatperson, en byggherre, en myndighet eller ett nationellt eller internationellt företag som vill göra en prospektering. Beslut om en planerad förändring fattas oftast av en myndighet om det är en större förändring. Beslutande myndigheter kan exempelvis vara kommuner, länsstyrelser, SGU eller Trafikverket. Ett stort ansvar i arbetet med att förebygga planerade förändringar som kan riskera påverka världsarvens särskilt stora universella värde negativt ligger därför på beslutsfattande myndigheter.

Att arbeta förebyggande handlar om att tillämpa olika strategier som syftar till att planerade förändringar görs på ett sådant sätt att världsarvens stora universella värden värnas. Det kan handla om att tydliggöra hur utveckling bör ske i olika

⁸² Beskrivning av vem som ansvarar för vad i dessa ärenden förtydligas i avsnitt 2.3 om organisering, ansvar och roller.

plandokument, att samråda med intressenter, att ta fram särskilda underlag, att öka den allmänna kännedomen om vad som är möjligt att göra inom ett världsarv eller att beslutande myndigheter har en tillräckligt god kännedom för att bedöma påverkan på världsarvet. Det kan också handla om att ha rutiner som säkerställer att expertis rådfrågas. Att arbeta förebyggande är det viktigaste steget i processen för att skydda världsarvens särskilt stora universella värden. Att arbeta förebyggande bör därför prioriteras högt av ansvariga aktörer framöver. Ett gott förebyggande arbete karaktäriseras av följande:

God planering

God planering och att på förhand ta ställning till vad som går att göra i eller i anslutning till ett världsarv anges av många aktörer som en viktig förutsättning för att förebygga förändringar som kan påverka världsarvens särskilt stora universella värde negativt. Därför bör det gå att utläsa, om det är möjligt att precisera, vad som går eller inte går att göra i eller i anslutning till ett världsarv i olika planer för samhällsplanering. Exempelvis i översikts- och detaljplaner, världsarvens förvaltningsplaner och bevarande- och utvecklingsplaner för lokal och regional utveckling.

Goda kunskapsunderlag

Ett viktigt verktyg för att förebygga negativ påverkan och involvera expertis vid planerade förändringar är att ta fram bra kunskapsunderlag som beskriver eventuell påverkan på världsarvets särskilt stora universella värde. En HIA, för världsarv med kulturvärden, och en EIA, för världsarv med naturvärden, bör användas vid framtagning av kunskapsunderlagen.⁸³ En miljökonsekvensbeskrivning kan också fungera som kunskapsunderlag, beroende på typ av förändring. Förutsättningarna för att få till stånd denna typ av analyser behöver förbättras. Det handlar dels om legala förutsättningar för att utkräva HIA eller EIA, dels om kunskap och kompetens för att tillämpa metoderna.

Samråd

Samråd är ett annat viktigt verktyg i det förebyggande arbetet. Krav på samråd ställs vid exempelvis övergripande samhällsplanering, detaljplanering, bygglov och ändringar i naturmiljöer. Olika vägledningar⁸⁴ gällande samrådsförfarande finns för

⁸³ ICOMOS (2011) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties – A publication of the International Council on Monuments* och IUCN (2013) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Natural World Heritage Properties* är ett stöd vid bedömning av eventuell påverkan på världsarvets särskilt stora universella värde.

⁸⁴ Se Naturvårdsverket (2018) *Samråd vid ändring av naturmiljön*. <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Samhallsplanering/Samrad-vid-andring-av-naturmiljon/>, Boverket. 2015. *Samråd om detaljplan vid ett standardförfarande*. <https://www.boverket.se/sv/PBL->

olika typer av planer och planerade förändringar i mark- och vattenanvändning som ger vägledning även i världsarvsarbetet. Vid översikts- och detaljplanering krävs t.ex. samråd med en bred krets av intressenter såsom länsstyrelsen, berörda kommuner och myndigheter, sammanslutningar och enskilda i övrigt som har ett väsentligt intresse av förslagen. Länsstyrelsen är en viktig part i samrådet och ska bl.a. ta till vara och samordna statens intressen vilket även omfattar världsarv. Samrådet bör starta tidigt i processen och så långt möjligt ske löpande under planeringsprocessens gång. Syftet är att förbättra beslutsunderlaget och ge möjlighet att påverka planens utformning. Resultatet av samrådet ska när det gäller en översiktsplan redovisas i en samrådsredogörelse.⁸⁵

Rådgivning vid bedömning av påverkan

Att inhämta råd inför eller i samband med ett beslut kan ibland vara ett verktyg för att förebygga planerade förändringar som kan riskera påverka världsarven negativt. Det kan gälla rådgivning om konsekvenserna av den planerade förändringen gentemot Sveriges åtagande enligt världsarvskonventionen eller hur t.ex. världsarvskommittén bedömer påverkan. I strategiarbetet har det framkommit att det för vissa är oklart vem som kan rådfrågas samt om Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket respektive länsstyrelsen bör rådfrågas. Ibland tillfrågas t.ex. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket, ibland inte och det finns en osäkerhet om myndigheterna ska yttra sig.

I syfte att inte frångå lagstiftningen och hur det svenska systemet är tänkt att fungera bör det vara den beslutsfattande myndigheten, t.ex. kommunen, som gör bedömningen i likhet med andra ärenden. Bedömningen bör göras efter samråd och efter att kunskapsunderlag tagits fram. I särskilt svårbedömda ärenden kan dock i första hand länsstyrelsen och därefter Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket rådfrågas. Dessa myndigheter ger i sådant fall stöd och vägledning till den beslutande myndigheten utifrån tidigare erfarenheter.

Upptäcka

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har olika erfarenheter gällande förutsättningar för att upptäcka planerade förändringar som potentiellt kan påverka världsarven negativt. Ibland får Riksantikvarieämbetet eller Naturvårdsverket kännedom om sådana ärenden. Det är också oklart om länsstyrelserna alltid har förutsättningar för att upptäcka planerade förändringar som riskerar påverka

kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplaneprocessen/standardforfarande/samrad/, Boverket. *Samråda översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/processen-for-oversiktsplanering/uppratta/samrada/>

⁸⁵ Se Boverket. *Samråda översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/processen-for-oversiktsplanering/uppratta/samrada/>

världsarvens särskilt stora universella värde negativt. Ett uttalat bevakningsansvar över världsarven saknas. Däremot har länsstyrelserna på regional nivå och Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket på nationell nivå ett så kallat uppsiktsansvar som omfattar världsarven i sin helhet.⁸⁶ Uppsiktsansvaret innebär att ansvariga myndigheter kan uppmärksamma om potentiell negativ påverkan på världsarven och på olika sätt försöka finna lösningar som kan hindra planerade förändringar, beroende på vad lagstiftningen tillåter. I en tidigare utredning om Riksantikvarieämbetets uppsiktsansvar konstateras att arbete och metoder för uppsikt behöver utvecklas för riksintressena med ett helhetsperspektiv, även omfattande världsarven.⁸⁷ Riksantikvarieämbetet avser att påbörja ett utvecklingsarbete för att precisera myndigheternas uppsiktsansvar generellt avseende riksintressena inom kulturmiljövården och specifikt för världsarven t.ex. gällande metoder för uppsikten och hur samverkan och samarbete med länsstyrelserna kan utvecklas.

Gällande samhällsplanering och riksintressen (om världsarvet skyddas genom miljöbalkens bestämmelser om riksintressen) är det viktigt att de beskrivningar som finns för riksintressena motsvarar världsarvens särskilt stora universella värden, autenticitet, integritet, geografiska gränser samt eventuella buffertzoner. Se vidare i avsnitt 2.4 om bevarande genom nationell lagstiftning. Kommunen ska vid upprättande av förslag till översiktsplan eller ändring i planen samråda med bl.a. länsstyrelsen.⁸⁸ Under samrådet ska länsstyrelsen särskilt ta tillvara och samordna statens intressen, ge råd till kommunerna angående bl.a. riksintressena och verka för att riksintressena tillgodoses.⁸⁹ Länsstyrelsen har vidare tillsyn över kommunala beslut om detaljplaner⁹⁰ och ska i det arbetet se till att kommunens planer inte påtagligt skadar berörda riksintressen. Om länsstyrelsen bedömer att en detaljplan inte tillgodoser ett riksintresse ska planen överprövas av länsstyrelsen.⁹¹ Gäller ärendet ett rivnings- eller bygglov har länsstyrelsen begränsad insyn och möjlighet att upptäcka förändringar som kan riskera att påverka världsarvens särskilt stora universella värde negativt. Dock finns en möjlighet i plan- och bygglagen

⁸⁶ Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har inom respektive ansvarsområde uppsikt över hushållningen med mark- och vattenområden. Tyngdpunkten i denna verksamhet ska läggas på frågor som har stor betydelse i ett nationellt perspektiv och frågor vars utveckling Sverige enligt internationella åtaganden ska följa, t.ex. världsarvskonventionen. Länsstyrelserna har uppsiktsansvar inom länet. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket ska inom ramen för uppsiktsansvaret i samverkan med länsstyrelserna följa utvecklingen av frågor om hushållningen av mark- och vattenområden, 1a § och 1b § förordning (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden.

⁸⁷ Riksantikvarieämbetet (2018) *Riksantikvarieämbetets uppsiktsansvar över riksintressen m.m. – utredning och plan för arbetet framöver*.

⁸⁸ 3 kap. 9 § plan- och bygglag (2010:900).

⁸⁹ 3 kap. 10 § plan- och bygglag (2010:900).

⁹⁰ I detaljplanen prövar kommunen ett mark- eller vattenområdes lämplighet för bebyggelse och byggnadsverk och reglerar bebyggelsemiljöns utformning, 4 kap. 2 § plan- och bygglag (2010:900).

⁹¹ 11 kap. 10 § plan- och bygglag (2010:900).

(2010:900) att utse de geografiska områden som världsarven omfattar till särskilda tillsynsområden av länsstyrelserna som kan användas i undantagsfall fall av länsstyrelserna. Det kan ge länsstyrelserna bättre insyn och möjlighet att granska och överpröva planerade förändringar i eller i anslutning till världsarven.

Det finns också förändringar som inte är bygglovspliktiga som potentiellt skulle kunna påverka ett världsarvs särskilt stora universella värde negativt, t.ex. skyltning och restaurering. Exempel finns på kommuner som ställer krav på bygglov även vid små förändringar av bebyggelse i kulturhistoriskt känsliga områden, även om det inte är utsedda byggnadsminnen. Det gäller t.ex. för bebyggelse inom världsarvet Hansestaden Visby.

Uppmärksamma och informera

De statsparter som anslutit sig till konventionen ska anmäla händelser eller åtgärder som antas kunna påverka ett världsarvs värden till Unescos världsarvscenter.⁹² Information ska lämnas innan beslut fattas som kan vara svåra att ändra. Organisationer och privatpersoner kan också uppmärksamma Unescos världsarvscenter på olika förhållanden som potentiellt kan vara ett hot mot världsarvens värden.⁹³

Om en planerad förändring som potentiellt skulle kunna påverka världsarvets särskilt stora universella värde negativt upptäckts av t.ex. länsstyrelsen genom en planeringsprocess, av allmänheten, en kommunal tjänsteman eller annat, bör Riksantikvarieämbetet och/eller Naturvårdsverket informeras.

Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket bedömer om Unescos världsarvscenter ska informeras om ärendet.

Hindra

Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets erfarenhet av processer för att finna lösningar som undviker att världsarvens särskilt stora universella värden påverkas negativt är unik från fall till fall. Erfarenheten är vidare att det finns oklarheter kring vem som bör och kan överklaga eller överpröva beslut om planerade förändringar som bedömts påverka världsarvens särskilt stora universella värden negativt. Det bästa är om regionala och lokala aktörer försöker finna lösningar som i tidiga skeden hindrar negativ påverkan på världsarven. Nationella myndigheter kan vara ett stöd och bollplank i detta. Om ärendet prövas i domstol, regeringen

⁹² Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, paragraf 169, 172.

⁹³ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 174.

eller annan myndighet kan Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet tillfrågas att yttra sig.

2.5.3 Hantering av successiv negativ påverkan på världsarven

Successiv negativ påverkan på ett världsarv kan t.ex. vara klimatzändringar, föroreningar, naturresursanvändning såsom skogsbruk, jordbruk, turism, social eller kulturell användning av världsarven, vind, temperatur eller skadedjur. Förändrat nyttjande av mark t.ex. jordbruksmark som slutar brukas eller renbetesmark som slutar betas är också exempel på successiv påverkan som kan påverka världsarvets särskilt stora universella värde negativt. Några världsarv har lyft utmaningar med att hantera denna typ av påverkan, både kopplat till vård och underhåll och förändringar i sociala mönster och användning. Vilka åtgärder som krävs för att hantera påverkan varierar utifrån vilken typ av påverkan det är frågan om. Att hantera slitage från turism kräver helt andra insatser än att hantera skadedjur eller luftföroreningar. Dock krävs det att det finns förutsättningar för att upptäcka påverkan i tid. Regionala och lokala aktörer ansvarar för att det finns förutsättningar för att upptäcka och hantera successiv påverkan på världsarven.⁹⁴ Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har en stödjande och vägledande roll i arbetet och ger t.ex. ut olika vägledningar och faktaunderlag för att stödja arbetet. Vem som ansvarar för att hantera den successiva negativa påverkan skiljer sig mellan världsarv. Gäller det till exempel bebyggelse ansvarar ägaren för att hantera risken för skada. I förvaltningsplanen bör det framgå vilken beredskap som finns för att upptäcka successiv negativ påverkan och vem som ansvarar för att vidta eventuella åtgärder. Om påverkan bedöms så allvarlig att det riskerar ge varaktig skada på världsarvet ska det rapporteras till Riksantikvarieämbetet eller Naturvårdsverket. I fråga om metoder och arbetssätt för att hantera denna typ av påverkan kan världsarven gärna vara testpiloter eller labbmiljöer för innovativa metoder och arbetssätt i enlighet med vision och mål för världsarvsarbetet.

2.5.4 Kris- och katastrofberedskap – hantering av plötslig potentiell påverkan eller förstörelse

Kriser i samhället, som exempelvis skogsbranden i Västmanland 2014 och bränder 2018 i Jämtlands, Dalarnas och Gävleborgs län, kan påverka världsarven och i värsta fall leda till att ett världsarv förstörs helt och hållet. Eftersom världsarven ska bevaras för all framtid behöver det finnas en beredskap för hur världsarven ska

⁹⁴ Unesco har gett ut två manualer som tar upp metoder för uppföljning i världsarv som kan fungera som handböcker: s. 92-98 UNESCO (2013) *Managing Cultural World Heritage* och s. 73-75. UNESCO (2012) *Managing Natural World Heritage*.

hanteras om en kris eller katastrof uppstår. Inom kulturvården har man benämnt detta arbete katastrofberedskap.⁹⁵ Grundprincipen i kris- och katastrofberedskap är att ansvaret för skydd av egendom i första hand ligger på egendomens ägare. Försäkringsbolag ställer i sin tur krav på ägare och nyttjanderättshavare på förebyggande arbete med olyckor. De betalar också ut ersättning vid olyckor i enlighet med försäkringsvillkoren. Ofta finns försäkringsbolag eller Brandskyddsföreningens restvärdesräddning på plats tidigt efter en olycka och kan påbörja tidiga åtgärder för att skadorna inte ska förvärras. Räddningstjänsten ska ha en beredskap för att kunna släcka bränder, rädda liv, egendom och miljö när den enskildes åtgärder inte räcker till. Räddningstjänsten ska även utföra tillsyn av brandskyddet i byggnader med hänsyn till bland annat skydd av kulturhistoriska värden.⁹⁶

Länsstyrelsen har ett övergripande ansvar för den kommunala räddningstjänsten i länet. Det innebär att länsstyrelsen följer upp räddningsarbetet i länet, ger råd, information och utbyter erfarenheter med den kommunala räddningstjänsten. Genom sin tillsynsverksamhet ska länsstyrelsen verka för att räddningstjänsten tillförsäkras allmänheten en god säkerhetsnivå i förhållande till den lokala och regionala riskbilden.

Länsstyrelserna och vissa myndigheter är skyldiga att dygnet runt kunna upptäcka, verifiera, larma och informera och vissa ska även ha förmåga att upprätta ledningsfunktion.⁹⁷

Riksantikvarieämbetet stödjer även arbetet med katastrofberedskap i fråga om kulturarv och världsarv.

Riksantikvarieämbetet har identifierat att arbetet med krisberedskap för kulturarv behöver utvecklas. Hur olika aktörer bör förbereda sig och vilket ansvar olika aktörer bör ta i en kris behöver preciseras närmare. Det gäller även världsarv. Lokala och regionala aktörer för världsarvet Hälsingegårdarna pekar också på otydligheter mot bakgrund av de stora bränderna 2018 i Hälsingland där världsarvet också var hotat. Det gäller t.ex. ansvarsförhållanden mellan länsstyrelsen och regionen. Ett arbete har inletts på Riksantikvarieämbetet som syftar till att tydliggöra Riksantikvarieämbetets ansvar i katastrofberedskapsarbetet som omfattar världsarv. Detta arbete syftar även till att förtydliga andra aktörers ansvar och roller i katastrofberedskapsarbetet.

I fråga om insatser för att möta de utmaningar som följer av ett föränderligt klimat har flera världsarv lyft detta som en stor problematik. Ansvaret för att förebygga

⁹⁵ Swedish Standards Institute (SIS) (2011) *Bevarande av kulturarv: Generella termer och definitioner*.

⁹⁶ Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor.

⁹⁷ Förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion.

och återställa skador på grund av extrema väderhändelser bygger på samma principer som ansvaret för annan riskhantering i samhället. Grundprincipen är alltså att ansvaret för skydd av egendom i första hand ligger på egendomens ägare.

I syfte att stärka klimatanpassningsarbetet generellt i Sverige och den nationella samordningen av detta, antog riksdagen en nationell strategi för klimatanpassning 2018 vilket även omfattar kulturmiljöarbetet.⁹⁸ I strategin lyfts bl.a. ett ökat underhållsbehov av befintlig bebyggelse och behov av att hantera de utmaningar de areella näringarna möter till följd av klimatförändringarna.

Mot bakgrund av att Sverige åtagit sig att bevara världsarven för all framtid och att världsarven enligt visionen är förebilder på hållbart bevarande, användning och utveckling av natur- och kulturarv bör kris- och katastrofberedskapsarbetet samt klimatanpassningsarbetet för världsarven också utvecklas till goda exempel. Världsarven kan användas som testpiloter för innovativa metoder för kris- och katastrofberedskap och klimatanpassning. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket kan ha en stödjande roll i detta arbete. Vidare bör världsarvens förvaltningsplaner innehålla en beskrivning av kris- och katastrofberedskapen för världsarven, vilka eventuella risker klimatförändringarna för med sig för världsarven och hur det ska hanteras, se nedan avsnitt om världsarvens förvaltningsplaner.

2.5.5 Världsarvens förvaltningsplaner

De flesta världsarv har en uppdaterad förvaltningsplan som syftar till att beskriva hur världsarvet ska förvaltas. Framöver bör arbetet med förvaltningsplanerna utvecklas så att dessa blir mer enhetliga. Planerna behöver också uppdateras så att den framtida inriktningen för det nationella världsarvsarbetet enligt världsarvsstrategin återspeglas i förvaltningsplanerna. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket planerar framöver att ge mer stöd och vägledning i arbetet med förvaltningsplanerna, främja erfarenhetsutbyte mer och t.ex. på rubriknivå tydliggöra vad förvaltningsplanerna bör innehålla. Hur, på vilket sätt och när kommer planeras i dialog mellan ansvariga myndigheter och berörda aktörer på regional och lokal nivå.

I fråga om förvaltningsplanernas innehåll bör planerna t.ex. ha ett adekvat innehåll för hållbart bevarande, användande och utvecklande, inklusive kris- och katastrofberedskap, av världsarven i enlighet med beskrivningen av världsarvens särskilt stora universella värde, autenticitet och integritet. Det bör också finnas information om lokala och regionala aktörers arbete med kommunikation och förmedling om världsarvet. Hur ett hållbart bevarande, användande och

⁹⁸ Prop. 2017/18:163, bet. 2017/18:MJU22 och rskr. 2017/18:440.

utvecklande utifrån Agenda 2030-målen ska uppnås i världsarvsarbetet ska också framgå av planen samt tydliggöranden om hur världsarvet t.ex. kan användas och utvecklas som besöksmål.⁹⁹ Världsarvens förvaltningsplaner tas fram av de aktörer som representeras i världsarvsråden, gärna i samråd och delaktighet med alla världsarvets intressenter. Världsarvsrådet ansvarar också för planens genomförande och att den uppdateras och följs upp. Världsarvssamordnaren ansvarar för att *leda* och *samordna* arbetet med att ta fram, uppdatera och följa upp världsarvets förvaltningsplan. Länsstyrelserna är pådrivande i arbetet med förvaltningsplanerna så att de uppdateras och följs upp.

2.5.6 Uppföljning och utvärdering av världsarven och världsarvsarbetet

Världsarvskommittén har två olika system för uppföljning av världsarvsarbetet, den periodiska rapporteringen och den reaktiva bevakningen, vilka har beskrivits i tidigare avsnitt. Den periodiska rapporteringen är uppdelad i två sektioner. En som gäller det specifika världsarvet och en sektion som gäller varje lands skyddade natur- och kulturarv generellt.

Riksantikvarieämbetet ansvarar för att de båda sektionerna skickas till Unescos världsarvscenter enligt plan. För ett enhetligt arbetssätt för den periodiska rapporteringen har Sverige valt en modell där länsstyrelserna har det övergripande ansvaret för att samordna och skicka in rapporteringen till Riksantikvarieämbetet för det enskilda världsarvet. Ansvaret kan dock delegeras till annan aktör om det bedöms lämpligt. Att få in rätt och ändamålsenligt underlag till rapporteringen kräver medverkan från olika aktörer med ansvar för världsarvsarbetet på lokal och regional nivå, exempelvis från kommuner, ägare och inte minst från världsarvssamordnarna.

I lokala och regionala aktörers arbete med den periodiska rapporteringen bör Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverkets vara ett stöd för och kvalitetssäkra rapporteringen om varje världsarv. Nästa period för periodisk rapportering avseende världsarven i Sverige är planerad till år 2022–2023. Den periodiska rapporteringen finansieras av den som ansvarar för respektive del enligt ovan.¹⁰⁰

⁹⁹ Se t.ex. UNESCO (2013) *Managing Cultural World Heritage*, UNESCO (2012) *Managing Natural World Heritage* och Världsarvskommitténs (2017) *Operational Guidelines for the implementation of the World Heritage Convention*.

¹⁰⁰ I skr. 2001/02:171 står att Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket bekostar den periodiska rapporteringen. I praktiken har Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket aldrig gjort detta varför denna skrivning inte tas med i strategin. Var och en som gjort rapporteringen har finansierat sin del av arbetet.

Myndigheter och aktörer kan utöver den periodiska rapportering och den reaktiva bevakningen också ta initiativ till uppföljnings- och utvärderingsinsatser mellan rapportintervallerna för att kontinuerligt följa tillståndet i världsarven. Unesco har t.ex. tagit fram särskilt material för att följa upp världsarvsarbetet på lokal och regional nivå som är frivilligt att använda.¹⁰¹

2.5.7 Sammanfattande strategisk inriktning ändamålsenliga processer och god förvaltning i världsarvsarbetet för att säkerställa världsarvens skydd

- Lokala, regional och nationella aktörer bör verka för en god samordning i världsarvsarbetet.
- Hur processen ser ut och vem som ansvarar för vad när en förändring av mark- eller vattenanvändning planeras i eller i anslutning till världsarven behöver bli tydligare framöver.
- Att arbeta förebyggande är det viktigaste steget i processen för att skydda världsarvens särskilt stora universella värden vid planerade förändringar. Att arbeta förebyggande bör därför prioriteras högt av ansvariga aktörer.
- Arbetet med uppsikt över världsarven utifrån hushållningsförordningen (1998:896) behöver utvecklas framöver liksom länsstyrelsernas och nationellt ansvariga myndigheters samverkan i uppsiktsarbete
- Ansvar och roller i världsarvens katastrofberedskap behöver tydliggöras. Ett arbete har inletts på Riksantikvarieämbetet som syftar till att tydliggöra Riksantikvarieämbetets ansvar i katastrofberedskapsarbetet som omfattar världsarv. Detta arbete syftar även till att förtydliga andra aktörers ansvar och roller i katastrofberedskapsarbetet.
- Arbetet med världsarvens förvaltningsplaner behöver utvecklas framöver. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket planerar framöver att ge mer stöd och vägledning i arbetet med förvaltningsplanerna, främja erfarenhetsutbyte mer och t.ex. på rubriknivå tydliggöra vad förvaltningsplanerna bör innehålla.

¹⁰¹ UNESCO (2013) *Managing Cultural World Heritage* och UNESCO (2012) *Managing Natural World Heritage*.

2.6 Kommunikation och information om världsarven och världsarvsarbetet

Enligt världsarvskonventionen ska information om världsarven, världsarvsarbetet och världsarvskonventionen kommuniceras till allmänheten. Staterna ska med alla lämpliga medel och genom utbildnings- och informationsprogram stärka befolkningens uppskattning av och respekt för världsarven. Information ska också ges om eventuella faror som hotar världsarven samt om det arbete som bedrivs av myndigheter och aktörer i enlighet med världsarvskonventionen. Utöver de krav som ställs på att stärka befolkningens kunskaper finns behov av att ge information och tillhandahålla material till de aktörer som arbetar med världsarv samt till politiker och beslutsfattare.

Kommunikation och information om världsarven, världsarvskonventionen och världsarvsarbetet sker idag på lokal, regional, nationell och internationell nivå genom olika kanaler och till olika målgrupper. Någon tydlig idé eller strategi om t.ex. vilka aktörer som gör vad, via vilka kanaler och till vilka målgrupper finns dock inte. Därför är det oklart om kommunikationsarbetet fullt ut når upp till de kommunikationsbehov som finns och konventionens krav.

Av dialogerna som genomförts inom ramen för världsarvsstrategin har det samtidigt framkommit att många uppfattar att arbetet med kommunikation i världsarvsarbetet på olika sätt behöver utvecklas, både fysiskt på plats och digitalt. Det är också tydligt att lokala och regionala nivåer önskar att nationellt ansvariga myndigheter gör och ger mer stöd i kommunikationsarbetet. Mot bakgrund av detta avser nationella myndigheter framöver tillhandahålla mer övergripande information om världsarv och världsarvsarbetet och vägleda mer om kommunikation om världsarven, världsarvskonventionen och arbetet med världsarv.

Grundprincipen för kommunikation i världsarvsarbetet är att nationellt ansvariga myndigheter (Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet) ansvarar för kommunikations- och informationsmaterial och underlag som rör världsarven, världsarvskonventionen och världsarvsarbetet generellt. Lokala och regionala aktörer (exempelvis kommuner, museer, besökscenter och naturum) ansvarar för att ta fram kommunikationsmaterial och för att förmedla om varje världsarv specifikt. Lokala och regionala aktörer förmedlar också vidare generell information som tagits fram av nationellt ansvariga myndigheter. Ambitionen är att så långt som möjligt undvika dubbelarbete. Generell information om världsarvskonventionen ska t.ex. inte behöva tas fram av varje världsarv.

Gällande layout och designmässig utformning för kommunikation avser nationellt ansvariga myndigheter att utreda om det finns behov av att utveckla gemensamma koncept som kan användas av alla världsarv i Sverige för eget producerat material

såsom skyltprogram, informationstavlor, digital information, utställningar. Arbetet ska genomföras i samverkan med de världsarvsaktörer som ett eventuellt gemensamt koncept kan beröra. Syftet med ett gemensamt koncept skulle vara att stärka världsarven i Sverige som varumärke och besöksmål. Tanken är att det ska vara frivilligt att använda konceptet men att en mer enhetlig layout för världsarven i Sverige som helhet på sikt eftersträvas.

I fråga om logotyper som kan användas i kommunikationssammanhang finns Unescos världsarvslogotyp och Unescologotyp som alla världsarv i världen bör använda. I Sverige ansvarar Riksantikvarieämbetet för att fatta beslut om användning av världsarvslogotypen. Svenska Unescorådet fattar beslut om användning av Unescologotypen. De två logotyperna ska gärna användas tillsammans. För att underlätta vid ansökan om användning av båda logotyperna behöver Riksantikvarieämbetet och Svenska Unescorådet upparbeta tydligare rutiner och sträva efter att ansökningsförfarandet blir så smidigt som möjligt för användaren.

Ansvar och roller för förmedling och kommunikation på lokal och regional nivå beskrivs i avsnitt 2.3 om förtydliganden om organisering, ansvar och roller i världsarvsarbetet. Läns museer, stadsmuseer, naturum eller andra typer av museer kan vara en resurs i arbetet med att utveckla kommunikation och förmedling av världsarven och har redan idag en aktiv roll i flera världsarv. På lokal och regional nivå bör man överväga att utnyttja museerna än mer som resurs i arbetet med att utveckla kommunikation och förmedling av världsarven.

2.6.1 Världsarvens tillgänglighet

Det finns inget krav enligt världsarvskonventionen på att världsarven ska vara tillgängliga för besökare. Däremot ska världsarven presenteras för omvärlden. En del världsarv finns t.ex. på otillgängliga platser med få besökare, såsom Struves meridianbåge. Andra världsarv är privata miljöer, såsom Hälsingegårdarna och Engelsbergs bruk. Därför är det inte rimligt att kräva att alla världsarv ska vara lika mycket tillgängliga överallt utan behov av utökad tillgänglighet måste avgöras från fall till fall.

Både statliga och privata fastighetsägare tillgängliggör dock ofta ändå sina fastigheter eller privat mark för besökare vilket är mycket positivt när det görs och är möjligt. Om det är svårt att tillgängliggöra världsarven fysiskt kan andra sätt att tillgängliggöra och kommunicera om världsarven vara lika bra. Samtidigt kan det finnas en stor förväntan från det omgivande samhället om att alla världsarv ska vara tillgängliga. Nationella såväl som regionala och lokala aktörer bör därför hjälpas åt att kommunicera budskapet att världsarven kan bidra till samhällsutvecklingen på olika sätt och det behöver inte alltid vara genom tillgängliggörande.

Statliga fastighetsägare bör i egenskap av offentlig aktör föregå med gott exempel gällande att förvalta och tillgängliggöra natur- och kulturarv, vilket även omfattar världsarv.¹⁰² Det betyder att statliga fastighetsägare bör tillgängliggöra världsarvet för besökare i den mån det är möjligt, se vidare avsnitt 2.3.4 om statliga fastighetsägare.

Om världsarven är tillgängliga för besökare gäller att platser som erbjuder allmänheten aktiviteter bör vara tillgänglig för alla, så långt det är möjligt, även för personer med funktionsvariation. Det gäller deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott. Världsarven kan med fördel användas som testpiloter för nya metoder för tillgängliggörande av natur- och kulturmiljöer och vara goda exempel på hur en natur- eller kulturmiljö är tillgänglig för alla.

2.6.2 Sammanfattande strategisk inriktning för kommunikation och information

- Arbetet med kommunikation behöver utvecklas framöver, både fysiskt på plats, digitalt och om världsarvsarbetet i sig.
- Grundprincipen för kommunikation i världsarvsarbetet är att nationellt ansvariga myndigheter ansvarar för generell information om världsarven, världsarvskonventionen och världsarvsarbetet. Lokala och regionala aktörer ansvarar för kommunikation om varje världsarv specifikt. Lokala och regionala aktörer förmedlar å sin tur den generella informationen om världsarv som tagits fram av myndigheterna.
- I syfte att utveckla kommunikationsarbetet och göra kommunikationen mer strategisk och samlad avser Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Uneskorådet framöver tillhandhålla mer övergripande information om världsarven och världsarvsarbetet och vägleda mer om kommunikation om världsarven.
- Nationellt ansvariga myndigheter avser framöver att utreda om det finns behov av att utveckla gemensamma koncept som kan användas av alla världsarv i Sverige för eget producerat material såsom skyltprogram, informationstavlor, digital information och utställningar.

¹⁰² Se t.ex. Statens fastighetsverk. *Att förvalta ett kulturarv – Förvaltningspolicy för statliga byggnadsminnen*. <https://www.sfv.se/sv/om-oss/uppdrag/kulturarv/>

2.7 Kunskapsförsörjning i världsarvsarbetet

Enligt världsarvskonventionen ska staterna se till att det finns tillräcklig kunskap och kompetens för att kunna skydda och förvalta världsarven och att det finns tillräckligt god forskning och utveckling som bidrar till att utveckla kunskapsförsörjningen.¹⁰³

Behov av att utveckla kunskap och kompetens om världsarvskonventionen och världsarvsarbetet har lyfts i dialogerna med berörda aktörer, särskilt gällande politikernas och beslutsfattares kunskaper. Behov av att utveckla arbetet med kunskapsförsörjning genom forskning och utveckling har dock inte lyfts i någon större utsträckning av världsarvens aktörer. Dock har några lyft problem med att forskningsresultat inte alltid kommer världsarven till del.

2.7.1 Forskning och utveckling

I Sverige och utomlands bedrivs en relativt omfattande fristående vetenskaplig forskning och utveckling om konventionen. Forskning bedrivs även om enskilda världsarv i Sverige som ofta görs i samarbete med världsarvsförvaltningen. Exempel finns också på både kortare och längre forskningsprogram om världsarv.

Liksom inom andra forskningsområden behöver kunskapsbasen för världsarvsarbetet fortsätta att utvecklas, befintlig kunskap kan behöva omprövas och nya kunskapsluckor uppstår ständigt. I takt med att världsarvsarbetet utvecklas behöver också forskningen bidra med ny kunskap. Det kan gälla bidrag och koppling till Agenda 2030-målen, klimat- och katastrofberedskap, nya metoder för vård och underhåll, kunskapsutveckling om världsarvens historia eller utveckling av förvaltningsorganisation och legalt skydd. Men generellt sett och i jämförelse med andra forskningsområden är bedömningen att kunskapsförsörjning från forskning och utveckling om världsarv är relativt god.

En viktig utgångspunkt i svensk forskningspolitik är att värna och stärka den fria forskningen samtidigt som forskningspolitiken svarar mot globala och nationella samhällsutmaningar. Att lärosätena samverkar med det omgivande samhället framhålls som en framgångsfaktor för att bland annat vara relevant och komma samhället till del.¹⁰⁴ Idag finansieras forskningen av statliga och privata forskningsfinansiärer. Möjligheter till finansiering finns också internationellt, exempelvis från EU:s forskningsprogram. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket är exempel på myndigheter som kan finansiera forskning om

¹⁰³ Världsarvskonventionen, artikel 5. C, d och e, artikel 11. 7. Av konventionen framgår också att Världsarvskommittén ska samordna och uppmuntra till studier och forskning som behövs för upprättandet av världsarvslistan.

¹⁰⁴ Prop. 2016/17:50.

världsarv och har finansierat flera externa forskningsprojekt med världsarvsanknytning. Inom ramen för strategiarbetet har det inte framkommit att det skulle finnas några behov av att göra förändringar i forskningsfinansieringen. Mot bakgrund av detta och att den fria forskningen bör värnas och kunskapsförsörjningen för världsarvsarbetet bedöms som god föreslås inte några förändringar i forskningsfinansieringen för världsarvsarbetet. Istället uppmanas forskare fortsätta bedriva forskning med anknytning till världsarvsarbetet och till exempel bidra med nya kunskaper där behov av utveckling i världsarvsarbetet behövs. Ett tydligt sådant område är världsarvsarbetets bidrag till och koppling till Agenda 2030-målen. Samarbetet mellan forskning och praktik kan också med fördel öka i syfte att forskningen kommer världsarven till del i större utsträckning. Det kan ske genom att forskare bjuds in att presentera resultat, brukarmedverkan i projekt, inkludering av universitet och högskolor i världsarvsråden samt genom att lyfta forskningsuppdraget i råden och i förvaltningsplanerna. Även möjligheten att använda museerna och Unesco-professorerna¹⁰⁵ som resurser för kunskapsutveckling och resultatförmedling bör utnyttjas.

2.7.2 Kompetensutveckling

Ett viktigt syfte med strategin i sig är att öka ansvariga aktörers kunskap och kompetens om världsarvskonventionen och hur världsarvsarbetet bör bedrivas. I avsnitt 2.3. i strategidokumentet tydliggörs exempelvis roller och ansvar, i avsnitt 2.4. tydliggörs hur bevarande av världsarven säkerställs genom nationell lagstiftning och i avsnitt 2.5.2. tydliggörs i vilket skede och i vilka processer som ansvaret ska tas vid planerade förändringar i eller i anslutning till ett världsarv. Även tydliggöranden om hur Agenda 2030-målen bör tillämpas i världsarvsarbetet och tydliggöranden om vad åtagandet med världsarvskonventionen innebär och vad som skiljer världsarvsarbetet från annat natur- eller kulturarvsarbetet är preciseringar som bidrar till ökad kunskap och kompetens. De utvecklingsinsatser som beskrivs i avsnitt 2.6. om kommunikation och information är insatser som syftar till att öka kunskap och kompetens hos allmänhet, besökare men även hos ansvariga aktörer i det nationella världsarvsarbetet.

Gällande utbildning kopplat till världsarvskonventionen finns olika utbildningsprogram internationellt. Utbildningsprogrammet World Heritage Leadership Programme¹⁰⁶ riktar sig bland annat till världsarven i Norden och kan

¹⁰⁵ Unescoprofessorerna finns inom de teman Unesco arbetar med. Unescoprofessorerna (UNESCO Chairs) introducerades av Unesco 1992 och syftar till att genom nätverk och kunskapsutbyten mellan lärosäten i olika länder och världsdelar, främja forskning och högre utbildning. För närvarande finns åtta professorer i Sverige. Linnéuniversitetet innehar en Unescoprofessor om framtidsfrågor för kultur- och naturarv (UNESCO Chair on Heritage Futures).

¹⁰⁶ Programmet har utvecklats av Klima- og miljødepartementet i Norge tillsammans med IUCN och ICCROM. Det genomförs i samarbete med Icomos och IUCN och i samverkan med Icomos och Unescos världsarvscenter.

t.ex. vara lämpligt för världsarvens samordnare att gå för att utveckla sin kompetens i världsarvsarbetet. Sedan 2017 anordnas ”Site Manager Forum” i samband med världsarvskommitténs årliga möte. Site Manager Forum är ett bra tillfälle för exempelvis världsarvssamordnare att utbyta erfarenheter och för kompetensutveckling. Utöver detta finns behov av fler tillfällen för att utbyta erfarenheter och kompetensutveckling inom specifika utvecklingsområden för världsarvsarbetet i Sverige gällande t.ex. förvaltningsplaner, världsarvsarbetet utifrån Agenda-2030-målen och världsarvens kris- och katastrofberedskap. Därför planerar de nationellt ansvariga myndigheterna för världsarvsarbetet att arrangera årliga träffar eller workshops med möjlighet för världsarvens aktörer att utbyta erfarenheter och utveckla kompetens inom olika specifika utvecklingsområden eller med olika teman. För att möta det behov som flera aktörer lyft gällande kompetensutveckling för politiker och beslutsfattare kan en särskild workshop/informationstillfälle/utbildning arrangeras med beslutfattare som målgrupp om det finns önskemål om detta.

2.7.3 Sammanfattande strategisk inriktning kunskapsförsörjning i världsarvsarbetet

- Strategin föreslår inga förändringar i forskningsfinansieringen för världsarvsarbetet. Forskarsamhället bör fortsätta bidra med världsarvsanknuten kunskapsutveckling. God samverkan med det omgivande samhället bör eftersträvas.
- De olika utvecklingsinsatser som beskrivs i avsnitt 2.6 om kommunikation och information syftar till att öka kunskapen om världsarven, världsarvskonventionen och världsarvsarbetet. Olika tydliggöranden i strategin syftar också till att öka kunskap och kompetens.
- Behov finns av fler tillfällen för kompetensutveckling och möjlighet att utbyta erfarenheter inom världsarvsarbetet gällande t.ex. förvaltningsplaner, världsarvsarbetet i förhållande till Agenda 2030-målen eller kris- och katastrofberedskap. De nationellt ansvariga myndigheterna avser ta initiativ till flera sådana tillfällen framöver.

2.8 Finansiering

Världsarvsarbetet finansieras idag gemensamt genom privata, kommunala, regionala och statliga medel. Ägare och förvaltare, som kan vara både privata och

Syftet är att utveckla bevarande och förvaltning av natur- och kulturarv genom att utveckla arbetet med världsarvskonventionen och dess bidrag till en hållbar samhällsutveckling.

offentliga, finansierar t.ex. en stor del av det vård- och underhållsarbete som krävs för att bevara världsarens värden. Därtill finns olika utvecklingsprojekt som bedrivs inom ramen för världsarvsarbetet som får olika EU-stöd. I dialogerna med länsstyrelserna och världsarens övriga aktörer på lokal och regional nivå har det tydligt framkommit att aktörerna anser att den statliga finansieringen av världsarvsarbetet är otillräcklig. Lokala och regionala aktörer ger t.ex. en rad olika exempel på att världsarvsutnämningen innebär ett merarbete i förhållande till annat natur- och kulturmiljöarbete och de stöd och bidrag som går att söka från staten kompenserar i dagsläget inte för de kostnader som merarbetet medför. Mot bakgrund av detta anser många aktörer att staten borde kompensera dessa kostnader i större utsträckning. Se vidare i bilaga 3 vilken input som getts angående finansieringen i världsarvsarbetet samt exempel på merarbete som världsarvsutnämningen innebär i förhållande till annat natur- och kulturmiljöarbete.

2.8.1 Den statliga finansieringen idag

I dagsläget finns inga generella statliga bidrag eller anslag öronmärkta för världsarv som är kulturarv. Gällande världsarv som är naturarv får Höga kusten öronmärkta bidrag från Naturvårdsverket för delar av världsarvsarbetet och Föreningen Laponiatjuottjudus som förvaltar världsarvet Laponia får bidrag från Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket för arbetet i enlighet med Laponiaförordningen (2011:840). Däremot finns andra bidrag som inte gäller specifikt för världsarv som flera världsarv har möjlighet att söka. Bidrag kan dock inte ges för löpande arbete eller finansiering av tjänster. Statliga fastighetsförvaltare är inte berättigade till bidrag från andra statliga myndigheter.¹⁰⁷

Ideella organisationer kan söka stöd till världsarvsarbetet för arbete som syftar till att bidra till människors möjlighet att uppleva, förstå och ta ansvar för kulturmiljön och som främjar att en mångfald av kulturmiljöer bevaras, används och utvecklas.¹⁰⁸ Ett liknande bidrag finns att söka för ideella miljöorganisationers arbete.¹⁰⁹ Medel finns också att söka från Riksantikvarieämbetet enligt förordningen (2017:628) om statsbidrag till kulturarvsarbetet. Det övergripande ändamålet för bidraget är att öka delaktigheten i kulturarvsarbetet och allmänhetens tillgång till kulturarvet. Arbetslivsmuseer, hembygdsmuseer och ideella kulturarvsverksamheter har möjlighet att söka detta bidrag. Därtill finns de medel att söka som länsstyrelserna beviljar till vård, underhåll och tillgängliggörande av

¹⁰⁷ Statens Fastighetsverk får t.ex. anslag för de s.k. bidragsfastigheterna, dvs. fastigheter eller lämningar som inte kan bära sina kostnader såsom statliga byggnadsminnen och vissa fornlämningar.

¹⁰⁸ 2 § förordning (2014:108) om statsbidrag till ideella organisationer inom kulturmiljöområdet.

¹⁰⁹ Bidrag till ideella miljöorganisationer ska användas för ideella miljöorganisationers arbete som bidrar till att uppfylla de nationella miljö kvalitetsmålen eller något av de prioriterade målen i EU:s sjunde miljöhandlingsprogram. *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Naturvårdsverket.*

kulturmiljöer genom anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård som i stor utsträckning också används idag för vård, underhåll och tillgängliggörande av världsarven.¹¹⁰ Det finns också möjlighet till statlig finansiering av det lokala och regionala världsarvsarbetet via kultursamverkansmodellen.¹¹¹ Exempelvis finansieras delar av världsarvsarbetet avseende världsarvet Grimetons radiostation med regionala kulturmedel.

2.8.2 Den statliga finansieringen framöver

Arbetet med världsarv i Sverige är ett lokalt, regionalt och nationellt ansvar. Vissa nyckelfunktioner finns för att gett genomförande i världsarvsarbetet. En sådan nyckelfunktion är världsarvssamordnarna. Världsarvssamordnarna bidrar till en fungerande samordning mellan lokala och regionala aktörer och i världsarvsråden och agerar strategiskt utifrån världsarvens bevarande, användning och utveckling. Framöver är bedömningen också att världsarvssamordnarna har en viktig roll i arbetet med att lyfta det nationella världsarvsarbetet i enlighet med den nationella världsarvsstrategin. Att tillfälligt stärka världsarvssamordnarna finansiellt under en första genomförandeperiod av strategin bedöms därför motiverat.

Riksantikvarieämbetet avser därför ha en dialog med Regeringskansliet om en tillfällig satsning på världsarvssamordnarna för att ge en skjuts åt en lokal och regional implementering av världsarvsstrategin. Gällande världsarven Höga kusten och Laponia finns idag redan en statlig medfinansiering av världsarvsarbetet via Naturvårdsverkets regleringsbrev respektive via Laponiaförordningen (2011:840). Någon ytterligare form för medfinansiering avseende dessa världsarv är därför inte motiverad.

Statlig medfinansiering av tjänster på lokal och regional nivå är inte så vanligt inom kulturarvsområdet. Däremot finns exempel där denna form av finansiering tillämpas för att finansiera strategiskt viktiga tjänster på lokal och regional nivå inom kulturområdet generellt. Ett exempel är de olika regionala kulturkonsulenter som finansieras av statliga medel via kultursamverkansmodellen. Regionala kulturkonsulenter kan finnas för t.ex. biblioteksverksamhet, bild, form, dans, slöjd och teater. Konsulenterna tillsätts av regionerna utifrån regionala behov och förutsättningar. Ofta har konsulenterna både en strategisk och främjande roll samt mera operativa arbetsuppgifter. Styrningen av konsulenterna är inte särskilt detaljerad utan kulturkonsulenternas arbetsbeskrivning utformas av deras arbetsgivare utifrån regionens behov och de

¹¹⁰ Förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

¹¹¹ Kultursamverkansmodellen innebär att varje region får en samlad summa statliga medel att fördela till regional kulturverksamhet i respektive region.

regionala kulturplanernas mål. Olika typer av organisationer kan vara arbetsgivare för konsulenterna.

Vidare avser Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket mer samlat än tidigare informera om vilka möjligheter till finansiering som finns för världsarvsarbetet. Detta för att underlätta för lokala och regionala aktörer att söka bidrag för sitt världsarvsarbete.

2.8.3 Sammanfattande strategisk inriktning finansiering

- Riksantikvarieämbetet avser ha en dialog med Regeringskansliet om behovet av en tillfällig satsning på världsarvssamordnarna.
- Framöver avser Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket mer samlat än tidigare informera digitalt om vilka möjligheter som finns att söka bidrag för världsarvsarbetet.

2.9 Hantering av potentiella nya världsarv

Antalet världsarv ökar varje år och spridningen av världsarv i världen är ojämn. Europa och Nordamerika är kraftigt överrepresenterat på världsarvslistan. Natur är underrepresenterat i förhållande till kulturarv på listan. En tydlig styrsignal från världsarvskommittén är att spridningen av världsarv globalt behöver bli bättre med ett bredare innehåll på världsarvslistan och en bättre balans mellan antalet natur- respektive kulturarv. Länder som redan är välrepresenterade på världsarvslistan uppmanas nominera färre objekt, eller avstå helt.¹¹² Sverige har därför en restriktiv hållning när det gäller att nominera nya världsarv. Hantering av potentiella nya världsarv är därför inte prioriterade i strategin. Däremot får Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Uneskorådet ibland förfrågningar med idéer och förslag på platser eller objekt att nominera till världsarvslistan. Nationella myndigheter har ingen fastställd rutin om hur dessa förslag ska hanteras samtidigt som myndigheterna ser ett behov av detta i syfte att göra hanteringen mer transparent och enhetlig.

Mot bakgrund av ovan avser Riksantikvarieämbetet i samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Uneskorådet att ta fram och fastställa en rutin för hantering av förslag till nya världsarv och en uppdatering av Sveriges tentativa lista.

¹¹² Världsarvskommittén. *Global Strategy*. <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/>

2.10 Det internationella arbetet

Aktörer på lokal, regional och nationell nivå ingår i olika internationella samarbeten. Det sker i olika former och för olika syften utifrån roller, ansvar, behov och möjligheter. Enligt Sveriges strategi för samarbete med Unesco 2018–2021 ska Sverige bland annat verka för att världsarvens betydelse för ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling tillvaratas och utvecklas.

Det globala världsarvsarbetet drivs och utvecklas av Unescos världsarvskommitté. Sverige har beslutat att kandidera till Unescos världsarvskommitté för perioden 2021–2025. Erfarenheter från detta arbete kommer att bli viktiga i det nationella och i det lokala arbetet med att förvalta och utveckla de svenska världsarven och därmed bidra till implementeringen av denna strategi.

Sverige ska verka för att arbetet i Unescos konventioner utvecklas och reformeras och att experternas roll värnas i styrelserna och kommittéerna för de kulturkonventioner som Sverige ratificerat. Utöver Strategin för Sveriges samarbete med Unesco ska Sveriges politik för global utveckling vägleda det internationella arbetet. Grundprincipen enligt Sveriges politik för global utveckling (PGU) är att Sveriges agerande ska ta hänsyn till konsekvenser för den globala utvecklingen och Agenda 2030-målen och att Sveriges agerande mellan olika politikområden är samstämmigt.

Sverige som stat följer beslutsfattandet på internationell nivå och deltar på världsarvskommitténs årliga möten och på världsarvskonventionens generalförsamlings möten som hålls vartannat år.

På de internationella mötena är utvecklingen att rekommendationerna till beslut från de rådgivande organens¹¹³ experter frångås i större utsträckning än tidigare. Det är en viktig utmaning framöver att hantera. Sverige har varit en aktiv deltagande part på mötena och stödjer att experternas rekommendationer följs vilket bedöms vara motiverat även framöver. Även att fortsatt driva hållbarhetsperspektivet i världsarvsarbetet talar för ett fortsatt aktivt deltagande.

Gällande utvecklingsbehov i det internationella arbetet har det inte lyfts något direkt i dialogerna med lokala och regionala aktörer. Snarare lyfts internationella samarbeten och erfarenhetsutbyten som positivt och utvecklande för arbetet, särskilt gällande de samarbeten som sker med världsarv i andra länder och nordiska samarbeten. Det enda som lyfts som ett utvecklingsbehov är att lokala och regionala aktörer önskar att information från världsarvskommitténs och världsarvskonventionens generalförsamlings möten förmedlas bättre till regionala

¹¹³ Icomos, IUCN och Iccrom.

och lokala aktörer. Mot bakgrund av detta planerar Riksantikvarieämbetet att förbättra arbetet med att vidareförmedla information från de internationella mötena inom ramen för de satsningar som planeras inom ramen för kommunikation.

I övrigt bör lokala regionala och nationella aktörer fortsätta prioritera internationella samarbeten och erfarenhetsutbyten med världsarvsaktörer i andra länder. Samarbete och internationellt utbyte bidrar till hållbar utveckling och en fredligare värld, vilket är ett centralt syfte i världsarvsarbetet. Idag finns exempelvis följande typer av samarbeten:

- Transnationella samarbeten mellan aktörer i olika länder på grund av att världsarv finns som omfattar flera länder (Struves meridianbåge och Höga kusten och Kvarkens skärgård)
- Samarbeten mellan världsarv i olika länder som har mycket gemensamt, t.ex. stadskärnor, världsarv som omfattar urfolks kulturarv, odlingslandskap etc.
- Samarbeten som syftar till kunskaps- och kompetensutveckling, exempelvis internationella utbildningar
- Samarbeten mellan olika världsarvsaktörer inom Norden, Östersjöområdet och mellan världsarvsföreningar och världsarvsnätverk

Internationella samarbeten kan gå till på många olika sätt. Olika världsarv har också skilda förutsättningar och behov av samarbete. Hur internationella samarbeten eventuellt behöver utvecklas avgörs bäst av de lokala och regionala världsarvsaktörerna och bör därför preciseras av dem. Strategin anger därför inga preciseringar av hur internationella samarbeten mellan världsarv i Sverige och världsarv i andra länder bör utvecklas framöver. Det omfattar det internationella arbetet avseende de transnationella världsarven Struves meridianbåge och Höga kusten i Sverige och Kvarkens skärgård i Finland. Transnationella samarbeten kan gå till på många sätt.

2.10.1 Sammanfattande strategisk inriktning för det internationella arbetet

- Sverige bör fortsatt vara aktiv i det internationella arbetet i enlighet med världsarbetets övergripande mål. Samarbete och internationellt utbyte bidrar till hållbar utveckling och en fredligare värld, vilket är ett centralt syfte i världsarvsarbetet.
- Sverige har beslutat att kandidera till Unescos världsarvskommitté för perioden 2021–2025. Erfarenheter från detta arbete kommer att bli viktiga i det nationella och i det lokala arbetet med att förvalta och utveckla de

svenska världsarven och därmed bidra till implementeringen av denna strategi.

2.11 Strategins konsekvenser för berörda aktörer

Världsarvsstrategin genomförande förväntas leda till att det svenska världsarvsarbetet i enlighet med världsarvskonventionen samordnas bättre och utvecklas mer. Förhoppningen är att världsarvsarbetet bidrar mer till och är en resurs för en hållbar utveckling på lokal, regional, nationell och global nivå. I det inbegrips också att arbetet bidrar till en fredligare värld, ökat internationellt samarbete och säkerhet. I större utsträckning än tidigare kan världsarven visa på natur- och kulturarvs betydelse för att nå Agenda 2030-målen. Olika aktörers roller i världsarvsarbetet förväntas också bli tydligare och därmed mer effektivt och ändamålsenligt i linje med konventionen samtidigt som synergier tas till vara för andra samhällsmål och intressen. Eventuella målkonflikter med andra samhällsintressen förväntas kunna hanteras på ett smidigare sätt. Vidare förväntas världsarven komma fler till del än tidigare och kunskaper om och förståelsen för hur samhällen och jorden har utvecklats bedöms öka.

I och med strategin får världsarvsaktörer på lokal, regional och nationell nivå en ny strategisk inriktning att arbeta utifrån. Flera ansvariga myndigheter på nationell, regional och lokal nivå behöver därför prioritera världsarvsarbetet framöver, vilket kan innebära att olika aktörer behöver göra omprioriteringar i den egna verksamheten. Samtliga världsarvsaktörer på olika nivåer behöver därför göra en bedömning av hur dess verksamhet eventuellt behöver förändras i enlighet med den nya inriktningen. Inom kort planerar Riksantikvarieämbetet i samarbete med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet och i dialog med berörda aktörer ta fram en nationell handlingsplan som syftar till att tydliggöra hur och med vilka tidsramar strategin planeras genomföras. Utöver detta rekommenderas att varje aktör var för sig tar fram handlingsplaner för det egna arbetet. Därtill bör världsarvsråden bedöma om det finns behov av att uppdatera eller vidareutveckla förvaltningsplanerna utifrån det nationella världsarvsarbetets nya inriktning i enlighet med strategin.

Riksantikvarieämbetet har också gjort en översiktlig analys och bedömning av vilka konsekvenser strategins genomförande får för var och en av de aktörer som omfattas av världsarvsarbetet på nationell, regional och lokal nivå. Bedömningen är dock preliminär eftersom det är svårt att göra en analys av konsekvenserna för berörda aktörer innan en handlingsplan för strategin har utarbetats. Även konsekvenser som kan följa av eventuella revideringar i världsarvens förvaltningsplaner är svåra att bedöma i det här läget.

2.11.1 Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetets ansvar och roll i världsarvsarbetet förändras inte i någon nämnvärd utsträckning genom strategin. Däremot är en konsekvens av strategin att Riksantikvarieämbetet behöver göra mer, inom ramen för befintlig roll och ansvar, och därmed prioritera om resurser inom myndigheten. Riksantikvarieämbetet behöver t.ex. som övergripande ansvarig myndighet för världsarvskonventionen ta ett vägledande ansvar för strategins genomförande och de utvecklingsområden som identifierats i strategiarbetet. Riksantikvarieämbetet behöver också ta en mer aktiv och stödjande roll gentemot andra myndigheter och aktörers arbete på nationell, regional, och lokal nivå än tidigare och ta ett övergripande samordningsansvar för världsarvsarbetet i enlighet med strategin. Vidare avser Riksantikvarieämbetet tillsammans med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet att arrangera fler tillfällen och workshops än tidigare för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling inom olika teman som identifieras som utvecklingsområden i strategin. I kommunikationsarbetet avser myndigheterna vara mer vägledande och stödjande än tidigare.

2.11.2 Naturvårdsverket

Naturvårdsverkets roll och uppgifter i världsarvsarbetet förändras inte i någon större utsträckning till följd av strategin mer än att Naturvårdsverket i likhet med Riksantikvarieämbetet och Svenska Unescorådet tar en mer aktiv, vägledande och stödjande roll gentemot andra myndigheter och aktörer på nationell, regional, och lokal nivå än tidigare. I och med att världsarvsarbetet mer uttalat än tidigare ska bidra aktivt till Agenda 2030-målen ska Naturvårdsverkets inom sitt befintliga arbete tydligare sträva efter ett starkare bidrag till Agenda 2030-målen i världsarvsarbetet utifrån sitt ansvarsområde för miljö, naturvård och friluftsliv.

2.11.3 Svenska Unescorådet

Svenska Unescorådets roll och uppgifter förändras inte i någon större utsträckning till följd av världsarvsstrategin. Svenska Unescorådet bör ytterligare bidra i arbetet med att utveckla kommunikation och förmedling om världsarven och världsarvsarbetet. Svenska Unescorådet bör bidra med kunskaper och underlag i kommunikationsarbetet inom för myndigheten relevanta områden såsom världsarvskonventionen, världsarvsarbetets globala koppling, Agenda 2030-målen, Unesco samt forsknings- och utbildningsfrågor. Svenska Unescorådet får en tydligare roll att stödja och ge råd till övriga aktörer i världsarvsarbetet och planerar att tillsammans med Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket arrangera tillfällen för erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling. Svenska Unescorådet får även en roll i beredningsarbetet av initiativ till nya nomineringar av världsarv.

2.11.4 Länsstyrelserna

Enligt strategin kommer de nationella myndigheterna i större utsträckning än tidigare stödja världsarvsarbetet och tillhandahålla gemensamma lösningar och material. Förhoppningen är att länsstyrelserna och även andra aktörer kommer avlastas något till följd av detta.

Strategin innebär en ambitionshöjning i världsarvsarbetet vilket omfattar alla aktörer, inklusive länsstyrelserna. Länsstyrelsernas ansvar för att ha uppsikt över världsarven förtydligas i strategin men det är ingen förändring i faktiskt ansvar sedan tidigare i och med det ansvar länsstyrelserna har för uppsikt i länet i enlighet med hushållningsförordningen (1998:896). Länsstyrelserna kan dock behöva utveckla sitt arbete med uppsikt till följd av strategin beroende på hur utvecklat detta arbete är idag.

Ett tydliggörande i strategin som inte varit uttalat tidigare är att länsstyrelserna formellt bör ansvara för att utse världsarvens världsarvsråd och samordningsansvar för världsarven efter förslag från lokala och regionala aktörer. De flesta världsarv har dock redan ett världsarvsråd och samordningsansvarig för världsarvet.

Tydliggörandena i strategin innebär inte att länsstyrelserna utser världsarvsråd och samordningsansvar på nytt. Länsstyrelserna bör också vara pådrivande för att det finns uppdaterade förvaltningsplaner för världsarven. Åtagandet innebär dock inte att ansvara för själva arbetet med förvaltningsplaner såvida man inte har kommit överens om det i världsarvsrådet. Därtill förväntas länsstyrelserna delta mer på träffar och workshops till följd av strategin. I övrigt är det svårt att säga något generellt om vilka konsekvenser strategin förväntas få för länsstyrelserna eftersom det finns en stor variation i vilken roll länsstyrelserna tidigare har haft i världsarvsarbetet. Även framöver finns ett utrymme för länsstyrelserna att forma sin roll och sitt ansvar i världsarvsarbetet utifrån lokala och regionala förutsättningar och behov.

2.11.5 Världsarvsråden

Världsarvens roll förtydligas och formaliseras i strategin. Även världsarvsrådets ansvar för att ta fram och uppdatera förvaltningsplaner förtydligas. Det är också troligt att förvaltningsplanerna behöver uppdateras i enlighet med världsarvsstrategins identifierade behov av att utveckla världsarvsarbetet. Därtill finns mer förtydligade krav på kommunikation och förmedling av världsarven, vilket världsarvsrådets aktörer gemensamt ansvarar för på världsarvsnivå. Beroende på hur utvecklat kommunikationsarbetet är sedan tidigare kan världsarvsrådets aktörer behöva bidra i detta arbete.

2.11.6 Världssamordnare

Världsarvssamordnarnas roll förtydligas och formaliseras i strategin. Olika insatser som planeras framöver syftar till att världsarvssamordnarnas förutsättningar att bedriva ett kvalitativt och utvecklingsinriktat arbete i enlighet med världsarvsstrategin förbättras. Därutöver är förhoppningen att världsarvssamordnarna till viss del avlastas i och med nationella myndigheters ambitioner med att ge mer stöd på olika sätt. Arbete med att eventuellt uppdatera förvaltningsplanerna i enlighet med strategin kan innebära att samordnarnas arbete intensifieras. Eventuella uppdateringar av förvaltningsplanerna kan också innebära förändrade arbetsuppgifter för samordnarna.

2.11.7 Kommunerna

Vilka konsekvenser strategin får för kommunerna beror till viss del på vilken roll kommunen har i världsarvsarbetet. I fråga om kommunernas ansvar i världsarvsarbetet innebär inte strategin några förändringar. Dock innebär strategin en ambitionshöjning i världsarvsarbetet vilket omfattar alla aktörer, inklusive kommunerna.

I strategin uppmanas kommunerna att bedöma behovet av att uppdatera översikts- och detaljplaner utifrån befintliga eller uppdaterade riksintressen om de inte är uppdaterade. Det kan medföra att kommunen behöver prioritera detta arbete. Vidare är förhoppningen att även kommuners världsarvsarbete till viss del avlastas i och med nationella myndigheters ambitioner med att stödja världsarvsarbetet på lokal och regional nivå mer.

2.11.8 Övriga beslutsfattande myndigheter

Strategin bedöms inte få några konsekvenser för övriga beslutsfattande myndigheter. Förhoppningsvis kan förtydliganden av ansvar, roller och processer för beslut förenkla beredningen av beslut som gäller förändringar som planeras i eller i anslutning till ett världsarv. Vidare finns en mer uttalad möjlighet än tidigare att få rådgivning och stöd i svåra beslut som rör världsarv.

2.11.9 Ägare och nyttjanderättshavare

Strategin bedöms inte få några konsekvenser som innebär förändringar för ägare och nyttjanderättshavare som förvaltar världsarv. Dock kan eventuella uppdaterade förvaltningsplaner innebära att ägare och nyttjanderättshavare får andra åtaganden än tidigare beroende på vad lokala och regionala aktörer avtalar.

2.11.10 Regioner, museer, besökscentrum och naturum

Enligt strategin bör världsarvens potential att bidra till en hållbar samhällsutveckling utnyttjas bättre. Regioner, museer, besökscentrum och naturum har en central roll i arbetet med att verka för detta. Dessa aktörer kan därför inom ramen för dess befintliga ansvarsområden behöva ta en mer framträdande roll i världsarvsarbetet framöver och t.ex. ingå i världsarvsråd och förvaltningsplansarbete i större utsträckning än tidigare. Hur utveckling bör ske avgörs i samråd mellan lokala och regionala aktörer med utgångspunkt i lokala och regionala förutsättningar och behov. Ambitionen att utveckla kommunikationsarbetet för världsarven påverkar regioner, museer, besökscentrum och naturum. Samtidigt torde nationella myndigheters mer uttalade ansvar för vägledning och stöd i kommunikationsarbetet innebära att dessa aktörers arbete uppbackas mer. I strategin uppmanas regionerna att bedöma behovet av att uppdatera regionplanerna utifrån befintliga eller uppdaterade riksintressen om de inte är uppdaterade. Strategin anger vidare att världsarven bör tas upp i olika regionala planer och strategier så att t.ex. världsarvens potential att bidra till regional utveckling utnyttjas.

Bilaga 1. Internationella styr signaler relevanta för arbetet

Unescos konvention om skydd av världens natur- och kulturarv, världsarvskonventionen, är Unescos normativa dokument som ska säkerställa det internationella samarbetet kring världsarv och förvaltningen av världsarven. I och med att Sverige ratificerat konventionen har Sverige också förbundit sig till att följa den.

För att tydliggöra och konkretisera världsarvskonventionen har världsarvskommittén tagit fram operationella riktlinjer¹¹⁴ om hur arbetet utifrån världsarvskonventionen är tänkt att fungera. De operationella riktlinjerna ska betraktas som vägledande för arbetet. Utöver det har världsarvskommittén och världsarvskonventionens generalförsamling antagit en rad olika normativa dokument såsom policyer och strategier för världsarvsarbetet inom olika områden. Dessa ska inte betraktas som krav utan mer som vägledning och stöd för arbetet. Likaså kan handböcker och annat material som Unesco tagit fram vara ett stöd i arbetet.

I detta kapitel presenteras översiktligt världsarvskonventionens bestämmelser och ett urval av de riktlinjer och rekommendationer som kommittén och generalförsamlingen antagit som bedöms som mest relevant för världsarvsarbetet i Sverige.¹¹⁵

Inledningsvis återges de riktlinjer som är av mer övergripande karaktär för världsarvsarbetet i stort. Därefter följer vad som gäller för världsarvsarbetet i fråga om världsarvens plats i samhället, världsarvens skydd och förvaltning, vilka krav och vilka riktlinjer som gäller om information och kommunikation samt vad som gäller i fråga om nya världsarv till världsarvslistan.

En övergripande inriktning för arbetet med världsarven är *Budapestdeklarationens* fem strategiska mål¹¹⁶ för samarbete och att bidra till Agenda 2030-mål för en

¹¹⁴ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*.

¹¹⁵ Den officiella svenska översättningen av världsarvskonventionen gjordes av Utrikesdepartementet i samband med att konventionen ratificerades (1985) *Sveriges överenskommelser med främmande makter nr 8 Konvention om skydd för världens kultur- och naturarv*.

¹¹⁶ De fyra första C:na beslutades av världsarvskommittén 2002. Det femte C:t kompletterades av kommittén vid ett kommittémöte 2007. Dessa fem C har också angetts som prioriterade i det framtida arbetet i Världsarvskommittén (2011) *Future of the World Heritage Convention*.

hållbar utveckling.¹¹⁷ Budapestdeklarationens mål sammanfattas i de så kallade fem C:na:

- *Credibility*: öka konventionens trovärdighet som representativt och geografiskt vittnesbörd om kultur- och naturarvsplatser av särskilt stort universellt värde
- *Conservation*: säkerställ effektivt bevarande av världsarv
- *Capacity Building Measures*: lyfta och utveckla kunskaps- och kompetenshöjande insatser
- *Communication*: öka allmän kännedom, engagemang och stöd för världsarv genom kommunikation
- *Community*: stärk lokalsamhällellens roll i konventionens genomförande.

I fråga om Agenda 2030-målen bör hållbarhetsperspektivet i princip genomsyra och vara en integrerad del i alla delar av världsarvsarbetet – från nomineringar, skydd och förvaltning till uppföljning, utbildning och kompetensutveckling. Mer konkret om hur det kan gå till och när olika hållbarhetsmål kan vara relevanta att tillämpa framgår av en policy som antogs av världsarvskonventionens generalförsamling år 2015.¹¹⁸

Världsarven i samhällsutvecklingen och världsarvsarbetets betydelse för de globala hållbarhetsmålen

Att världsarven ska ha en plats i samhället och att världsarven ska integreras i samhällsplaneringen finns inskrivet i konventionen.¹¹⁹ Världsarvens plats i samhället har också betonats allt mer på senare år. Att stärka insatserna för att skydda och trygga världens kultur- och naturarv är till och med uttryckt som ett delmål i Agenda 2030. I agendan anges vidare att kultur, kulturarv och kreativitet har en betydelse för mänskligheten och har stor potential att bidra till sociala, ekonomiska och miljömässiga mål.

Unesco konkretiserar betydelsen och potentialen än mer i en skrift som syftar till att tydliggöra kulturfrågornas relevans för Agenda 2030. Där framhålls världsarvskonventionen som ett starkt bidrag till hållbar utveckling genom det skydd av kultur- och naturarv som konventionen säkerställer och genom att skydd kan inkludera värdefull natur och traditionella sätt att leva. Genom att världsarven

¹¹⁷ Världsarvskommittén (2011) *Future of the World Heritage Convention*.

¹¹⁸ Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the integration of a Sustainable Development Perspective into the Process of the World Heritage Convention*.

¹¹⁹ Världsarvskonventionen artikel 5.

kan attrahera investeringar och gröna lokala arbetstillfällen bidrar konventionen till ekonomisk hållbarhet. Att världens natur- och kulturarv bevaras genom konventionen och kan upplevas av människor bidrar till social hållbarhet genom att erbjuda en känsla av plats och tillhörighet, gemensam respekt för andra och social sammanhållning.¹²⁰

Världsarven och världsarvsarbetet bidrar i sig till en hållbar utveckling vilket bland annat bekräftas i Agenda 2030. Det vill säga utan att arbetet direkt styrs mot hållbarhet bidrar bevarande, skydd och användande av världsarv utifrån världsarvskonventionen till hållbarhetsmålen på olika sätt. Men det finns också riktlinjer om att aktörerna i världsarvsarbetet aktivt bör verka för att ytterligare bidra till Agendan där det är relevant. Samma år som Agenda 2030 skrevs under av världens alla ledare antog världsarvskonventionens generalförsamling *Policyn för integrering av ett hållbart utvecklingsperspektiv i världsarvsarbetet*. Enligt policyn bör hållbarhetsperspektivet i princip genomsyra alla delar av arbetet med världsarvskonventionen och markerar på så sätt startpunkten för en betydande förändring av konventionens genomförande. Världsarven lyfts fram som möjliga plattformar för att utveckla och testa nya metoder som kan visa på just kultur- och naturarvets betydelse för Agenda 2030-målen.¹²¹

Vad är Agenda 2030?

Vid FN:s toppmöte den 25 september 2015 antog världens stats- och regeringschefer Agenda 2030 med 17 globala mål för hållbar utveckling. Antagandet av Agenda 2030 innebär att världens länder har enats om att fram till år 2030 leda världen mot en hållbar och rättvis framtid, att utrota fattigdom och hunger överallt, att bekämpa ojämlikheter inom och mellan länder, att bygga fredliga, rättvisa och inkluderande samhällen, att förverkliga de mänskliga rättigheterna och främja jämställdhet och kvinnors och flickors egenmakt samt att säkerställa ett varaktigt skydd för planeten och dess naturresurser. De globala målen är integrerade och odelbara och balanserar de tre dimensionerna av hållbar utveckling: den ekonomiska, den sociala och den miljömässiga.

Hållbar turism

En aspekt av integrering av hållbar utveckling i världsarvsarbetet är hur turismfrågorna hanteras. Många världsarv är välbesökta och turism är en viktig

¹²⁰ Hosagrahar, Jyoti & UNESCO (2018) *Culture for the 2030 Agenda*.

¹²¹ Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention*.

hållbarhetsfråga både utifrån social och ekonomisk hållbarhet. Särskilda riktlinjer om hållbar turism finns i policyn för integrering av hållbar utveckling och i riktlinjerna om hur relationen mellan världsarv och hållbar turism bör definieras.¹²² Enligt riktlinjerna bör staterna, där det är möjligt, se till att inkluderande och rättvisa ekonomiska investeringar i och kring världsarven utvecklas och stärks. Lokala kunskaper och infrastruktur bör t.ex. bevaras och användas så att lokalsamhällen och individer drar fördel av ekonomiska investeringar kopplat till turism. En ekonomisk mångfald bör också främjas så att även andra näringar är möjliga. På samma sätt som i förvaltningsarbetet i stort bör arbetet med turismfrågorna kopplat till världsarv bidra till miljömässig och social hållbarhet, exempelvis främjande av kulturell och biologisk mångfald, hållbar vattenanvändning, att de mänskliga rättigheterna stärks och att arbetat vilar på demokratiska och fredliga värderingar.¹²³

Skydda och förvalta världsarv

Genom att ratificera världsarvskonventionen förbinder sig länderna att göra sitt yttersta för att bevara de världsarv som ligger inom landets gränser och att för all framtid se till att världsarvens värden inte går förlorade. De förbinder sig också att vårda och skydda sitt övriga nationella natur- och kulturarv genom ex. lagstiftning. Ambitionen är därmed långtgående. Till det kommer krav på att respektera natur- och kulturarv i andra länder. Staterna ska därutöver ge natur- och kulturarvet en plats i samhället och integrera det i planeringen. För att världsarven ska kunna vara en resurs för samhället och utvecklingen är det av vikt att de också bevaras och finns kvar.

Konventionen kräver att anslutna stater har lämplig organisation, lagstiftning, finansiella resurser samt kunskap och kompetens för att kunna skydda och vårda sina världsarv.¹²⁴ System och planer för förvaltningen ska också finnas. Världsarven ska därutöver ha adekvata gränser så att de innehåller alla attribut för

¹²² Unescos världsarvscenter har också tagits fram ett särskilt program för hållbar turism. Unescos världsarvscenter. (Se UNESCO *Sustainable Tourism – UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. <https://whc.unesco.org/en/tourism/>). Ett aktuellt projekt som detta utbildningsprogram håller i är projektet World Heritage European Journeys of Europe. Projektet får ekonomiskt stöd från EU och National Geographic. Syftet är att synliggöra världsarven och utveckla tematiska rutter för turister med högkvalitativa besöksmål i Europa.

¹²³ Antagen av Världsarvskommittén (2010) *Policy guidelines Defining the relationship between World Heritage and Sustainable Tourism* och Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention*.

¹²⁴ Världsarvskonventionen artikel 4, 5, 6 och 17.

det särskilt stora universella värdet som säkerställer autenticitet och integritet.¹²⁵ Om det behövs för att skydda världsarvet ska det ha en buffertzona.¹²⁶

Världsarvskommitténs övervakning och uppföljning

Staterna ansvarar för att skydda och förvalta världsarven, men de ska också skyddas genom internationellt samarbete. Unescos världsarvskommitté följer ländernas arbete genom dels reaktiv övervakning, dels periodisk uppföljning vart sjätte år. Enligt världsarvskommittén och världsarvskonventionens generalförsamling behöver bevakningen av världsarven stärkas.¹²⁷

Den reaktiva övervakningen innebär att staterna ska anmäla händelser eller åtgärder som antas kunna påverka ett världsarvs värden till Unescos världsarvscenter.¹²⁸ Information ska lämnas innan beslut fattas som kan vara svåra att ändra. Syftet med övervakningen är att Unescos världsarvskommitté ska kunna bistå med lämpliga lösningar så att värdena upprätthålls. Organisationer och privatpersoner kan också uppmärksamma Unescos världsarvscenter på olika förhållanden som potentiellt kan vara ett hot mot världsarvens värden.¹²⁹

Analys av påverkan på världsarvets värden vid planerade förändringar

Om det finns risk att världsarvets stora universella värde påverkas negativt av planerade förändringar i eller i anslutning till världsarvet ber ofta Icomos, IUCN och/eller världsarvskommittén staterna att göra utförliga analyser av vilken påverkan förändringarna har på världsarvets värden.¹³⁰ Analysen utgör ett underlag

¹²⁵ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 98, 99, 108, 109 och 112.

¹²⁶ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 103 och 104 och Martin, Oliver & Piatti, Giovanna (2009) *World Heritage and Buffer Zones – International Expert Meeting on World Heritage and Buffer Zones*.

¹²⁷ Världsarvskommittén. *Global Strategy*. <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/>

¹²⁸ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 169, 172.

¹²⁹ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 174.

¹³⁰ Icomos (International Council on Monuments and Sites) har en manual där metoden beskrivs för hur analysen bör genomföras för världsarvens kulturvärden (Heritage Impact Assessment, så kallad HIA-analys) Se ICOMOS (2011) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties - A publication of the International Council on Monuments and Site* och IUCN (International Union for Conservation of Nature) har en motsvarande för världsarvens naturvärden. Se IUCN (2013) *Guidance on Heritage Impact Assessments for Natural World Heritage Properties*.

i den reaktiva övervakningen och ligger till grund för synpunkter och beslut till berörd stat.

Prioritera bättre skydd och förvaltning

En tydlig prioritering enligt världsarvskonventionens generalförsamling och världsarvskommittén är att förbättra arbetet med skydd och förvaltning av världsarven.¹³¹ Världsarven bör bli goda exempel på bevarande och ansvariga aktörer bör agera mer proaktivt innan problem uppstår.¹³²

Prioritera arbete med att reducera risk för olyckor och katastrofer som kan skada världsarven

Världsarvskommittén vill att staterna prioriterar arbete med att identifiera risker som kan drabba världsarven och att bygga upp beredskap för att hantera dessa. Detta gäller katastrofer, olyckor och andra händelser som allvarligt kan skada världsarven.¹³³

På global nivå har Unesco identifierat klimatförändringar som en av de främsta riskerna för världsarv och bör därför lyftas i arbetet. Världsarvskommittén har därför tagit fram särskilda rekommendationer för hantering av klimatförändringar. Enligt rekommendationerna bör det dels finnas en plan för anpassning till ett förändrat klimat så att världsarvens särskilt stora universella värden inte påverkas negativt, dels bör staterna se till att världsarven och förvaltningen av dessa bidrar till att minska klimatförändringarna.¹³⁴

Kommittén ser gärna att världsarven utgör pilotmiljöer för innovativa lösningar och klimatforskning om natur- och kulturarv och för att ta fram verktyg och riskhanteringsplaner som stöd för förvaltningen som kan komma andra natur- och kulturmiljöer till nytta. Exempelvis kan världsarven fungera som källa för kunskap, utbildning och informationsspridning om klimatförändringar och klimatpåverkan. På så sätt förmedlas även världsarvens särskilt stora universella värden.

¹³¹ Världsarvskommittén (2002) *Budapest Declaration on World Heritage*, Världsarvskommittén (2011) *Future of the World Heritage Convention* och External Auditor for the United Nations Educational and Scientific and Cultural Organization (2011) *Evaluation of the Global Strategy for a Credible, Representative and Balanced World Heritage List*, Världsarvskonventionens generalförsamling har uppmanat om att beakta utvärderingens rekommendationer.

¹³² Världsarvskommittén. *Global Strategy*. <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/>

¹³³ Världsarvskommittén (2007) *Strategy for reducing risks from disasters*.

¹³⁴ Världsarvskommittén (2008) *Policy Document on the Impacts of Climate Change on World Heritage Properties*.

Staterna bör också ha skydd och beredskap så att världsarven inte skadas i händelse av krig.¹³⁵

Säkerställ hållbarhet i arbetet

Staterna bör se över styrningen av världsarvsarbetet för att uppnå treenig balans mellan miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet.

I fråga om miljömässig hållbarhet ska alla negativa effekter på miljön, naturen, den kulturella och biologiska mångfalden och dess omgivande samhällen undvikas i arbetet med världsarv, eller minskas om det inte är möjligt. Tillgången till och användningen av vatten och sanitet bör vara hållbar.

Gällande social hållbarhet bör världsarvsarbetet vara effektivt och inkluderande och bidra till att de mänskliga rättigheterna stärks och förbättras för alla intressenter i världsarven, speciellt för lokalbefolkningen. Lokalbefolkning och urfolk (om det omfattar deras territorium, landområden etcetera) ska respekteras, konsulteras och involveras i arbetet på samma sätt som vid identifiering och nominering av världsarv. Staterna ska också främja lämpliga aktiviteter som bidrar till en känsla av gemensamt ansvar för världsarv hos lokalbefolkning och urfolk. Staterna bör vidare tillförsäkra att urfolk på ett rättvist sätt deltar i styrning och i arbetet med världsarv när det berör deras territorium, landområden, resurser och levnadssätt.

Jämställdhet bör genomsyra allt arbete med världsarven. Hållbara konsumtions- och produktionsmönster bör tillämpas när det är relevant.¹³⁶

Gällande urbana miljöer bör städer och bosättningar vara inkluderande, säkra, motståndskraftiga och hållbara enligt Agenda 2030. En särskild rekommendation om hållbart bevarande av det historiska urbana landskapet har antagits av Unescos generalkonferens. I rekommendationen anger Unesco att det urbana kulturarvet är en grundläggande resurs i en hållbar samhällsutveckling. En hållbar utveckling är att ta tillvara befintliga resurser och innefattar ett aktivt skydd av kulturarvet.¹³⁷

¹³⁵ Världsarvkonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in the Process of the World Heritage Convention*.

¹³⁶ Världsarvkonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development in the Process of the World Heritage Convention*.

¹³⁷ Svenska Unescorådet (2013) *Rekommendation om det historiska urbana landskapet*.

Garanterade kunskap och kompetens

Konventionen anger att staterna ska garantera att kunskap och kompetens finns för att skydda, förvalta, vidareföra och förmedla världsarv inom sitt territorium.¹³⁸ Staterna uppmanas också att se till att forskningsmedel finns för forskning som syftar till att öka kunskap och förståelse för världsarv. Världsarvskommittén utvecklar och koordinerar internationella forskningssamarbeten som kan bidra till ett effektivt genomförande av världsarvskonventionen.¹³⁹

Insatser för att öka kunskap och kompetens är en övergripande prioritering i världsarvsarbetet. Enligt Världsarvskommitténs *Strategi för kunskap och kompetensutveckling*¹⁴⁰ har världsarvskommittén på en global nivå identifierat behov av att utveckla kunskap och kompetens inom följande områden:

- Beredskap och minimera risk för katastrofer
- hållbar turism
- analys av påverkan på världsarvens särskilt stora universella värden vid förändringar i eller i anslutning till ett världsarv
- effektivitet i förvaltning och styrning
- hur lokalsamhälle, civilsamhällesorganisationer och andra intressenter involveras
- hur lagar och administrativa system på nationell nivå kan stärkas
- kännedom om konventionen hos allmänheten och integration av konventionsarbetet i relaterad samhällsplanering.¹⁴¹

Information, kommunikation och utbildning

Världsarven ska kommuniceras och levandegöras. Staterna ska enligt konventionen med alla lämpliga medel och i synnerhet genom utbildnings- och informationsprogram sträva efter att stärka befolkningens uppskattning av och respekt för världsarven.¹⁴² Staterna ska också hålla allmänheten underrättad om de faror som hotar världsarven och om den verksamhet som bedrivs i enlighet med världsarvskonventionen. Enligt världsarvskonventionens operationella riktlinjer är

¹³⁸ Världsarvskonventionen, artikel 4 och 5.

¹³⁹ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, § 215.

¹⁴⁰ Världsarvskommittén (2007) *Strategy for Reducing Risks from Disasters at World Heritage properties*.

¹⁴¹ I strategin ges också förslag på olika former av kompetenshöjande insatser. Insatserna är sorterade utifrån Unescos strategiska inriktning i arbetet med världsarvskonventionen, de strategiska fem C:na. Förslagen är tänkta som ett ramverk med olika alternativ som staterna strategiskt kan välja att arbeta utifrån.

¹⁴² Världsarvskonventionen, artikel 4, 5 och 27.

syftet med informationsarbetet att stärka kapacitetsuppbyggnad och i fråga om allmänheten öka dess medvetenhet om, förståelse för och uppskattning av behovet att bevara världsarven. Syftet är också att stärka världsarvens plats i samhället och öka deltagande och medverkan från den lokala och nationella befolkningen i skydd av och kommunikation om världsarven.¹⁴³

Nya världsarv

Nomineringar

Alla länder som ratificerat världsarvskonventionen kan nominera kultur- och/eller naturarv som de anser har särskilt stort universellt värde till världsarvslistan.¹⁴⁴ För platser som skrivs in på listan beslutar världsarvskommittén om en värdebeskrivning (Statement of Outstanding Universal Value). Den är grunden för skyddet och förvaltningen av världsarvet.

I bedömningen av om kultur- och/eller naturarv har särskilt stort universellt värde måste det möta ett eller flera av tio kriterier och uppfylla krav på autenticitet och integritet. Adekvat skydd och förvaltning är också ett krav som måste uppfyllas för att kultur- och/eller naturarv ska kunna skrivas upp på världsarvslistan. Staterna ska i nomineringen kunna visa på att de kan fullfölja sitt åtagande att bevara världsarvet genom nationella verktyg i form av policyer och juridiska, vetenskapliga, tekniska, administrativa och finansiella medel.¹⁴⁵

Listor över möjliga världsarv

Staterna uppmanas att upprätta listor över objekt inom landet som de bedömer har särskilt stort universellt värde och kan vara lämpliga att nominera till världsarvslistan (Tentative List). Listorna bör utarbetas genom brett deltagande med medverkan från bland annat förvaltare, lokala och regionala myndigheter, lokal- och civilsamhället och andra intressenter. Urvalet ska baseras på underlag som stöder det potentiella särskilt stora universella värdet. Stöd och råd kan, där så är lämpligt, hämtas hos de rådgivande organisationerna Icomos och IUCN.¹⁴⁶

¹⁴³ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention* § 211.

¹⁴⁴ Världsarvskonventionen artikel 1, 2, 3, 11 och 12.

¹⁴⁵ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, paragraf: 50, 51, 53, 77 och 78.

¹⁴⁶ Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, paragraf: 62, 70, 64, 71, 73, och 65.

En balanserad och representativ världsarvslista

Majoriteten av alla världsarv idag finns i Europa och Nordamerika. Det är också en ojämn spridning på typ av världsarv, betydligt fler kulturarv finns representerade än naturarv. För att få en bättre spridning av världsarven globalt, ett bredare innehåll på världsarvslistan och en bättre balans mellan antalet natur- respektive kulturarv antog världsarvskommittén 1994 en global strategi. Den globala strategin uppmanar länder som redan är välrepresenterade på världsarvslistan att nominera färre objekt, eller avstå helt. Natur- och kulturarv som är underrepresenterade på listan bör prioriteras för nominering. Länder som är underrepresenterade ska prioritera arbetet med tentativa listor och nomineringar och söka samarbete och utbyte med andra för att förbättra sina förutsättningar för att nominera till världsarvslistan.¹⁴⁷

Identifiering och nominering ska bidra till fred och hållbar utveckling

Enligt *Polycyn för integrering av hållbar utveckling* ska identifiering och nominering av nya världsarv bidra till målen för hållbar utveckling. De mänskliga rättigheterna ska respekteras. Arbetet med nomineringarna och upprättandet av tentativa listor bör bygga på fredliga och demokratiska värderingar. Dialog, lyhördhet, deltagande, samarbete, representativitet och konsensus ska prägla beslutsfattandet.

Lokalbefolkning och urfolk ska involveras och konsulteras på ett rättvist och effektivt sätt. Om en nominering berör urfolks landområden, territorium, resurser eller levnadssätt ska staterna försäkra sig om att urfolket har samtyckt frivilligt och på förhand och varit informerade före beslut om att arbeta fram en nominering.

Nomineringarna bör också främja jämställdhetsmålen i Agenda 2030 genom att lyfta fram och synliggöra kvinnors och flickors historier, avtryck etcetera.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Världsarvskommittén. *Global Strategy*. <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/>

¹⁴⁸ Världsarvskonventionens generalförsamling (2015) *Policy for the Integration of a Sustainable Development Perspective into the process of the World Heritage Convention*.

Bilaga 2. Nationella styr signaler relevanta för arbetet

Världsarvsarbetet ska inte bara utgå från världsarvskonventionen och de internationella styr signalerna som är relevanta för världsarvsarbetet. Även nationella mål och andra styr signaler som är relevanta för arbetet gäller. Nedan redogörs kortfattat för vilka nationella styr signaler som kan vara relevanta i världsarvsarbetet.

Mål och politik inom olika politikområden

Mål och politik för kulturarvsarbetet, naturvård, friluftsliv och miljö är exempel på styr signaler kan vara relevanta att tillämpa i världsarvsarbetet. Vidare kan politik för besöksnäring, veckling och turism, Sveriges politik för global utveckling, inklusive internationell politik och biståndspolitik, ställningstaganden om hur Sverige arbetar med Agenda 2030 och hållbarhetsmålen och principer för förvaltning och förvaltningspolitik ha relevans för arbetet med världsarv.

De nationella målen för kulturmiljöarbetet ska tillämpas för allt arbete med världsarv, även världsarv som är kategoriserade som naturarv. Även de nationella kulturpolitiska målen är tillämpbara för arbetet.¹⁴⁹ De nationella kulturmiljömålen handlar övergripande om att främja ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas och att främja ett inkluderande samhälle och människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.¹⁵⁰

Även miljöpolitiken är tillämpbar i världsarvsarbetet. Det gäller inte bara naturarv utan allt världsarvsarbete. Miljöpolitiken utgår ifrån *Ett generationsmål* som anger inriktningen för den samhällsomställning som behöver ske inom en generation för att nå miljö kvalitetsmålen och *miljö kvalitetsmål* som beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Generationsmålet är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Därtill

¹⁴⁹ Prop. 2009/10:3, bet. 2009/10:KrU5 och rskr. 2009/10:145.

¹⁵⁰ Prop. 2012/13:96, bet. 2012/13:KrU9 och rskr. 2012/13:273.

ingår i etappmål i miljöpolitiken som beskriver de samhällsomställningar som är viktiga steg för att nå miljökvalitetsmålen och Generationsmålet.¹⁵¹

Angående Agenda 2030 är regeringens och Naturvårdsverkets bedömning att Sveriges miljömål omhändertar den ekologiska dimensionen av de globala hållbarhetsmålen. Målen kopplar även till andra tvärspektoriella mål som t.ex. EU:s mål om klimat och energi (EU2020), EU:s klimat och energiramverk 2030 och regeringens politik för en global utveckling (PGU).¹⁵²

Gällande besöksmålsutveckling anger regeringen att uppdraget att utarbeta en nationell världsarvsstrategi utgör ett led i regeringens ambition att kultur ska komma fler till del i hela landet. Regeringen anser att världsarven är en viktig resurs för en hållbar lokal och regional utveckling. De möjliggör bl.a. ökad förståelse för hur samhällen har utvecklats och bidrar som viktiga besöksmål till en växande besöksnäring. Därför är även Sveriges politik för hållbar turism och besöksnäring utveckling tillämpbar för arbetet. En statlig utredning presenterade 2017 en ny sammanhållen politik för hållbar turism och växande besöksnäring för regeringen. Politiken är inte antagen ännu. Enligt utredningen finns en stor potential för en utvecklad turism i anslutning till de svenska världsarven. För att Sveriges 15 världsarv ska ha likartade möjligheter att utvecklas som besöksmål anger utredarna att det behövs ett samlat nationellt grepp och man ser en stor potential i att kunna utveckla världsarven som besöksmål med utgångspunkt i den nationella världsarvsstrategin.¹⁵³

Handlingsplan för Agenda 2030 och Sveriges politik för global utveckling

Som framgår ovan har Agenda 2030 stor relevans för världsarvsarbetet. Regeringen har beslutat om en nationell handlingsplan för genomförandet av Agenda 2030. Av den framgår att regeringen genom både nationellt och internationellt ledarskap ska driva på genomförandet av Agenda 2030 och dess 17 mål för hållbar utveckling. Genomförandet innebär en successiv omställning av Sverige som modern och hållbar välfärdsstat, på hemmaplan och som del av det globala systemet. Regeringen anger att Sverige ska vara ledande i genomförandet av agendan.

¹⁵¹ Prop. 2009/10:155, bet. 2009/10:MJU25 och rskr. 2009/10:377. Miljömålen används som samlingsnamn för Generationsmålet, miljökvalitetsmålen och etappmålen.

¹⁵² Prop. 2017/18:1 Utgiftsområde 20.

¹⁵³ *Ett land att besöka – En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring* SOU 2017:95.

I planen redovisas ett urval av åtgärder som regeringen bedömer kommer att få fortsatt effekt vad gäller genomförandet av agendans mål under de kommande åren.

En av dessa åtgärder är att vidareutveckla kulturarvsarbetet ”bl.a. genom ett uppdrag till tio myndigheter att utarbeta vägledande strategier för kulturmiljöfrågor och uppdrag till Riksantikvarieämbetet att utarbeta en nationell världsarvsstrategi.”

Handlingsplanen lyfter fram sex tematiska fokusområden och därutöver fyra nyckelfaktorer för genomförandet. En nyckel till ett framgångsrikt genomförande av agendan är enligt regeringen att det i samhället finns en bred delaktighet i omställningen.

Gällande styrning, ledning och uppföljning har regeringen i budgetpropositionen för 2018 slagit fast att Agenda 2030 ska genomföras inom ramen för ordinarie styrning och processer, genom arbete inom alla politikområden, så som bl.a. jämställdhetspolitiken, miljöpolitiken och Sveriges politik för global utveckling (PGU). Styrning och arbetsätt behöver utvecklas successivt och agendan kommer att användas i detta utvecklingsarbete. PGU är ett viktigt verktyg för att stärka synergier samt identifiera och hantera målkonflikter.¹⁵⁴

Sveriges politik för global utveckling

I december 2003 antog Sveriges riksdag den nya politiken för global utveckling (PGU).¹⁵⁵ Målet är en rättvis och hållbar global utveckling och gäller för samtliga politikområden. PGU är ett verktyg för att effektivisera det gemensamma arbetet mot de globala målen och Agenda 2030 samt minimera risken för att regeringens arbete inom olika områden motverkar varandra. Därför ska alla politikområden enligt PGU:n ta hänsyn till vilka konsekvenser den förda politiken får för den globala utvecklingen. Ett samstämmigt agerande mellan olika politikområden är nödvändigt. Grundläggande för hela politiken är rättighetsperspektivet och fattiga människors perspektiv på utveckling. Dessa två perspektiv ska genomsyra alla beslut och allt arbete. En central del i arbetet är att förstärka synergieffekter och hantera målkonflikter. Det normativa arbetet i Unesco är en viktig kanal för genomförandet av politiken.

Strategi för Sveriges samarbete med Unesco

Sveriges strategi för samarbetet med Unesco 2018 – 2020 utgår från de globala utvecklingsmålen, Agenda 2030 och Sveriges politik för global utveckling

¹⁵⁴ Prop. 2017/18:1.

¹⁵⁵ Prop. 2002/03:122, bet. 2003/04:UU3 och rskr. 2003/04:122.

(PGU).¹⁵⁶ Enligt strategin ska Sveriges engagemang med Unesco vägledas av Agenda 2030 för en hållbar utveckling, liksom jämställdhet, mänskliga rättigheter med tonvikt på yttrandefrihet och demokrati, samt stöd för det multilaterala systemet och ett effektivt och integrerat FN. Regeringen bedömer att Unesco bör fortsätta utveckla sin verksamhet inom framför allt:

1. arbetet för mänskliga rättigheter med tonvikt på yttrandefrihet,
2. hållbara, demokratiska och inkluderande samhällen,
3. jämställdhet,
4. miljö, klimat och hav samt
5. en effektiv och modern organisation.

Detta är frågor där Unescos arbete har en strategiskt viktig roll i FN-systemet och där Sverige kan bidra med särskild kunskap och kompetens. Inom dessa områden ska Sverige arbeta för att Unesco åstadkommer tydliga resultat och särskilt uppmärksamma möjliga synergier mellan Unescos arbete och det svenska utvecklingsarbetet.

Enligt strategin ska Sverige under strategiperioden bland annat verka för att världsarvens betydelse för ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling tillvaratas och utvecklas. Erfarenheter från det nationella arbetet ska reflekteras i det globala samarbetet. Sverige ska verka för att arbetet i Unescos konventioner utvecklas och reformeras. Experternas roll ska värnas i styrelserna och kommittéerna för de kulturkonventioner som Sverige ratificerat. Andra relevanta prioriteringar är resurssättning av verksamheten och mångfaldsfrågor inklusive samarbete med civilsamhällets organisationer och jämställt urval till och yngre experter i kommittéer och konferenser m.m.

Svenskt utvecklingsarbete och bistånd

I fråga om det internationella arbete med världsarv och konventionen som bedrivs behöver arbetet beakta inriktningen för svenskt utvecklingsarbete och humanitärt bistånd. Svenskt utvecklingsarbete är en del av utrikespolitiken och strävar efter en samstämmig politik som tar hänsyn till fattiga människors syn på utveckling. Inriktningen beskrivs i regeringens policyramverk för svenskt utvecklingsarbete och humanitärt bistånd.¹⁵⁷ Målet för arbetet är att skapa förutsättningar för bättre levnadsvillkor för människor som lever i fattigdom och förtryck. Sveriges humanitära bistånd ska bidra till att rädda liv, lindra nöd och upprätthålla mänsklig värdighet till förmån för nödlidande människor som har

¹⁵⁶ Regeringskansliet (2018) *Strategi för Sveriges samarbete med Unesco 2018 – 2020*.

¹⁵⁷ Skr. 2016/17:60.

utsatts för, eller står under hot att utsättas för, väpnade konflikter, naturkatastrofer eller andra katastrofliknande förhållanden. Politiken tar också avstamp i målen i Agenda 2030. Fem centrala perspektiv ska genomsyra allt svenskt utvecklingsarbete:

- Fattiga människors perspektiv på utveckling innebär att fattiga kvinnors, flickors, mäns och pojkars situation, behov, förutsättningar och prioriteringar ska vara utgångspunkten för fattigdomsbekämpning och för främjandet av en rättvis och hållbar utveckling. Hållbar utveckling avser ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet.
- Rättighetsperspektivet innebär att de mänskliga rättigheterna och demokrati ska ses som grundläggande för utveckling.
- Det svenska utvecklingssamarbetet ska utgå ifrån ett konfliktperspektiv. Fredliga och inkluderande samhällen baserade på rättsstatens principer utgör en förutsättning för hållbar utveckling.
- Det svenska utvecklingssamarbetet ska vidare utgå ifrån ett jämställdhetsperspektiv.
- Ett miljö- och klimatperspektiv ska integreras i det svenska utvecklingssamarbetet.

För arbetet med världsarvskonventionen innebär detta att policyramverkets perspektiv och prioriteringar ska beaktas i det internationella arbetet. Det normativa arbetet i Sveriges multilaterala samarbete i Unesco där konventionen ingår ska i enlighet med samstämmighetsprincipen förhålla sig till dem och lyfta dem där det är möjligt och relevant. Världsarven i andra länder är vidare resurser lokalt, regionalt och nationellt som kan tillvaratas för utveckling.

Förvaltningspolitik och principer för ansvar och roller

Gällande organisering, förvaltning och förtydligande av ansvar och roller i världsarvsarbetet ska Sveriges förvaltningspolitik vara utgångspunkt för arbetet. Även principer för hur konventioner generellt ska hanteras i svensk förvaltning ska tillämpas.

Vad gäller för myndigheters agerande?

De övergripande bestämmelserna som gäller för offentligt maktutövande, bland annat myndigheters agerande, återfinns i regeringsformen, Kungörelse (1974:152)

om beslutad ny regeringsform. Enligt regeringsformens portalparagraf ska all offentlig makt i Sverige utgå från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statsskick och genom kommunal självstyrelse. Den offentliga makten utövas under lagarna.”¹⁵⁸

En av huvudprinciperna är därmed att allt som myndigheter gör ska ha stöd i lagarna. Principen benämns legalitetsprincipen och är en av tre grundprinciper som gäller för god förvaltning i Sverige. De andra två principerna är objektivitetsprincipen¹⁵⁹ och proportionalitetsprincipen.¹⁶⁰

Vikten av att dessa principer följs av svenska myndigheter har nyligen förtydligats i den nya förvaltningslagen (2017:900) där dessa principer lagfästs som grund för en god förvaltning.¹⁶¹ En myndighet får därmed endast vidta åtgärder som har stöd i rättsordningen och myndigheten ska i sin verksamhet vara saklig och opartisk. Vidare gäller att myndigheten endast får ingripa i ett enskilt intresse om åtgärden kan antas leda till det avsedda resultatet. Åtgärden får aldrig vara mer långtgående än vad som behövs och får vidtas endast om det avsedda resultatet står i rimligt förhållande till de olägenheter som kan antas uppstå för den som åtgärden riktas mot.¹⁶²

Legalitetsprincipen förtydligas också som princip i förarbetena till förvaltningslagen (2017:900). Innebörden av legalitetsprincipen är att det krävs att det ska finnas någon form av normmässig förankring för all typ av verksamhet som en myndighet bedriver. Däremot anges att det inte bör ställas krav på att varje enskild åtgärd som en myndighet vidtar kan kopplas till ett specifikt bemyndigande. Kravet på legalitet bör inte heller uppfattas så att en myndighets åtgärd måste ha uttryckligt stöd i en viss lagbestämmelse eller i andra föreskrifter som har meddelats i enlighet med 8 kap. Regeringsformen.¹⁶³

¹⁵⁸ 1 kap. 1 § kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform.

¹⁵⁹ Skyldighet att agera sakligt och opartiskt, se s. 59 prop. 2016/17:180.

¹⁶⁰ Förenklat innebär principen att en ingripande åtgärd ska vara ägnad att tillgodose det åsyftade ändamålet, vara nödvändig för att uppnå detta ändamål och medföra fördelar som står i rimlig proportion till den skada som åtgärden orsakar, se s. 61 prop. 2016/17:180.

¹⁶¹ Se även s. 25 och s. 57ff prop. 2016/17:180.

¹⁶² 5 § förvaltningslagen (2017:900).

¹⁶³ S. 59 prop. 2016/17:180.

Vad gäller för internationella överenskommelser?

I huvudsak är det regeringen som kan ingå internationella överenskommelser.¹⁶⁴

Riksdagens godkännande krävs dock innan regeringen ingår en för riket bindande internationell överenskommelse som:

1. förutsätter att en lag ändras eller upphävs eller att en ny lag stiftas, eller
2. i övrigt gäller ett ämne som riksdagen ska besluta om.¹⁶⁵

Världsarvskonventionen ratificerades i Sverige 1985. Någon ytterligare transformering eller inkorporering har inte gjorts. Sveriges bedömning har istället varit att Sverige generellt har ett regelverk som uppfyller kraven i konventionen. Riksdagen gjorde en så kallad föredragskonform tolkning och utgick från att de nationella reglerna stod i harmoni med konventionen, dvs. att normharmoni¹⁶⁶ mellan konvention och existerande lagstiftning förelåg.¹⁶⁷ Utöver lagstiftning hänvisar regeringen till kulturmiljöpolitiska mål och bidragssystem som kan användas för att förstärka skyddet för världsarven. Regeringen gör vidare bedömningen att Sverige också har en organisation som kan handha frågor om vård och bevarande av kultur- och naturarv. Även andra författningar och bidragssystem kan användas för att förstärka skyddet i skyddsområdet kring detta enligt regeringen. Det kan vara hänsynsregler och stödssystem inom skogsbruksområdet och den gemensamma jordbrukspolitikerna, andra sektorers bidragssystem etc.¹⁶⁸

¹⁶⁴ 10 kap. 1 § kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform.

¹⁶⁵ 10 kap. 3 § kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform.

¹⁶⁶ S. 48 Bring m.fl. (2011) *Sverige och folkrätten*.

¹⁶⁷ Se s. 9 skr. 2001/02:171.

¹⁶⁸ Se s. 9 skr. 2001/02:171.

Bilaga 3. Hur arbetet bedrivs idag, utvecklingsbehov och behov av förtydliganden

I denna bilaga presenteras den kartläggning som gjorts inom ramen för uppdraget om hur världsarvsarbetet bedrivs och har varit organiserat hittills samt den input som getts om vilka utvecklingsbehov som finns och behov av förtydliganden.

Övergripande styrning av världsarvsarbetet

Den senaste samlade beskrivningen av hur Sverige arbetar med konventionen är regeringens skrivelse 2001/02:171 som överlämnades till riksdagen 2002. Skrivelsen speglar de behov och de prioriteringar som var aktuella då – huvudsakligen att nominera världsarv, skapa förutsättningar för skydd och förvaltning samt informera om konventionen och världsarven. Sedan dess har konventionsarbetet utvecklats och förutsättningarna förändrats för att skydda och förvalta världsarven i Sverige. Någon uppdatering av skrivelsen har dock inte gjorts.

I en uppföljning av det nationella världsarvsarbetet från 2016 uppmärksammade Riksantikvarieämbetet regeringen på ett behov av en uppdaterad och samlad beskrivning av hur Sverige arbetar med konventionen idag och hur arbetet bör inriktas de kommande åren utifrån dagens förutsättningar. Detta är bakgrunden till att Riksantikvarieämbetet fått i uppdrag att ta fram en nationell världsarvsstrategi. I uppföljningen uppmärksammades behov om förtydligande och övergripande styrning inom en rad olika områden. Förutom förtydliganden av ansvar och roller, arbete med uppföljning och skydd behövs förtydliganden om världsarvens roll i samhällsutvecklingen och som resurs för en hållbar utveckling och i arbetet med utbildning kopplat till världsarv. Vidare uppmärksammades om behov av tydliggöranden om hur nya riktlinjer, policyer och strategier ska tas om hand på nationell nivå. Även att Sveriges internationella engagemang har utvecklats motiverar enligt uppföljningen tydliggöranden i en strategi.¹⁶⁹

Utöver behov av förtydliganden som uppmärksammats om i uppföljningen har världsarvsråden uppmärksammat om behov av tydliggöranden och övergripande styrning från central nationell nivå i samband med dialogerna med världsarvsråden.

¹⁶⁹ Riksantikvarieämbetet (2016) *Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention – Redovisning av regeringsuppdrag att följa upp det nationella arbetet.*

I flera dialoger har världsarvsråden efterfrågat en större tydlighet om vad staten vill med världsarven och ett tydligare ledarskap från staten om detta.

Vad som konkret uppfattas som otydligt i styrningen av aktörerna är dels att det finns oklarheter om huruvida världsarven är prioriterade före andra natur- och kulturmiljöer, dels otydligheter om vilka förväntningar som finns på världsarvsarbetet generellt. Därutöver finns en förväntan i stort om ett tydligare ledarskap och ansvarstagande från staten. Bland annat anses övergripande tydliggöranden viktiga för att lokalsamhället ska förstå vad världsarv är och känna delaktighet och ta ansvar. Världsarvförvaltarna önskar också ett tydligt ställningstagande om att världsarvsarbetet är prioriterat. Från lokala och regionala aktörer finns vidare en förväntan om att världsarven ska bidra till lokal och regional tillväxt, vilket inte heller har tydliggjorts.

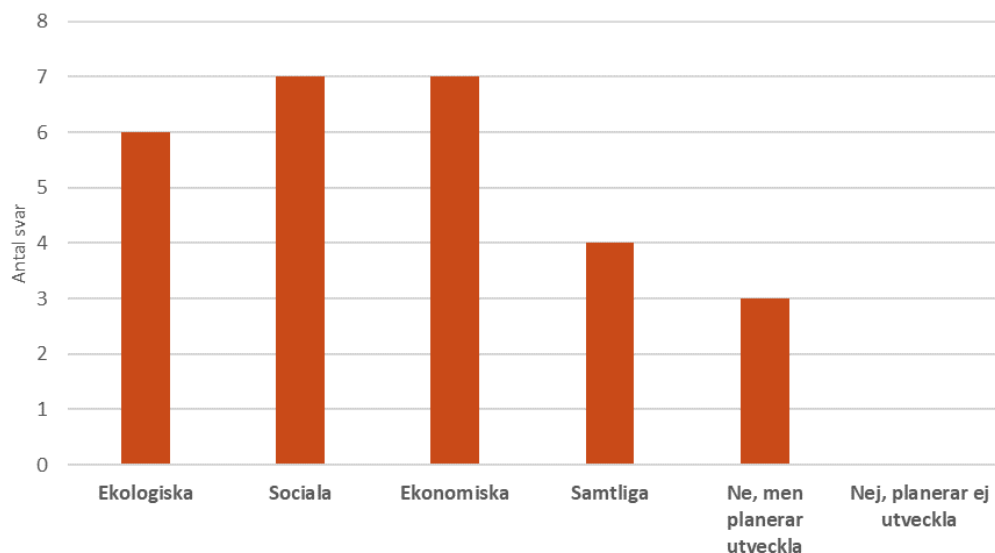
Som en jämförelse kan nämnas att den norska regeringen tydligt anger en vision för sitt världsarvsarbete som innebär att världsarven ska vara fyrtorn för förvaltning av natur- och kulturmiljöer. I det inbegrips att världsarven ska visa på goda exempel för bevarande såväl som utveckling. Även att världsarven ska bidra till regional utveckling är tydliggjort.

Angående världsarvens plats i samhället och hur världsarven uppfattas på lokal nivå har det framkommit av dialogerna att lokala aktörer uppfattar det som ett problem att det ibland saknas ett lokalt engagemang och kunskap om världsarven. Den lokala nivåns engagemang i världsarvsarbetet uppfattas som centralt i arbetet med att bevara, använda och utveckla världsarven på ett hållbart sätt.

Världsarven i samhällsutvecklingen

I regeringens skrivelse saknas preciseringar om hur världsarven ska arbeta utifrån konventionens bestämmelser om att ge världsarven en plats i samhällsutvecklingen. Det finns heller ingen vägledning i skrivelsen om hur världsarven ska arbeta utifrån hållbara utvecklingsmål motsvarande Agenda 2030. Samtidigt har det i strategiarbetet framkommit att arbetet med Agenda 2030-målen och världsarvsarbetets bidrag till samhällsutvecklingen och bidrag till ex. besöksmålsutveckling, lokal och regional utveckling behöver utvecklas. Gällande bidrag till Agenda 2030-målen, som varit särskilt fokus i strategiarbetet, ställdes olika frågor i en enkät till världsarvssamordnarna om Agenda 2030-arbetet. Av enkätsvaren framgår att många världsarv haft särskilda satsningar eller aktiviteter som bidrar till Agenda 2030-målen de senaste två åren. Se sammanställning av svaren nedan:

Enkätfråga: Har världsarvet idag eller de senaste två åren haft särskilda satsningar eller aktiviteter som bidrar till FN:s Agenda 2030-mål (Flera svarsalternativ möjliga att fylla i)?

Av svaren på enkäten framgår också att det finns många goda exempel på enskilda aktiviteter eller satsningar som bidrar till ett eller flera hållbarhetsmål. Vidare framgår att det finns exempel på världsarv som har påbörjat ett arbete med att integrera hållbarhetsdimensionen i sin helhet i världsarvsarbetet. Tre världsarv använder t.ex. Agenda 2030-målen som utgångspunkt och vägledning i framtagningen av nya förvaltningsplaner och strategier för världsarven. Ett världsarv har arrangerat ett nationellt världsarvmöte med hållbar utveckling som tema som bl.a. innehöll workshops och föreläsningar om hur världsarven kan bidra till utvecklingsmålen. Ett annat världsarv har gjort särskilda satsningar på ekologisk hållbarhet genom föreläsningar, utställningar och guidningar om ekosystemtjänster som syftar till att bevara biologisk mångfald. Detta världsarv arrangerar också guidade vandringar, skidturer och andra utomhusaktiviteter som bidrar till ökat intresse för friluftsliv vilket bidrar till förbättrad folkhälsa och därmed till de sociala hållbarhetsmålen. Flera andra goda exempel på hur världsarven integrerar de sociala hållbarhetsmålen i världsarvsarbetet finns också. Ett exempel gäller förmedling av världsarvet där flera dimensioner av historien presenteras och olika gruppers perspektiv i historien lyfts. Ett annat världsarv gör arbetsmarknadsrelaterade satsningar på grupper som står långt ifrån arbetsmarknaden.

Flera exempel ges också på aktiviteter som syftar till att bidra till ekonomisk hållbarhet genom samarbeten med och satsningar på besöksnäringen och regional utveckling.

Några världsarv uttrycker att de är i uppstartsfas med att utveckla arbetet med Agenda 2030. Totalt är det tre världsarvssamordnare som uppgett att de idag inte direkt arbetar med Agenda 2030-målen men att det finns planer på att utveckla arbetet med Agenda 2030-målen framöver.

I enkäten ställdes också en fråga om världsarvens förvaltare har behov av stöd från nationella myndigheter (Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet) i att utveckla världsarvsarbetet utifrån hållbarhet och Agenda 2030. Majoriteten (sju) av de svarande svarade att de har ett sådant behov och två har svarat att de inte har behovet. Tre har uppgett vet ej.

De som efterfrågar stöd från nationella myndigheter i utvecklandet av Agenda 2030-arbetet påpekar att de är tacksamma för allt nationellt stöd de kan få men att det inte nödvändigtvis behöver tas fram riktlinjer för vad som kan eller bör göras, utan snarare stöd i form av resurser och idéer. Vidare efterfrågas lättförståeligt diskussionsmaterial för icke-myndighetspersoner och annat utbildningsmaterial som gör kopplingen till Agenda 2030 och världsarven mera konkret. Ett världsarv uppger också att det vore positivt om myndigheter på statlig nivå tydligt signalerar att världsarvsarbetet är kopplat till hållbar utveckling och arbetet med Agenda 2030 för att arbetet ska få större tyngd och prioritet.

Organisation – ansvar och roller

I tidigare nämnda uppföljning av det nationella världsarvsarbetet från 2016 uppmärksammade Riksantikvarieämbetet regeringen om behov av en uppdaterad och samlad beskrivning av hur Sverige arbetar med konventionen idag och behov av tydliggöranden av olika myndigheters och aktörers ansvar och roller i det nationella världsarvsarbetet. Det är också bakgrunden till att det i regeringsuppdraget att ta fram en nationell världsarvsstrategi ingår att tydliggöra olika myndigheters och aktörers ansvar och roller.¹⁷⁰

I dialoger och intervjuer med världsarvsråden och berörda myndigheter har behovet av att förtydliga olika aktörers ansvar och roller i världsarvsarbetet bekräftats. Ett problem som uppmärksammats om är att regeringens skrivelse 2001/02:171 inte uppdaterats utifrån hur aktörers och myndigheters arbete utifrån världsarvskonventionen utvecklats sedan 2002 och anses därför förlegad.

¹⁷⁰ Riksantikvarieämbetet (2016) *Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention - Redovisning av regeringsuppdrag att följa upp det nationella arbetet.*

Beskrivningen är också för översiktlig och tydliggöranden om centrala delar av världsarvsarbetet saknas, t.ex. avseende världsarvens plats i samhällsutvecklingen, koppling till hållbarhet och ansvar och roller i det internationella arbetet. Länsstyrelserna upplever inte heller att skrivelsen speglar de faktiska roller och ansvar olika aktörer har eller förväntas ha idag. Även Svenska Unescorådet uppfattar att dess roll utifrån skrivelsen har utvecklats och ser behov av flera tydliggöranden. Därtill betyder identifierade behov av att utveckla olika frågor i världsarvsarbetet i enlighet med denna strategi att olika aktörers roller och ansvar behöver vidgas eller utvecklas ytterligare. Det kan vidare finnas en stor variation i vilken roll olika aktörer har i olika världsarv och variationer i vilka aktörer som är involverade i världsarvsarbetet på lokal och regional nivå. Generellt efterfrågas också att organiseringen renodlas mer samtidigt som man önskar fortsatt flexibilitet i att kunna forma olika aktörers ansvar och roller för utifrån varje världsarvs unika förutsättningar.

Det finns också flera aktörer som knappt omnämns i skrivelsen men som i praktiken har en roll i världsarvsarbetet idag. Idag har t.ex. de flesta världsarv ett världsarvsråd och en samordnare vilkas roll och mandat inte beskrivs i skrivelsen. Även regionerna, museer och beslutsfattande myndigheter kan ha en roll i olika världsarv men omnämns inte heller. Världsarvsråden är i praktiken råd men ofta även världsarvens nod och utgör en viktig förutsättning för alla perspektiv av bevarande, användande och utvecklande i världsarvsarbetet. Världsarvssamordnarna lyfts tillsammans med råden som viktiga förutsättningar för en fungerande förvaltning av världsarven och god samordning mellan lokala och regionala aktörer. Regionernas roll i världsarvsarbetet har i praktiken växt de senaste åren där fler regioner uppger att de kan bidra med ett utvecklandeperspektiv på världsarvsarbetet. Regionerna har inte heller en roll i alla världsarv och är inte alltid representerade i världsarvsråden.

I vissa världsarv kan t.ex. ett läns- eller stadsmuseum ha en viktig roll i kommunikation och förmedling av världsarven. Andra världsarv har ett besökscentrum som berättar om världsarvet. Några världsarv saknar eller har behov av att utveckla sin förmedlingsverksamhet. Läns- eller stadsmuseum med kompetens om just att förmedla kulturhistoria skulle därför potentiellt kunna ta en mer aktiv roll i dessa världsarv. Se vidare i avsnitt 2.6 om kommunikation och information.

Ett område där ansvar och roller uppfattas som särskilt otydligt är i situationer och ärenden när det uppstår potentiell negativ påverkan på världsarven. Det gäller i förebyggande arbete (t.ex. kunskapsuppbyggnad hos beslutsfattande myndigheter), i att upptäcka, rapportera, eventuellt överpröva eller överklaga och därefter hantera och hitta lösningar som inte riskerar skada.

Gällande reglering av världsarvsarbetet finns ingen specificering av roller och ansvar i lagar, förordningar eller olika myndigheters instruktioner eller regleringsbrev utöver det som står i skrivelsen. Flera myndigheter efterfrågar att roller och ansvar preciseras mer konkret i rättsordningen på något sätt. Man uppfattar också arbetet med världsarv utifrån världsarvskonventionen som ett merarbete i förhållande till om det enbart hade varit en nationellt skyddad natur- eller kulturmiljö. Detta merarbete behöver beskrivas och anges för respektive myndighet i relation till andra uppgifter som myndigheten har så att det prioriteras. Annars är risken att världsarvsarbetet får stå tillbaka för andra uppgifter som är mer tydligt angivna i rättsordningen. Exempel på merarbete utifrån konventionen är uppgifter olika aktörer har till följd av periodisk rapportering och reaktiv övervakning till Unescos världsarvscenter, internationellt och nationellt samarbete och lokal samverkan, utbildning och kommunikation om världsarven och bevakning av världsarvens legala skydd. Länsstyrelserna och Naturvårdsverket uppger att de önskar en tydligare precisering av roller och ansvar i världsarvsarbetet i t.ex. myndighetsinstruktioner.

Legalt skydd

Enligt konventionen ska ett lands nationella lagstiftning vara sådan att världsarvets skydd kan garanteras. Världsarven i Sverige har inget direkt skydd i svensk lagstiftning utan skyddas genom befintlig lagstiftning och dess begrepp och verktyg. Världsarvens värden inklusive autenticiteten och integriteten har därför tolkats och översatts till dessa.

Skyddet i lagstiftningen fungerar på två sätt. Den innehåller strategiska instrument som fokuserar på det som är skyddsvärt och skyddar detta genom skyddsbestämmelser. Det andra instrumentet fokuserar på verksamheter och åtgärder som hotar det skyddsvärda och där skyddet uppnås genom kontroll av verksamheter. I detta fall är det inte lagrummen som anger det exakta skyddets omfattning utan det styrs av det enskilda beslutets innehåll och föreskrifter.

Världsarven är avgränsade geografiskt vilket i de flesta fall behöver avspeglas i det legala skyddet i svensk lagstiftning. Det legala skyddet utgörs ofta också av ett lapptäcke av olika lagar som skyddar olika delar av världsarven och i olika grad.

Enligt regeringens skrivelse från 2002 och i Kulturarvspropositionen från 2016 bedömer regeringen att Sverige har ett regelverk och roll- och ansvarsfördelning som uppfyller kraven i konventionen. Skrivelsen tar upp författningar som regeringen anser ger svenska myndigheter möjligheter att säkerställa skyddet. Några av dem har uppdaterats sedan dess och ytterligare någon har tillkommit.

Utvecklingsbehov legalt skydd

I dialogerna med världsarvsråden har världsarvens behov av skydd i lag och förordning inte lyfts i så stor utsträckning. Några representanter har påtalat och gett exempel på utmaningar i hanteringen av bevarande och utveckling. Ett exempel är en bygglovsansökan för sex nya vindkraftverk i Albrunna på Södra Öland som avslagits. Andra utmaningar som tagits upp är bristande kunskap och kompetens hos beslutsfattare samt otydliga roller och ansvar. Det är alltså framförallt motstående intressen och brister i tillämpningen som påtalats.

En synpunkt som framkommit är att myndigheterna inte agerar på världsarvet som helhet utan på skyddet i enskilda lagrum, till exempel på ett byggnadsminne enligt kulturmiljölagen (1988:950). Världsarvens skydd är som sagt ett lapptäcke av olika författningar varför det kan vara svårt att ta hänsyn till och värna världsarvet som helhet i de enskilda ärendena.

De nationella myndigheternas erfarenheter efter att ha följt det nationella och internationella arbetet över tid bekräftar den bild som framkommit i dialogerna. Dock erfar myndigheterna mot bakgrund av den insyn de har i olika ärenden att världsarvens skydd kan stärkas genom ökad kunskap och kompetens hos beslutsfattare om hur konventionen genomförs genom lagstiftningen. Även en tydligare roll- och ansvarsfördelningen behövs enligt myndigheterna. Vidare kan befintlig lagstiftning nyttjas på bättre sätt för att tillgodose världsarvens värden. Därtill finns några frågetecken kring det legala skyddet i förhållande till internationell praxis samt i fråga om länsstyrelsernas möjligheter att överpröva beslut som länsstyrelserna bedömer kan ha negativ påverkan på världsarven. Nedan beskrivs utvecklingsbehoven kopplat till legalt skydd mer ingående.

Behov att tydliggöra ansvar och roller för beskrivning och uppdatering av det legala skyddet

När det gäller världsarvens skydd i lag och förordning följs det regelbundet upp genom den periodiska rapporteringen. Utöver den periodiska uppföljningen finns det behov av att även löpande följa utvecklingen av sådant som potentiellt kan påverka världsarven och identifiera eventuella behov att komplettera det legala skyddet. Här uppfattar de nationella myndigheterna att det finns oklarheter i roller och ansvar och ser behov av att tydliggöra vem som ansvarar för att beskriva och regelbundet se över världsarvens skydd i lagstiftningen. I praktiken beskrivs den lagstiftning som skyddar världsarven ofta i världsarvens förvaltningsplaner som världsarvsråden eller motsvarande tar fram. Det är en god ordning men ansvaret behöver tydliggöras och formaliseras. I dagsläget har nationella, regionala och lokala myndigheter ett gemensamt ansvar för att se över och uppdatera det legala skyddet. Även ägare och civilsamhället har en roll att hjälpa till att identifiera och påtala eventuella utmaningar som kan behöva hanteras. Att flera aktörer har detta

ansvar är bra enligt de nationella myndigheterna men samtidigt finns behov av att någon aktör har ett huvudansvar för att bevaka världsarvens legala skydd *i sin helhet*. Länsstyrelserna bedöms som bäst lämpade för detta som regionalt ansvariga myndigheter för kultur- och naturmiljöarbetet. Länsstyrelserna har också god regional kunskap om världsarven och dess förutsättningar och inblick i de förändringar som kan vara aktuella att anpassa det legala skyddet mot.

En vanlig form av legalt skydd för världsarvs natur- och kulturmiljö är riksintresseinstrumentet. Nationella myndigheter har erfarenhet att riksintressena inte alltid är uppdaterade så att de helt och hållet avspeglar beskrivning av världsarvens särskilt stora universella värde, inklusive autenticitet, integritet och geografiska område på ett ändamålsenligt sätt. Därtill finns det exempel på kommunala översikts- och detaljplaner som inte heller är uppdaterade utifrån världsarven.

Det legala skyddet i förhållande till världsarvskommitténs bedömningar

Om någon rapporterat till världsarvscentret om potentiell påverkan på ett världsarv i Sverige följer Riksantikvarieämbetet hanteringen av dessa ärenden. I detta arbete har Riksantikvarieämbetet erfarenhet att kommittén i vissa fall kan ha en strängare syn på påverkan på världsarven från exploatering jämfört med svensk lagstiftning och praxis. Ett exempel är visuell påverkan på världsarvet från vindkraftsanläggningar. Riksantikvarieämbetet har inte gjort någon djupare undersökning av ärenden och rättsfall i Sverige, men erfarenheten av remisser, ärenden och domslut är att Icomos, IUCN och världsarvskommittén ofta uppfattar negativ påverkan på längre avstånd än vad som ofta bedöms vara acceptabelt i Sverige.

Ett annat exempel är kommitténs hållning till exploatering av fyndigheter i eller kring världsarv. Minerallagen (1991:45) har få undantag när det gäller rätt till prospektering, bland annat nationalparker. Världsarvskommittén anser dock att prospektering och utvinning i världsarv inte är förenligt med världsarvsstatusen.

En annan utmaning för Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och länsstyrelserna gäller hur världsarvskommitténs och de rådgivande organens begäran om miljökonsekvensbeskrivningar enligt Icomos och IUCN:s specifika metoder, så kallade Heritage Impact Assessment (HIA) eller Environmental Impact Assessment (EIA) ska hanteras. Metoderna har utvecklats som stöd för att mer specifikt bedöma påverkan på världsarv eftersom ordinarie miljökonsekvensbeskrivningar inte alltid belyser det tillräckligt. Metoderna syftar dels till att ge nationella beslutfattare stöd inför beslut, dels till att ge Icomos, IUCN och världsarvskommittén underlag för bedömning och beslut. Utmaningen gäller osäkerheten om det genom svensk lagstiftning går att avkräva t.ex. en exploatör att göra en analys utifrån HIA- eller EIA-metoderna.

De ärenden där Icomos eller IUCN begärt att Sverige ska göra miljökonsekvensbeskrivningar enligt HIA- eller EIA-metoderna har Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket hanterat utifrån de aktuella ärendenas specifika förutsättningar. För Förbifart Stockholm och arbeten på vägen genom världsarvet Drottningholms slottsområde är staten genom Trafikverket exploatör varför Trafikverket tog fram två HIA-analyser. I ett fall med ansökan om gruvetablering i Kallak, Jokkmokks kommun, utanför Lapponia bedömde Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet att Icomos och IUCN:s begäran om specifika analyser i form av en HIA och en EIA från bolaget i det här aktuella fallet skulle kunna mötas av en miljökonsekvensbeskrivning som belyser den potentiella direkta och indirekta påverkan på världsarvets specifika värden och upprätthållandet av dem. I andra ärenden har aktörerna tillämpat metoderna frivilligt för att få fram ytterligare underlag till bedömningar i ärenden.

Med den nya miljöbedömningsförordning (2017:966) från 2017 kan möjligheterna att relatera metoderna till lagstiftningen öka i miljöbalksärenden enligt 6. kap, dvs. när fråga om en *verksamhets* eller *åtgärds* lokalisering ska bedömas. Enligt förordningen ska i fråga om en verksamhets eller åtgärds lokalisering särskild hänsyn tas till naturresursernas, naturmiljöns och kulturmiljöns tåligghet i det område som kan antas bli påverkat, med särskild uppmärksamhet på påverkan som avser ett område som är världsarv.¹⁷¹ Den nya bestämmelsen kan innebära att det bedöms som rimligt att hänvisa till och använda sig av Icomos och IUCN:s metoder för hur sådana analyser kan göras. Det skulle i sådant fall kunna ge grundliga beslutsunderlag som även kan tillgodose kommittén och de rådgivande organisationernas behov av information.

I relation till annan lagstiftning är det mer osäkert vilket stöd det finns i lagstiftningen att begära HIA- eller EIA-analyser.¹⁷²

Länsstyrelsens möjlighet att överpröva beslut

Gällande beslut om förändringar i mark- eller vattenområden som potentiellt skulle kunna påverka världsarven negativt har flera länsstyrelser uttryckt behov av att kunna överpröva beslut om t.ex. bygg- eller rivningslov som kommunen har fattat. Enligt plan- och bygglagen (2010:900) har länsstyrelsen lagmässig grund för att överpröva vissa beslut, t.ex. detaljplaner och beslut som rör strandskydd, om de

¹⁷¹ 12 § miljöbedömningsförordning (2017:966).

¹⁷² Enligt 2 kap. 2 § plan- och bygglagen (2010:900) ska marken användas till det ändamålet som området är mest lämpligt där bestämmelserna i 3 och 4 kap. i miljöbalken (1998:808) är tillämpliga i bedömningen. Detta innebär att det kan vara lämpligt att man gör en miljökonsekvensbedömning med HIA- eller EIA-metoden som verktyg i samband med antagningsprocesser för detaljplaner.

bedöms påtagligt skada ett riksintresse (världsarv).¹⁷³ Länsstyrelsen kan dock överpröva bygg- eller rivningslov om området utsetts till ett så kallat särskilt granskningsområde enligt 11 kap 12§ plan- och bygglagen (2010:900) om det finns särskilda skäl för detta. Denna möjlighet kan utnyttjas i undantagsfall vilket länsstyrelsen på Gotland gjort avseende världsarvet och det riksintresse som omfattar Hansestaden Visby. Detta i syfte att öka möjligheten att bevaka världsarvet och kunna agera på planerade åtgärder som potentiellt skulle kunna påverka världsarvets stora universella värde negativt. Denna möjlighet har dock inte utnyttjats av andra länsstyrelser för världsarv.

Skydd, vård och underhåll

Händelser och faktorer som potentiellt skulle kunna påverka världsarvens särskilt stora universella värde negativt kan vara av många olika slag. Bristande vård, skötsel och underhåll kan leda till att världsarven skadas eller förstörs liksom, exploatering, naturkatastrofer, klimatförändringar och olyckor. Krigföring eller brottsliga handlingar är andra potentiella hot. Även slitage från besökare är en riskfaktor. Det finns också mer planerade förändringar som potentiellt kan påverka värdena negativt. Planerad exploatering såsom gruvbrytning, nya vindkraftverk, ny bebyggelse eller infrastruktur i eller i anslutning till ett världsarv är exempel på planerade förändringar som kan påverka värdena.

Inom ramen för Unescos periodiska rapportering 2008 tog Unescos världsarvscenter fram en lista på totalt 14 olika typer av faktorer som kan påverka världsarven i världen särskilt stora universella värden.¹⁷⁴ Listan återges nedan. Unescos 14 olika faktorer kan i sin tur grupperas i fyra olika typer av förändringar:

- Förändringar som planeras i förväg och som oftast kräver beslut från myndighet
- Långsamma/successiva processer/händelser orsakade av människan eller naturen (ej planerade)

¹⁷³ Länsstyrelsen ska enligt 11 kap. 10 § plan- och bygglagen 2010:900 överpröva en detaljplan om det kan antas att detaljplanen innebär att riksintressen enligt miljöbalken (1998:808) inte tillgodoses. Enligt 11 kap. 11 § plan- och bygglagen 2010:900 ska länsstyrelsen upphäva kommunens beslut om detaljplanen efter prövning visar sig ha sådan innebörd att riksintresse inte kan tillgodoses. En anledning till att besluta om ett sådant upphävande bör kunna vara att ett världsarvs utpekade värden hotas, och därmed att ett riksintresse enligt 3 kap. miljöbalken (1998:808) inte kan tillgodoses.

¹⁷⁴ UNESCO (2016) *World Heritage in Europe Today*.

- Plötsliga händelser orsakade av människan eller naturen
- Förvaltning och institutionella faktorer

Se nedan vilka faktorer som inryms under respektive typ av förändringar

Förändringar som planeras i förväg och som oftast kräver beslut från myndighet.

Typen av faktorer	Exempel
Byggnader och utveckling	Skyskrapor och höga byggnader, industrianläggningar, besöksrelaterad bebyggelse såsom besökscenter, camping, informationstavlor, toaletter etc.
Transporter och infrastruktur	Vägar, flygplatser, hamnar, järnväg
Samhällsservice/ infrastruktur för service	Dammar, pumpstationer, vindkraftverk, anläggningar för solenergi, kol, kärnkraft, gas etc.
Fysisk resursutvinning	Gruvbrytning, olja och gasutvinning, grus- och bergtäkter

Långsamare/Successiva processer/händelser orsakade av människan eller naturen (ej planerade)

Faktorer	Exempel
Föroreningar	Vattenföroreningar, luftföroreningar, avfall
Biologisk resursanvändning eller modifiering	Skogsbruk, fiske, jordbruk, trädgård, turism, jakt, renskötsel mm
Social eller kulturell användning av världsarven	Förändringar i utövande av traditioner, värderingar, social identitet och sammanhållning, lokalbefolknings storlek, turism och påverkan från besökare
Invasiva/främmande arter	Växter, djur och vattenlevande varelser
Lokala förhållanden som kan påverka fysiska konstruktioner	Vind, temperatur, skadedjur, mikroorganismer

Plötsliga händelser orsakade av människan eller naturen (Klimatförändringar och temperaturförändringar ingår i denna kategori som både kan orsaka plötsliga händelser och mer långsamma processer/händelser

Faktorer	Exempel
Andra mänskliga aktiviteter	Illegal handel, stölder, skadegörelse, svartbyggen, krig, terrorism
Klimatförändringar och väderfenomen	Stormar, översvämningar, torka, temperaturförändringar
Plötsliga ekologiska eller geologiska händelser	Jordbävningar, vulkaner, tsunami, erosion, skogsbränder

Förvaltning och institutionella faktorer

Faktorer	Exempel
Förvaltning och institutionella faktorer	Förvaltningssystem, förvaltningsplaner, legala ramverk, styrning och politik, för låg eller för hög användning av vetenskapliga undersökningar och utvärdering, finansiella förutsättningar, kunskap och kompetens

De senaste tio åren har sju ärenden som rör potentiell negativ påverkan rapporterats om till världsarvscentret av den svenska staten eller av allmänheten. Längre tillbaka i tiden har det varit något enstaka ärende. Ärendena har gällt gruvetablering i anslutning till Laponia, vägbygge i anslutning till Drottningholms slottsområde och planerade vindkraftverk nära Hälsingegårdarna och Södra Ölands odlingslandskap. Även ett bergtäktsärende på Höga kusten och ett stadsbyggnadsärende i Örlogsstaden Karlskrona har rapporterats om till Unescos världsarvscenter.

Erfarenheter gällande hot i samband med planerade förändringar

I den senaste periodiska uppföljningen av världsarvsarbetet i Sverige som gjordes 2013 var exploatering den faktor som flest (sju stycken) bedömde som viktigast att

hantera i framtiden för att värna världsarvens värden. Exploatering och ny infrastruktur angavs också ha haft en negativ påverkan på flera världsarv.¹⁷⁵

Riksantikvarieämbetet har varit involverad och haft insyn i egenskap av övergripande ansvarig myndighet för världsarvskonventionen och ansvarig för rapportering till världsarvscentret. Även Naturvårdsverket har varit involverad i de ärenden som rör naturvärldsarv. Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets sammantagna erfarenhet av dessa ärenden är att organisering, ansvar, roller och rutiner är otydliga för hur denna typ av ärenden bör hanteras. Det gäller hur potentiella skador upptäcks, när, av vem och till vem som händelsen uppmärksammas samt när, hur och vem som bör agera.

Erfarenheter av att hantera successiv potentiell negativ påverkan

Några världsarv har i dialogerna lyft utmaningar med att hantera successiv potentiell påverkan, både kopplat till vård och underhåll och förändringar i sociala mönster och användning. Gammelstads kyrkstad upplever problem med att vissa kyrkstugor förfaller och att det särskilt är en utmaning att locka stugägare att underhålla bebyggelsen.¹⁷⁶ Vården i Gammelstads kyrkstad har också ett nära samband med ett förändrat användande av bebyggelsen som i sig är ett problem i bevarandet av världsarvet i framtiden där just brukandet utgör en del av det särskilt stora universella värdet.¹⁷⁷

Världsarvsrådet för Hällristningsområdet i Tanum upplever att de saknar kunskap om hur hällristningarna bör underhållas i ett föränderligt klimat och att vården av landskapet är en utmaning genom rationaliseringar inom jordbruket.¹⁷⁸ Även Södra Ölands odlingslandskap tar upp förutsättningarna för jordbruket, förändringar i brukandet och samhällsförändringar såsom avbefolkning på landsbygden som en central problematik för bevarandet av Södra Ölands odlingslandskaps framöver. Även osäkerhet i vattenförsörjningen på grund av klimatförändringarna upplevs som ett potentiellt hot mot hela området, särskilt för jordbruket, och därmed bevarandet.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Riksantikvarieämbete (2016) *Rapport från Riksantikvarieämbetet – Sammanställning av världsarvens Periodic Reporting 2013*.

¹⁷⁶ Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Gammelstads kyrkstad 2018-05-30.

¹⁷⁷ S. 18 Riksantikvarieämbetet (2016) *Rapport från Riksantikvarieämbetet – Sammanställning av världsarvens Periodic Reporting 2013*.

¹⁷⁸ Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Hällristningarna i Tanum 2018-05-08.

¹⁷⁹ Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Södra Öland 2018-06-08.

Världsarvsrådet för Grimetons radiostation uppger att det är en utmaning framöver med att just underhållet på master och maskiner är så kostsamt och ser farhågor om att finansieringen av underhållsarbetet kan vara svår att säkerställa på lång sikt.¹⁸⁰ Världsarvsrådet för Skogskyrkogården tar upp förnygring av träd på kyrkogården som en stor och kostsam utmaning.¹⁸¹

Erfarenheter av att hantera plötslig potentiell påverkan eller förstörelse – katastrofberedskap

Branden i Notre Dame i april 2019 är ett aktuellt exempel på hur ett världsarv plötsligt kan drabbas av en händelse som får förödande konsekvenser. Sverige har få erfarenheter av att hantera sådana händelser. Skogsbranden i Västmanland 2014 är dock ett undantag då Världsarvet Engelsbergs bruk hotades. Olika räddningsinsatser från räddningstjänst och civilsamhället gjorde dock att världsarvet då kunde räddas. Även de stora skogbränderna i bland annat Hälsingland sommaren 2018 var en potentiell fara för världsarvet Hälsingegårdarna men blev inte en akut fara.

Gällande hantering av plötslig potentiell påverkan eller förstörelse av kulturarv generellt har Riksantikvarieämbetet identifierat att det finns ett utvecklingsbehov inom området och har påbörjat ett arbete med att utveckla beredskap och krishantering av kulturarv. Detta gäller även världsarv. Exempel på hur arbetet utvecklas är tydliggöranden om hur ansvar och roller hänger ihop för kulturarv i fråga om katastrofberedskap, att skapa bättre överblick över hur arbetet är tänkt att fungera och samla goda exempel. Vidare är ambitionen att reda ut och utveckla Riksantikvarieämbetets roll i krisberedskapen och tydliggöra bättre hur Riksantikvarieämbetet ska agera i samband med olyckor som påverkar kulturarvet. De flesta länsstyrelser och museer i landet har väldigt liten erfarenhet av dessa frågor, då de sker sällan, varför det kan finnas behov av att Riksantikvarieämbetet stödjer ansvariga myndigheters och aktörers arbete med katastrofberedskap och hantering av kulturarv.

Klimatanpassning

Ansvar för att förebygga och återställa skador på grund av extrema väderhändelser bygger på samma principer som ansvaret för annan riskhantering i samhället. Grundprincipen är alltså att ansvaret för skydd av egendom i första hand ligger på egendomens ägare.

¹⁸⁰ Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Grimeton radiostation 2018-08-23.

¹⁸¹ Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Skogskyrkogården 2018-09-28.

I syfte att stärka klimatanpassningsarbetet generellt i Sverige och den nationella samordningen av detta, antog riksdagen en nationell strategi för klimatanpassning 2018 vilket även omfattar kulturmiljöarbetet.¹⁸²

Målet för klimatanpassning är att utveckla ett långsiktigt hållbart och robust samhälle som aktivt möter klimatförändringar genom att minska sårbarheter och ta tillvara möjligheter. I strategin lyfts bl.a. ett ökat underhållsbehov av befintlig bebyggelse på grund av mer nederbörd och ökad risk för fukt- och mögelskador och hur areella näringar kommer att påverkas av ett förändrat klimat t.ex. längre växtsäsonger och extrem torka som innebär högre respektive lägre produktivitet.

I strategin betonas också vikten av nationellt ägarskap, att integrera klimat i nationella utvecklingsplaner och verka för att stärka kopplingen mellan det globala anpassningsmålet i Parisavtalet och Agenda 2030.

En ny förordning (2018:1428) om myndigheters klimatanpassningsarbete ställer också krav på att nationella myndigheter initierar, stödjer och utvärderar arbetet med klimatanpassning inom sitt ansvarsområde. Förordningen började gälla den 1 januari 2019 och omfattar alla länsstyrelser och 32 nationella myndigheter, däribland Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Myndigheterna som omfattas av förordningen ska ta fram myndighetsmål och en handlingsplan för klimatanpassning. Vidare ska myndigheterna årligen rapportera sitt arbete med klimatanpassning till Sveriges Meteorologiska och Hydrologiska Institut (SMHI). Länsstyrelserna ska även inom sitt uppdrag bland annat initiera, stödja och följa upp kommunernas klimatanpassningsarbete.

Myndigheterna är i uppstartsarbetet med att utifrån den nya förordningen utveckla arbetet med klimatanpassning varför detta arbete inte beskrivs mer ingående.

Sedan 2015 har Riksantikvarieämbetet en nationell handlingsplan för klimatanpassning av kulturmiljön som omfattar världsarv. Handlingsplanen har tagits fram utifrån Riksantikvarieämbetets roll som sektorsansvarig inom klimatanpassningsarbetet. Planen håller dock på att uppdateras.

I den periodiska rapporteringen 2013 uppmanades världsarven rapportera om huruvida klimatförändringar bedömdes som en negativ faktor för världsarven. I rapporteringen uppgav sju världsarv¹⁸³ att klimatförändringar är en negativ faktor med potentiell påverkan på världsarven. Temperaturförändringar i sig uppgavs som ett hot men också den ökade risk temperaturförändringarna medför för skogsbränder, torka, fuktskador och svampangrepp. Klimatfrågan togs upp som en

¹⁸² Prop. 2017/18:163, bet. 2017/18:MJU22 och rskr. 2017/18:440.

¹⁸³ Hällristningsområdet i Tanum, Hansestaden Visby, Gammelstads kyrkstad, Lapponia, Örlogsstaden Karlskrona, Södra Ölands odlingslandskap och Hälsingegårdarna.

utmaning under dialogmötena vilket också bekräftade bilden att klimatet bedöms som ett potentiellt hot mot vissa världsarv och en utmaning att hantera. Exempelvis uppgav världsarvet Skogskyrkogården brand som en stor risk för världsarvet som bara blir större i och med klimatförändringarna. Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap uppgav torka som en stor problematik och som ett hot mot världsarvet, ett hot som också förvärras av klimatförändringarna. Även världsarvet Laponia är mycket sårbart för klimatförändringar.

Institutionella förutsättningar

Institutionella förutsättningar för världsarvens skydd är förvaltningssystem, förvaltningsplaner, legala ramverk, styrning och politik, vetenskapliga undersökningar och utvärdering, finansiella förutsättningar och kunskap och kompetens. I detta avsnitt beskrivs arbetet med och utvecklingsbehov gällande förvaltningsplaner och uppföljning. Erfarenheter och utvecklingsbehov avseende andra institutionella förutsättningarna hanteras i andra delar av bilagan.

Förvaltningsplaner

En förvaltningsplan är ett verktyg för att säkerställa skydd och underhåll för världsarvet. Planen används för att beskriva hur världsarvet ska bevaras utifrån dess universella värdebeskrivning. Även hur hållbarhetsutvecklingsmålen ska integreras i verksamheten bör ingå i förvaltningsplanen. Förvaltningsplanerna kan också fungera som verktyg för att balansera behov av vård och tillgänglighet och hållbar lokal/regional utveckling.¹⁸⁴

I enkäten till världsarvens samordnare eller motsvarande ställdes frågan om världsarvet har en uppdaterad förvaltningsplan eller motsvarande. Nio av 13 världsarv uppger att de har en uppdaterad förvaltningsplan och resterande fyra världsarv har uppgett att de för tillfället saknar en förvaltningsplan men att arbete pågår med att ta fram en ny. En samordnare anger att de är i inledningsfasen av arbetet med förvaltningsplanen men att de tillfälligt pausat arbetet i väntan på färdigställandet av den nationella världsarvsstrategin. En annan nämner att en reviderad förvaltningsplan för närvarande är på remiss. En av de svarande uppger att arbetet med förvaltningsplanen är utdraget då det är svårt att avsätta tid och resurser för ändamålet.

¹⁸⁴ Enligt världsarvskonventionens Operationella riktlinjer anges att världsarvet inför nomineringen bör ha en ändamålsenlig förvaltningsplan eller motsvarande beskrivning av hur världsarvet bör bevaras utifrån dess universella värdebeskrivning. De hållbara utvecklingsmålen ska integreras i förvaltningsplanen. Världsarvskommittén (2017) *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*.

I enkäten ställdes också en fråga om samordnarna eller motsvarande uppfattade det som tydligt vad förvaltningsplanerna ska innehålla. Hälften svarade att det stämmer ganska bra, hälften svarade att det stämmer ganska dåligt/stämmer inte alls.

Svarande som angett att det är tydligt vad förvaltningsplanerna ska innehålla medger att det förutsätter en god kännedom om Unescos riktlinjer och världsarvskonventionen, och att det finns ett behov av vägledning för att förvaltningsplaner och enhetliga rutiner ska vara möjliga att upprätta.

Av svaren från de som angett att det är otydligt vad förvaltningsplanerna ska innehålla lyfts diskrepansen mellan lokala förutsättningar och riktlinjerna i Unescos stöddokument som ett av de största problemen. Flera viljor som ska få komma till tals och avsaknaden av tydliga riktlinjer är två andra faktorer som försvårar arbetet med förvaltningsplanerna. Även att riktlinjerna om förvaltningsplaner är otydliga lyfts som ett problem. Flera önskar också att de riktlinjer¹⁸⁵ om förvaltningsplaner som finns översätts till svenska och svenska förhållande. Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket har t.ex. inga riktlinjer/vägledningar om förvaltningsplanernas innehåll.

Inom ramen för arbetet med världsarvsstrategin har Riksantikvarieämbetet analyserat alla de aktuella förvaltningsplanerna som finns för världsarven i syfte att undersöka vilket innehåll planerna har, om planerna tar upp ungefär samma saker, om världsarvens särskilt stora universella värden är beskrivna, inklusive autenticitet och integritet, samt om det framgår hur världsarven ska skyddas och bevaras, exempelvis genom legalt skydd. Även huruvida förvaltningsplanerna tar upp frågor om användning och utveckling, risk- och katastrofberedskap, hur klimatförändringar hanteras, kommunikation, tillgänglighet, bidrag till samhällsutveckling och hållbar utveckling samt hur planerna ska följas upp och uppdateras har studerats.

Resultatet av genomgången av förvaltningsplanerna visar att det finns stora variationer i vad som beskrivs i förvaltningsplanerna. Hur länge sedan planerna tagits fram eller uppdaterats varierar också vilket delvis kan förklara att vissa frågor såsom hållbarhet som är mer aktuella idag än för t.ex. tio år sedan inte finns med i många fall.

De allra flesta förvaltningsplaner innehåller övergripande beskrivningar om Unesco, världsarv och världsarvskonventionen. Även en beskrivning av världsarvens särskilt stora universella värden och världsarvskommitténs motivering till att föra upp platsen/objektet på världsarvslistan finns med. Däremot är det sällan som världsarvets kriterier eller världsarvets autenticitet och integritet beskrivs. I de allra flesta planer finns information om världsarvens legala skydd och förvaltning,

¹⁸⁵ UNESCO (2012) *Managing Natural World Heritage* och UNESCO (2013) *Managing Cultural World Heritage*.

med fokus på vision och målsättningar för hur förvaltningen kan utvecklas. En samlad beskrivning av hur förvaltningen fungerar saknas däremot ofta. Nästan ingen har beskrivit vem som ansvarar för vad gällande t.ex. förvaltning, bevarande och skydd och vem som ansvarar för hur arbetet ska utvecklas. Gällande kommunikation och kunskapsförmedling innehåller flera förvaltningsplaner något om detta på olika sätt, men inte alla. I fråga om turism och besökare är det ett fåtal som specifikt tar upp detta. Hållbarhetsfrågorna i arbetet tas inte upp i så stor utsträckning, inte heller eventuella internationella samarbeten. Det är också få förvaltningsplaner som innehåller information om hur planerna ska uppdateras och följas upp. Samtliga planer saknar särskild information om kris- och katastrofberedskap och hantering av klimatförändringar.

Sammantaget visar genomgången, dialogerna och den input som getts i enkäten att ett behov finns av att stödja arbetet med förvaltningsplaner mer genom t.ex. att främja erfarenhetsutbyten men också genom att tydliggöra på t.ex. rubriknivå vad förvaltningsplanerna bör innehålla.

Uppföljning, utvärdering och tillsyn

Gällande uppföljning, utvärdering och tillsyn har världsarvsråden inte lyft några utmaningar eller förslag på utvecklingsbehov inom världsarvsarbetet i dialoger eller i arbetet i övrigt med världsarvsstrategin. Några har dock framhåvt att arbetet med den periodiska rapporteringen är arbetskrävande.

Världsarvskommittén har, som nämnts tidigare, två olika system för uppföljning av världsarven och världsarvsarbetet, den periodiska rapporteringen och den reaktiva bevakningen.

Därtill kan Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket inom ramen för dess myndighetsansvar för natur- och kulturarvsfrågor och övergripande ansvar för konventionen ta initiativ till uppföljningar och utvärderingar av världsarvsarbetet. Regeringen kan också ge uppföljnings- och utvärderingsuppdrag vilket regeringen t.ex. gjorde 2016 då Riksantikvarieämbetet gavs i uppdrag att göra en uppföljning av det nationella arbetet utifrån världsarvskonventionen.¹⁸⁶ Även uppföljning som görs inom ramen för Sveriges system med miljökvalitetsmålen kan vara aktuella i världsarvsarbetet. På lokal och regional nivå kan världsarvsförvaltarna upprätta egna system för uppföljning av världsarven med indikatorer för mätning och analys av världsarvets status över tid genom särskilt

¹⁸⁶ Riksantikvarieämbetet (2016) *Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention - Redovisning av regeringsuppdrag att följa upp det nationella arbetet.*

anpassade indikatorer. Särskilt framtaget stöd för detta finns i Unescos manual *Managing Cultural/Natural World Heritage*.¹⁸⁷

Utöver uppföljning och utvärdering görs tillsyn, uppföljning och utvärdering av värden i världsarv enligt de lagar och förordningar som berör kultur- och naturarv.

Kommunikation och information

Kommunikations- och informationsarbetet handlar om att informera, utbilda och kommunicera om världsarven, världsarvsarbetet och världsarvskonventionen för olika målgrupper såsom besökare, allmänhet och lokalbefolkning, däribland barn och unga, myndighetsrepresentanter eller beslutsfattare och politiker. Det kan också handla om att presentera eller levandegöra det aktuella kultur- och naturarvet via olika kanaler och aktiviteter eller att tydliggöra och sprida information om världsarven och världsarvskonventionen till myndighetspersoner eller andra aktörer som behöver fördjupad information om världsarvsarbetet.

Kommunikations- och informationsinsatser om världsarven och världsarvsarbetet görs idag av olika aktörer på olika nivåer via hemsidor, skyltning, utställningar, guidningar, marknadsföring etcetera i olika utsträckning och omfattning. Flera världsarv har också ett eget besökscentrum eller naturrum med information och utställning om världsarven.

Hur kommunikation sker och vad som kommuniceras varierar mellan världsarven och någon samlad strategi för kommunikations- och informationsarbetet avseende hur världsarven och världsarvsarbetet i Sverige saknas.

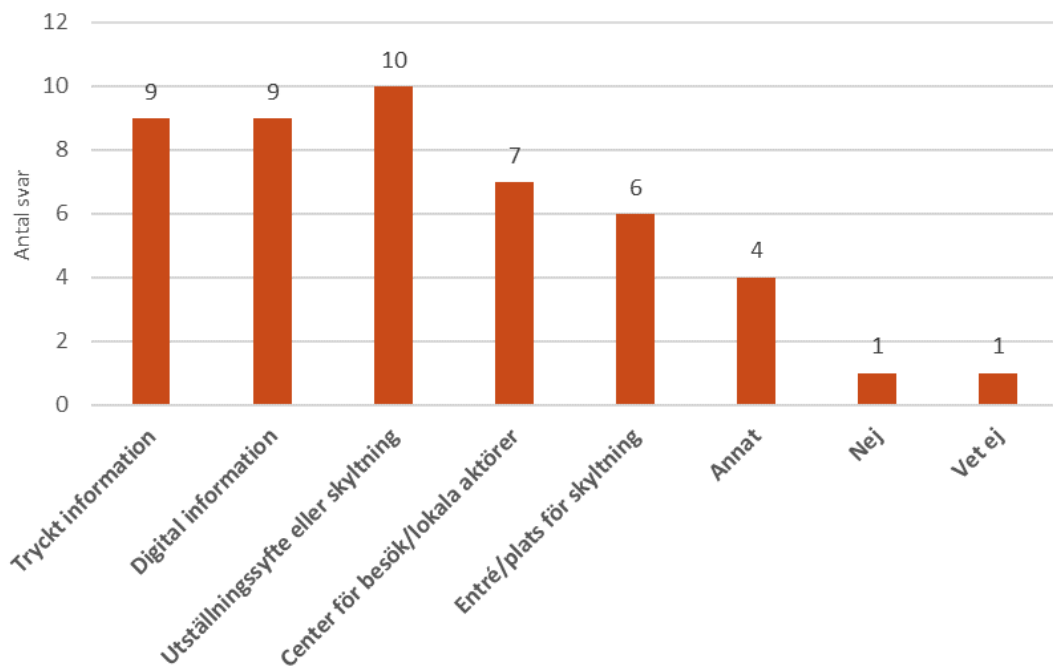
I dialogerna med världsarvsråden har flera råd lyft att lokal kännedom om och engagemang för världsarven är en central problematik i världsarvsarbetet. Även lokala politikernas kunskap om världsarv brister enligt flera och några representanter i råden efterfrågar särskilda utbildnings- eller informationsinsatser riktade till politiker i syfte att stärka kunskap och kompetens.

I dialogerna har det också tydligt uttryckts ett behov av att utveckla förmedling, kommunikation och utbildning om världsarven både fysiskt och på plats och digitalt. Flera önskar och föreslår att nationella myndigheter utvecklar sitt kommunikationsarbete och stödjer världsarven i kommunikationsarbetet på lokal nivå. Flera vill också utveckla särskilda besökscentrum för världsarv som inte har det idag.

¹⁸⁷ UNESCO (2012) *Managing Natural World Heritage* och UNESCO (2013) *Managing Cultural World Heritage*.

Mot bakgrund av att världsarvsråden uttryckt behov av centralt stöd kring kommunikation och information i dialogerna ställdes en särskild fråga i enkäten till världsarvsamordnarna om just detta. Samordnarnas svar framgår av diagrammet nedan.

Har ditt världsarv i dagsläget behov av stöd från centrala myndigheter (Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och/eller Svenska Unescorådet) med att utveckla kommunikation om världsarvet? (flera alternativ är möjliga att svara på)

Alla samordnare utom två uppger att de har ett behov av stöd från centrala myndigheter i utvecklandet av kommunikation om världsarvet. De flesta har behov av stöd i form av kommunikationsmaterial, tio av tolv i form av utställningsmaterial eller skyltning och nio av tolv i form av digital eller tryckt information. Flera världsarv efterfrågar också bättre samlad information om världsarven på nationell nivå, framför allt material som vänder sig till besökare, skolor och lokalbefolkning. Många verkar vidare välkomna att statliga myndigheter går in och tar en ledande roll i att bistå världsarven lokalt med konceptutveckling och kommunikationsstöd. En gemensam strategi eller vision för världsarven som kan kommuniceras lokalt är även något som efterfrågas.

Ett av världsarven uppger i enkäten att länsstyrelsen har tagit fram fördjupad information om världsarven regionalt, men att det på nationell nivå saknas samlad information om världsarven. Framför allt efterfrågas generellt grundläggande

material om världsarv, konventionen och om Unesco, till exempel broschyrer om de svenska världsarven, utställningsmaterial om världsarv i Sverige och det globala världsarvsperspektivet.¹⁸⁸ Ett argument som förs fram är att det inte är effektivt att varje enskilt världsarv ska bekosta produktionen av det gemensamma, riksgemensamma underlaget. Budskapet blir heller inte lika starkt och tydligt som om det hade utgått från en gemensam ram. En av de svarande efterfrågar även en gemensam portal där information om världsarven finns samlad, i likhet med Naturvårdsverkets sida för nationalparker i Sverige.¹⁸⁹

Stöd i arbetet med att marknadsföra världsarvet är även något som efterfrågas, såsom hjälp med att ta fram världsarvs specifika varumärken eller slogans som kan användas av lokala aktörer för att marknadsföra världsarvet.

Gällande insatser gentemot skolan och skolungdomar ställdes särskilda frågor i enkäten till världsarvssamordnarna om verksamhet kopplat till skolbesökare i världsarvet. Av enkäten framgår att de flesta världsarv kan tillhandahålla särskild pedagogisk personal vid skolbesök av världsarvet. De flesta världsarv har också tagit fram särskilda skolprogram dvs. anpassade visningar för skolklasser, barn och unga.

På frågan om det finns behov av stöd från centrala myndigheter (Riksantikvarieämbetet, Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet) att utveckla det pedagogiska arbetet i världsarvet och samverka med skolor har samtliga utom ett uppgett att det finns ett sådant behov. Exempelvis anger världsarven att det vore bra med ett basprogram som kan användas av alla världsarv om världsarv och världsarvskonventionen. Även att centrala myndigheter tar initiativ till forum för erfarenhetsutbyte kring skolverksamhet efterfrågas. En samordnare uppger som tillägg att för att skolan ska kunna prioritera världsarvsarbete måste det finnas en tydlig koppling till läroplanen. Material som synliggör världsarvet (lokalt och globalt) och kopplingen till läroplanen skulle vara värdefullt.

Utnyttja Läns museernas kompetens mer i kommunikations- och förmedlingsarbetet?

Läns museernas roll och potential i fråga om kommunikations- och informationsinsatser har lyfts i dialogerna med världsarvsråden. Flera läns museer eller stadsmuseer har också en tydlig roll kring t.ex. förmedling och kommunikation om världsarven, men inte alla. För att undersöka läns museernas potentiella roll i världsarvsarbetet genomfördes under våren 2019 intervjuer med ett urval av läns museer och ett stadsmuseum. Även skriftliga underlag från ett urval av museer inhämtades. Av svaren framgår att läns museernas roll och funktion

¹⁸⁸ Världsarvet Höga kusten.

¹⁸⁹ Birka och Hovgården.

i världsarvsarbetet idag varierar mycket mellan olika läns museer. En del läns museer uppger att de inte bedömer att det finns behov av att stödja världsarvsarbetet mer på grund av att vissa världsarv redan har en uppbyggd och välfungerande organisering och infrastruktur för t.ex. förmedling och kommunikation och att det finns andra institutioner som driver arbetet. Andra läns museer har redan en viktig roll. Därutöver uttrycks just att det finns en potential för vissa världsarv att utnyttja läns museernas kompetens bättre och att läns museerna därför borde ha en tydligare roll framöver i kommunikations- och förmedlingsarbetet, men att det behöver avgöras från fall till fall.

Av de läns museer som redan har en roll i arbetet framgår att läns museerna har en stödjande roll i arbetet som kunskapsförmedlande institutioner i relation till världsarven, där rådgivning och förmedling av kunskap utgör några av de viktigaste delarna.

Gällande hur läns museers roll i världsarvsarbetet kan utvecklas mer uppger läns museerna att de har erfarenhet av att arbeta med utvecklings- och bevarandefrågor parallellt och en vana att jobba för allmänhetens intresse. Som experter på både den regionala kulturhistorien och på publikt arbete kan de bidra med att bygga upp utställningar och sprida och visualisera information. Detta kan göra läns museerna till en värdefull resurs i uppbyggandet av världsarvsutställningar, i planerande och byggande av besökscentrum eller naturum i anslutning till världsarven. Det kan även innefatta hjälp vid andra resurser i anslutning till en utställning, t.ex. skyltning. Därtill har läns museerna en uppbyggd organisation kring pedagogiskt arbete riktat till skolungdomar och museibesökare, där skolvisningar, lärarhandledningar, utbildning av guider, utställningsverksamhet mm. utgör en viktig del i arbetet.

Den pedagogiska och kulturhistoriska kompetensen som museerna besitter kan också göra det möjligt att sätta in världsarven i en bredare historisk kontext och etablera en förståelse hos allmänheten för världsarvens kulturhistoriska innehåll. Även att beskriva de immateriella delarna av kulturarvet, t.ex. fest-, mat- eller musiktraditioner kan läns museerna bidra med. Det skulle även möjliggöra för fler barn och skolelever att ta del av kunskap om världsarven och tidigt få en personlig relation till platsernas unika värden.

Museerna uppger också att de kan vara behjälpliga vid utvecklandet av besöksnäringen och att få till stånd en hållbar turism.

Läns museerna har vidare goda dokumentationsmöjligheter och skulle därför enligt några museer kunna bidra mer kring samtidsdokumentation och dokumentering av världsarven. Andra exempel som ges är att bidra mer med digitalisering av gammalt material, som stöd vid arkeologiskt, antikvariskt- och arkivariskt arbete och arkitekturhistorisk kompetens, vilket också sker för vissa världsarv idag.

Kunskapsförsörjning (kompetens samt forskning och utveckling)

Kompetensförsörjning idag

I Sverige och utomlands bedrivs idag en relativt omfattande fristående vetenskaplig forskning om konventionen och enskilda världsarv i Sverige. Forskningen om världsarvens innehåll, det vill säga forskningsresultat till grund för identifieringen av deras natur- och kulturarvsvärden och förmedlingen av dessa går i många fall långt tillbaka i tiden och fortsätter att utvecklas. Den forskning som fokuserar på att ett objekt utsetts till världsarv är huvudsakligen grundforskning och inriktas i hög grad på att problematisera detta eller konventionen ur olika frågeställningar, exempelvis nomineringsprocessen, effekter av världsarvsutnämningen samt kommunikation och förvaltning. Forskningen initieras dels självständigt av forskare vid universitet och högskolor, dels i samarbete med världsarv.

Särskilda permanenta, nationella forskningsprogram för världsarvskonventionen finns inte.¹⁹⁰ Däremot finns kortare och längre satsningar och samarbeten över tid. Ett exempel på forskningssamarbete är mellan Institutionen för historiska studier vid Göteborgs universitet och Vitlycke museum om svenskt hållritningsforskningsarkiv omfattande världsarvet Hällristningarna i Tanum.¹⁹¹ Samarbetet har även inkluderat utveckling i andra länder i samverkan med Unescos världsarvscenter. Högskolan Dalarna hade under några år världsarv som profil för forskning som resulterat i flera projekt, däribland historisk forskning om Falun och kopparberglagen och om turismutveckling och kommunikation. Uppsala universitet, campus Gotland är ett ytterligare exempel som även inkluderat studentarbeten med fokus på världsarv. Ett annat aktuellt forskningsprojekt som bedrivs på statsvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet handlar om världsarvspolitik och hur världsarven används i politiska syften.¹⁹²

Forskningen finansieras av statliga och privata forskningsfinansiärer, däribland Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket. Myndigheterna har med sina FoU-anslag finansierat flera externa projekt och kan framöver ge medel till projekt med hög relevans och vetenskaplig kvalitet i de utlysningar som genomförs. Exempelvis har Riksantikvarieämbetet gett medel till projekt om förvaltningen av Lapponia, till metoder inom klimatanpassning med världsarv som fall och till breddad förmedling

¹⁹⁰ I den periodiska rapporteringen för Europa framkom att endast tre länder har särskilda program. Den fria forskningen om världsarv är dock relativt omfattande. Se s. 32 Världsarvskommittén (2015) *Final Report on the Results of the Second Cycle of the Periodic Reporting Exercise for the Europe Region and Action Plan*.

¹⁹¹ Se Svenskt Hällristnings Forsknings Arkiv. <http://www.shfa.se/>

¹⁹² Se Lunds Universitet, Statsvetenskapliga institutionen. 2018. *Världsarvets politik – 2017–2020 finansieras av Vetenskapsrådet*. <https://www.svet.lu.se/forskning/forskningsprojekt/varldsarvets-politik>.

av Gammelstads kyrkstad.¹⁹³ Möjligheter till finansiering finns också internationellt, exempelvis från EU:s forskningsprogram. Särskilda nationella medel för världsarvskonventionen finns inte.

Utvecklingsbehov forskning och utveckling

I dialog med världsarvens aktörer har behov av att utveckla forskning och utveckling till gagn för världsarvsarbetet inte lyfts i någon större utsträckning.

Dock finns behov, vilket gäller generellt inom alla forskningsområden, att kunskapsbasen för världsarvsarbetet fortsätter att utvecklas och att befintlig kunskap omprövas. Ständigt uppstår också nya kunskapsluckor. Vidare är det väsentligt att kunskapsutveckling sker utifrån hur världsarvsarbetet bör utvecklas med avseende på t.ex. bidrag till samhällsutveckling och Agenda 2030-mål, klimat- och katastrofberedskap etcetera. Detta förutsätter en nära dialog och samverkan mellan forskning och praktik.

Utvecklingsbehov kompetensförsörjning

Eventuella behov av att inrätta särskilda utbildningar för världsarvsarbetet på nationell nivå har inte uttryckts i dialogerna med berörda myndigheter och aktörer. Nationella myndigheter ser inte heller sådana behov. Utbildningar som finns på universitet och högskolor i Sverige och internationella vidareutbildningar som specifikt handlar om världsarvskonventionen bedöms täcka behov av utbildning. Däremot har det framkommit att det finns ett behov av att utveckla kunskap och kompetens om världsarvskonventionen och världsarvsarbetet hos olika aktörer som på olika sätt har en roll i världsarvsarbetet. Det gäller t.ex. beslutsfattande politiker och myndigheter. Flera världsarvsråd har efterfrågat att nationella myndigheter bidrar med material eller anordnar utbildningstillfällen om världsarv och världsarvskonventionen som riktar sig till politiker som målgrupp. I dialogerna har det även uttryckts att allmänhetens kännedom om världsarv och världsarvskonventionen behöver utvecklas, se föregående avsnitt om kommunikation och information.

¹⁹³ För mera information om projekten, se Riksantikvarieämbetet (2019) *FoU-Katalog – Projekt finansierade med Riksantikvarieämbetets FoU-anslag*. <http://fou-anslag.raa.se/raa/default.asp>.

Finansiering

Finansiering av arbetet idag

Världsarvsarbetet finansieras idag gemensamt av både privata och offentliga aktörer. Ägare och förvaltare (offentliga såväl som privatpersoner) finansierar t.ex. stora delar av det vård- och underhållsarbete som krävs för att bevara världsarvens värden. Även kommuner, länsstyrelser och regioner finansierar världsarvsarbetet. De flesta världsarv har en samordnare eller motsvarande vars tjänst bekostas av olika aktörer beroende på världsarv. Vanligast är att samordnarna bekostas av länsstyrelsen eller en eller flera kommuner.

Flera världsarv samarbetar i gemensamma utvecklingsprojekt, ofta med ekonomiskt stöd från EU. Ett exempel är projektet DUNC (Development of UNESCO Natural and Cultural assets) där bland andra Södra Ölands odlingslandskap och Örlogsstaden Karlskrona samarbetar med andra världsarv kring Östersjön för att kreativt utveckla sina platser. Även landsbygdsmedel har utnyttjats i syfte att utveckla skolverksamhet kopplat till världsarv.

Statliga bidrag till världsarven idag

I dagsläget finns inga generella statliga bidrag eller anslag för arbetet med världsarv som är kulturarv. Gällande världsarv som är naturarv ger Naturvårdsverket bidrag till förvaltningen av världsarvet Höga kusten och den ideella föreningen Laponiatjuottjudus som förvaltar världsarvet Laponia. Laponiatjuottjudus får också bidrag från Riksantikvarieämbetet.¹⁹⁴ Naturvårdsverket får vidare besluta om bidrag till skötsel av naturskyddade områden inom världsarven.¹⁹⁵

I fråga om övriga bidrag som inte gäller specifikt för världsarv men som förvaltare av världsarv kan ha möjlighet att söka delar både Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket ut medel till ideella organisationer inom respektive ansvarsområde. Enligt förordning (2014:108) om statsbidrag till ideella organisationer inom kulturmiljöområdet är ”ändamålet med statsbidraget att stödja ideella organisationer som bidrar till människors möjlighet att uppleva, förstå och ta ansvar för kulturmiljön och som främjar att en mångfald av kulturmiljöer

¹⁹⁴ Högst 2 miljoner kronor får betalas ut som bidrag till föreningen Laponiatjuottjudus för förvaltningen av världsarvet Laponia. *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Riksantikvarieämbetet*. Bidrag till naturvårdsförvaltningen ges till Laponia från Naturvårdsverket på samma sätt som till Nationalparker. *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Naturvårdsverket*.

¹⁹⁵ *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Naturvårdsverket*.

bevaras, används och utvecklas.”¹⁹⁶ I Naturvårdsverkets regleringsbrev för 2019 framgår att anslagsposten Bidrag till ideella miljöorganisationer ska användas för bidrag till ideella miljöorganisationers arbete som bidrar till att uppfylla de nationella miljö kvalitetsmål som riksdagen har beslutat om, eller något av de prioriterade målen i EU:s sjunde miljöhandlingsprogram.

Riksantikvarieämbetet fördelar också medel till kulturarvsarbete enligt förordning (2017:628) om stadsbidrag till kulturarvsarbetet. Det övergripande ändamålet med bidraget är att öka delaktigheten i kulturarvsarbetet och allmänhetens tillgång till kulturarvet.¹⁹⁷ Bidraget får lämnas till arbetslivsmuseer, hembygds museer och ideella kulturarvsverksamheter.¹⁹⁸

Därutöver kan länsstyrelserna bevilja medel för vård och underhåll av kulturmiljöer genom anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård. Länsstyrelserna får genom 7:2-anslaget bevilja statsbidrag till vård och tillgängliggörande av värdefulla kulturmiljöer, framtagande av kunskapsunderlag, arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande och arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag.¹⁹⁹ Bidraget får dock inte lämnas till en statlig myndighet i egenskap av fastighetsförvaltare eller avse åtgärder som kan få kyrkoantikvarisk ersättning. Bidrag får heller inte avse åtgärder för vilka ersättning har lämnats enligt 2 kap. förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder. Gäller det arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag enligt 13 § får bidrag inte lämnas till ett statligt eller kommunalt organ.²⁰⁰

Mer specifikt om vad som gäller för bidragsgivningen specificeras i förordning (2017:628) om stadsbidrag till kulturarvsarbetet.

Sammantaget finns alltså möjlighet att söka olika typer av bidrag för vård, underhåll och tillgängliggörande av världsarv. Gällande kulturarv exklusive Lapponia finns inga öronmärkta bidrag för världsarvsarbetet utan stöd söks i konkurrens med annat kulturarvsarbete. Bidrag kan heller inte beviljas till t.ex. löpande arbete och tjänster såsom samordning.

Input angående finansieringen av världsarvsarbetet

I dialogerna har det framkommit att många aktörer i världsarvsarbetet upplever att världsarvsutnämningen innebär ett merarbete i jämförelse med ”vanligt” natur- och

¹⁹⁶ 2 § förordning (2014:108) om statsbidrag till ideella organisationer inom kulturmiljöområdet.

¹⁹⁷ 2 § förordning (2017:628) om stadsbidrag till kulturarvsarbetet.

¹⁹⁸ 4 § förordning (2017:628) om stadsbidrag till kulturarvsarbetet.

¹⁹⁹ Enligt 1 § förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

²⁰⁰ 14 § förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

kulturmiljöarbete. Mot bakgrund av de höga merkostnader som representanterna anser att världsarvsutnämningen medför och som en viktig markering från statens sida att arbetet är viktigt och prioriterat har flera uppfattningen att staten borde stödja arbetet mer i form av finansiella resurser.

Samtidigt lyfter flera aktörer att det är viktigt att en eventuell ökad finansiering av världsarvsarbetet inte får ske på bekostnad av finansiering av övrigt kulturarvsarbete. Länsstyrelserna har t.ex. framfört att den statliga finansieringen av världsarvsarbetet borde öka men att de så kallade 7:2-medlen²⁰¹ inte bör användas för att stärka bidragsgivningen till världsarvsarbetet.

Förslag som framförts om hur den statliga finansieringen kan utvecklas är att staten medfinansierar samordnarnas tjänster, att staten avsätter särskilda bidragsmedel för världsarvsförvaltarna att söka för utvecklingsåtgärder inom världsarvsarbetet, att staten medfinansierar och bidrar i utvecklande av besökscenter samt att världsarv ingår som fördelningsnyckel vid Riksantikvarieämbetets fördelning av 7:2-medel till länsstyrelserna. Flera menar att en statlig medfinansiering har ett viktigt symboliskt värde som uttryck för att staten anser att arbetet är viktigt och prioriterat.

Även länsstyrelserna efterfrågar särskilt avsatta medel från statsbudgeten för finansiering av länsstyrelsernas arbete med världsarv.

Mot bakgrund av den input som getts i samband med dialogerna om finansiering ställdes en fråga i enkäten till samordnarna om världsarvsutnämningen inneburit krav på merarbete jämfört med om det enbart hade varit en skyddad miljö/kombinationer av skyddade miljöer eller objekt (riksintresse, byggnadsminne, naturreservat, nationalpark etc.). Respondenterna uppmanades också ge exempel på eventuella uppgifter som upplevs som ett merarbete. Tio av tolv samordnare uppger att världsarvsutnämningen innebär ett merarbete. Exempel på uppgifter som medför merarbete är enligt samordnarna krav på tillgänglighet och underhåll, besökscenter där bl.a. information om världsarven presenteras och annan informationsspridning (broschyrer, webbsidor, skyltar, seminarier), ökad administration och krav på rapportering till myndigheter i form av periodisk rapportering och reaktiv övervakning. Den periodiska rapporteringen kräver t.ex. insamlande av uppgifter från flera delar av samhället i och kring världsarven och ofta bildas arbetsgrupper för arbetet som leds av världsarvssamordnare eller länsstyrelse. Vidare uppges arbete med förvaltningsplaner, folkbildningsinsatser, samverkan med privata aktörer som finns i anslutning till världsarvet, deltagande i nätverk och utbildning av personal som ytterligare exempel på merarbete. Andra krav som finns är krav på förvaltningssystem där förvaltningsplanerna ingår men

²⁰¹ Medel som betalas ut från Riksantikvarieämbetets anslag 7:2 via länsstyrelserna i enlighet med förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

också krav på att världsarvens värdebeskrivningar ska reflekteras i olika dokument för skydd och förvaltning (planer, riksintressebeskrivningar, strategier etcetera). Världsarven är ofta mer komplexa än andra skyddade kultur- eller naturmiljöer vilket gör att övervakning av skyddet vid exempelvis planerade förändringar extra utmanande. Även att upprätthålla världsarvens särskilt stora universella värde i sig med en rad olika medel, alltifrån forskning till förvaltning och skydd är utmanande och arbetskrävande. När potentiell negativ påverkan rapporterats om till Unescos världsarvscenter kan krav ställas på att fördjupade miljökonsekvensbeskrivningar görs i enlighet med de så kallade HIA- eller EIA-metoderna, vilket också är ett merarbete. Krav på lokal samordning, förankring och medbestämmande (demokrati) finns på världsarvsarbetet och är ofta mer långtgående krav än vad som ställs på nationellt skyddade natur- eller kulturmiljöer. Krav på att ge världsarven en plats i samhällsutvecklingen och bidrag till Agenda 2030 torde också medföra ett merarbete.

Hantering av potentiella nya världsarv

Sverige har en restriktiv hållning gällande nominering av nya världsarv. Därför har inte fokus i världsarvsstrategin varit hantering av potentiella nya världsarv. Nationella myndigheter får ibland förfrågningar eller förslag på platser eller objekt att nominera till världsarvslistan. En tydlig rutin för att hantera dessa förfrågningar finns dock inte vilket kan skapa en osäkerhet. Nationella myndigheter ser därför ett behov av att utarbeta och fastställa en sådan rutin.

Internationellt arbete

Internationellt arbete sker idag av nationella, regionala och lokala aktörer, i olika former och för olika syften utifrån roller, ansvar, behov och möjligheter. Det internationella arbetet har ökat och utvecklats över tid, bland annat genom utvecklingsområden och uppdrag i världsarvskommittén.²⁰² Hur det internationella arbetet ska bedrivas och inriktas finns dock inte beskrivet någon stans. Regeringens skrivelse skr.2001/02:171 behandlar främst det nationella arbetet i Sverige. I dialogerna har det inte lyfts några utmaningar eller utvecklingsbehov kopplat till det internationella arbetet mer än att världsarvens förvaltare och aktörer på lokal och regional nivå önskar att erfarenheter och information från internationella möten i världsarvskommittén och världsarvskonventionens generalförsamling förmedlas

²⁰² S. 23-30 Liliequist, Inger & Turtinen, Jan. (2009) "Riksantikvarieämbetet och Unescos konventioner". I: *När bläcket har torkat – Fakta och bakgrund, tankar och konsekvenser om några viktiga Unescokonventioner om kultur.*

bättre. Snarare lyfts internationellt deltagande och samarbete som positivt och utvecklande för arbetet.

Nedan redogörs hur det internationella arbetet bedrivs i praktiken idag, dels gällande internationella samarbeten och erfarenhetsutbyten, dels gällande deltagande på internationella möten.

Internationella samarbeten och erfarenhetsutbyten

Olika aktörer som lokalt och regionalt arbetar med världsarven ingår i många olika typer av internationella samarbeten och nätverk för erfarenhetsutbyten.

En typ av internationellt samarbete som bedrivs mellan olika världsarvsaktörer sker mellan så kallade transnationella världsarv. Världsarvet Struves meridianbåge och världsarvet Höga kusten och Kvarkens skärgård är sådana världsarv. För världsarvet Höga kusten och Kvarkens skärgård finns en samrådsgrupp mellan de två världsarvsråden. Världsarvet Höga kusten och Kvarkens skärgård ingår också i ett regionalt utvecklingsprojekt²⁰³ med finansiering från Europeiska regionala utvecklingsfonden²⁰⁴ för att utveckla upplysning och upplevelser i världsarvet Höga Kusten och Kvarkens skärgård.

För världsarvet Struves meridianbåge finns ett särskilt världsarvsråd för hela världsarvet i de tio länderna som ingår i världsarvet bestående av kartverk och lantmäterier från länderna. Struves meridianbåge ingår också i ett utvecklingsprojekt som utöver världsarvsaktörer i Sverige omfattar världsarvsaktörer i länderna Estland, Finland och Lettland. Projektet är ett treårigt Leaderprojekt med finansiellt stöd från EU:s landsbygdsprogram som pågår till 2021 med fokus på Tornedalen.²⁰⁵ Projektet utgår från en särskild strategi som tagits fram för Tornedalen, ”Tornedalsstrategin 2020”, som initierats i syfte att skapa bättre förutsättningar för landsbygden genom att lyfta resurserna på plats. Det övergripande målet med projektet är att öka kännedomen om och attraktionsvärdet kring Struves meridianbåge som världsarv.

Ett annat exempel på internationellt samarbete är projektet DUNC, Development of UNESCO Natural and Cultural assets där flera världsarv runt södra Östersjön samarbetar för att kreativt utveckla sina platser.²⁰⁶ Projektet förväntas bidra till ökad turism på ett hållbart sätt och positiva upplevelser av världsarven.

²⁰³ Botnia Atlantica (2019) *Lystra - upplysning och upplevelser i världsarvet Höga Kusten/Kvarkens skärgård*. <https://www.botnia-atlantica.eu/om-beviljade-projekt/projektbank/lystra-upplysning-och-upplevelser-i-varldsarvet-hoga-kustenkvarkens-skargard>.

²⁰⁴ Interreg Botnia-Atlantica (2019) <https://www.botnia-atlantica.eu/>

²⁰⁵ Kulturrådet (2017) *Projekt med kulturanknytning i EU:s struktur- och investeringsfonder 2017*.

²⁰⁶ Dunc (2019) *Dunc-Heritage EU*. <https://www.dunc-heritage.eu/>

Örlogsstaden Karlskrona leder samarbete. Även Södra Ölands odlingslandskap ingår.

Ett viktigt nätverk där 14 världsarv i Sverige är representerade är Nordic World Heritage Association. Nätverket träffas årligen med syfte att ytterligare stärka samarbetet mellan de nordiska länderna och därigenom möjliggöra kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte avseende implementering av världsarvskonventionen utifrån de fem strategiska målen (de fem C:na).²⁰⁷

År 2015 tog Frankrikes nätverk för världsarv och Strasbourg stad i samarbete med Unescos världsarvscenter ett initiativ till att bilda ett europeiskt nätverk för föreningar och nätverk i Europa.²⁰⁸ Syftet var erfarenhetsutbyte mellan länder om hur nätverken och organisationerna arbetar och vilka förutsättningar de har. Representanter för föreningen Världsarv i Sveriges styrelse har deltagit i de årliga mötena.

Det finns också exempel på samarbeten mellan världsarv som liknar eller har mycket gemensamt med varandra. Exempelvis är Hansestaden Visby medlem i Organisation of World Heritage Cities (OWHC) och deltar i möten som organisationen arrangerar. OWHC bildades 1993 för att genom samarbete vara ett stöd för världsarvsstäder i konventionsarbetet.²⁰⁹ Höga Kusten och Kvarkens skärgård har samarbeten med marina världsarv, däribland Vadehavet i Danmark, Tyskland och Nederländerna. Laponia utbyter erfarenheter och har kontakter med andra världsarv som innefattar urfolks natur- och kulturarv i Nya Zeeland och Australien. Samarbeten mellan världsarv som vänorter förekommer också.²¹⁰

Samarbeten för att utveckla kunskap och kompetens

Flera samarbeten finns också på internationell nivå som syftar till att utveckla kunskap och kompetens hos dem som arbetar med världsarv. Världsarvskommittén håller till exempel särskilda möten för nationella kontaktpersoner (Focal Point) och Site managers i samband med världsarvskommitténs årliga möte som syftar till att utbilda och höja kompetensen hos dessa centrala funktioner i världsarvsarbetet. Unescos världsarvscenter har utvecklat ett särskilt utbildningsprogram för hållbar turism och världsarv som representanter för världsarv i Sverige har deltagit i och

²⁰⁷ Unescos världsarvscenter (2016) <https://whc.unesco.org/en/news/1582/>

²⁰⁸ UNESCO (2015) *First meeting of World Heritage Associations in Europe in Strasbourg, France.* <https://whc.unesco.org/en/events/1253/>

²⁰⁹ Organization of World Heritage Cities (2019) <https://www.ovpm.org/>

²¹⁰ Se till exempel världsarvet Falun och kopparbergslagen, som har världsarvet Røros som vänort, <https://www.falun.se/kommun--demokrati/internationellt-arbete/vanorter.html>.

varit med och utvecklat.²¹¹ Ett annat exempel på ett utbildningsprogram som utvecklats av Unescos världsarvscenter är det numera avslutade programmet Human evolution: Adaptations, dispersals and social developments (HEADS) som Göteborgs universitet och Vitlycke museum samarbetat med om tillgängliggörande av dokumentation om hållkonst.²¹²

Svenska Unescorådet har tidigare deltagit i Unescos program World Heritage Education Programme.²¹³ De tematiska arbetena syftar till att utveckla kunskap, stöd och samarbeten på olika områden för att stärka och utveckla statsparternas arbete med konventionen.²¹⁴

Klima- og miljødepartementet i Norge har tillsammans med IUCN och ICCROM tagit fram ett utbildningsprogram för kapacitetshöjande insatser, World Heritage Leadership Programme.²¹⁵ Det genomförs i samverkan med Icomos och Unescos världsarvscenter. Syftet är att utveckla bevarande och förvaltning av natur- och kulturarv genom att utveckla arbetet med världsarvskonventionen och dess bidrag till en hållbar samhällsutveckling. En del av programmet riktar sig till världsarven i Norden och Baltikum och några förvaltare och tjänstemän från Sverige har gått utbildningsprogrammet.

Deltagande på internationella möten

Sverige som stat följer och deltar på världsarvskommitténs årliga möten och på världsarvskonventionens generalförsamlings möten som är vartannat år. Regeringen utser vilka som representerar Sverige på mötena. Kulturdepartementet, svenska Unescodelegationen, Riksantikvarieämbetet och ibland Naturvårdsverket brukar representera Sverige. Inför mötena behöver Sverige ha en position som Sverige driver på mötet, vilket regeringen ansvarar för att ta fram. Svenska Unescorådet, Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket brukar ingå i beredningen av positionen och bidrar med underlag.

De frågor som Sverige lyft på de internationella mötena har handlat om att det krävs ökat ansvarstagande från statsparterna för en mer representativ

²¹¹ UNESCO *Sustainable Tourism – UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. <https://whc.unesco.org/en/tourism/>. Ett aktuellt projekt som detta utbildningsprogram håller i är projektet World Heritage European Journeys of Europe. Projektet får ekonomiskt stöd från EU och National Geographic. Bland annat ingår Drottningholms slottsområde och Falun och kopparbergslagen i projektet. Syftet är att synliggöra världsarven och utveckla tematiska rutter för turister med högkvalitativa besöksmål i Europa.

²¹² Svenskt Hållrättnings Forsknings Arkiv. <http://www.shfa.se/>, Unescos världsarvscenter (2011) *Human Evolution: Adaptations, Dispersals and Social Developments (HEADS)*.

²¹³ Unescos världsarvscenter. *World Heritage Education Programme*. <https://whc.unesco.org/en/wheducation/>

²¹⁴ UNESCO (2019) *World Heritage European Journeys of Europe*. <https://visitworldheritage.com/en/eu>

²¹⁵ ICCROM. *World Heritage Leadership*. <https://www.iccrom.org/section/world-heritage-leadership>

världsarvslista, att skyddet och förvaltningen av världsarven ska prioriteras och förbättras, att arbetsbelastningen i världsarvskommittén och dess expertorgan behöver minska, att resurserna är tillräckliga och används effektivt samt att konventionsarbetet ska vila på professionell och vetenskaplig grund. Som ledamot av världsarvskommittén och vid kommitténs och generalförsamlingens möten har Sverige också framfört sitt stöd för att konventionen knyts till hållbar utveckling.²¹⁶ För att uppnå detta driver Sverige att staterna bör vara återhållsamma i nomineringen av nya världsarv, respekt för expertis och minskad politisering av arbetet, fokus på bevarandeinsatser, ökat regionalt samarbete, kapacitetshöjande insatser i länder med särskilda behov, hållbar finansiering av arbetet och samverkan med andra internationella bevarandeinstrument, program och fonder. Framför allt på senare år har Sverige erfarit en trend att kommitténs beslut oftare frångår experternas rekommendationer. Vidare har Sverige tryckt på att det behöver utvecklas redskap för att bättre kunna följa världsarvens tillstånd, hantera samhällsförändringar och bidra till socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling. Även att kunskapen om världsarven behöver öka i samhället, särskilt bland barn och unga, är en ståndpunkt som drivs av Sverige.

Att myndigheter är med och deltar på de internationella mötena ger förutsättning för ett ändamålsenligt genomförande av konventionen på nationell nivå. Bland annat ges kunskap om hur kommittén ser på och beslutar om nomineringar till världsarvslistan, ärenden som rör övervakningen av världsarvens skydd, bevarande och utveckling, den periodiska uppföljningen och nya policyer, riktlinjer och stöd m.m. Under möten arrangeras dessutom olika sidoevenemang som också kan vara värdefulla att ta del av. Därtill kan Sverige genom sitt deltagande bidra till kommitténs arbete och konventionsarbetets utveckling. Sverige var ledamot i kommittén 2007–2011 och hade då tillsammans med övriga ledamöter det internationella ansvaret för konventionens genomförande.²¹⁷ När Sverige inte ingår i kommittén har deltagandet som observatör haft betydelse. Sverige har inte som observatör ett mandat att fatta beslut men kan delta i arbetsgrupper som tillsätts med uppgift att ta fram förslag till beslut. Det är även möjligt att delta i diskussionerna i plenum och samtala med andra deltagare till mötet.

Det finns ett väl etablerat samarbete mellan departement och myndigheter i de nordiska länderna inför internationella möten. Det finns också en praxis att de nordiska länderna turas om att vara medlem i världsarvskommittén. Inför och under världsarvskommitténs och generalförsamlingens möten brukar det finnas ett nordiskt utbyte och diskussion kring aktuella ärenden. För det land som sitter i kommittén är det ett värdefullt stöd. För de andra länderna är det ett sätt att bidra

²¹⁶ S. 17 Riksantikvarieämbetet (2012) *Sverige i Unescos världsarvskommitté 2007-2011. Redovisning av regeringsuppdrag.*

²¹⁷ Riksantikvarieämbetet (2012) *Sverige i Unescos världsarvskommitté 2007-2011. Redovisning av regeringsuppdrag.*

med nationella synpunkter och förslag för att påverka. Det handlar dock inte om gemensamma ståndpunkter utan ett utbyte och möjlighet till stöd och att agera tillsammans i frågor där det finns gemensamma uppfattningar och intressen. Länderna har dessutom mycket lika syn på konventionens genomförande. Även de baltiska länderna har bjudits in och deltagit i diskussioner inför mötena.

Bilaga 4. Regeringsuppdraget

Uppdrag till Riksantikvarieämbetet att utarbeta en nationell världsarvsstrategi

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Riksantikvarieämbetet att utarbeta en nationell världsarvsstrategi. Den nationella världsarvsstrategin ska ge en samlad beskrivning av hur Sverige arbetar med Unescos världsarvskonvention och hur arbetet ska inriktas framöver.

Närmare om uppdraget

Syftet med uppdraget är att ytterligare tydliggöra roller, ansvar och framtida inriktning i arbetet med de svenska världsarven och världsarvskonventionen.

Inom ramen för uppdraget ska Riksantikvarieämbetet samarbeta med Naturvårdsverket och Svenska Unescorådet så att strategin kan ligga till grund för myndigheternas fortsatta arbete inom deras respektive ansvarsområden. Uppdraget ska även genomföras i dialog med andra berörda myndigheter, kommuner och aktörer inklusive förvaltare av världsarv så att strategin kan utgöra ett stöd för deras fortsatta arbete.

I arbetet med strategin ska det klarläggas hur kunskap och kompetens hos myndigheter och beslutsfattare kan stärkas, dels avseende konventionens genomförande inom ramen för gällande lagstiftning, dels avseende aktörernas roller och ansvar i arbetet med de svenska världsarven och världsarvskonventionen.

Uppdraget innebär också att analysera samtliga relevanta policyer och strategier som har antagits av Världsarvskonventionens generalförsamling samt Världsarvskommittén och ge en samlad bedömning hur det svenska världsarvsarbetet ska förhålla sig till dessa.

I uppdraget ingår också att klargöra och beakta världsarvens betydelse för målen i FN:s Agenda 2030 samt för Sveriges politik för global utveckling.

Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 31 oktober 2019.

Skälen för regeringens beslut

Unescos konvention från 1972 om skydd för världens natur- och kulturarv och det internationella och nationella arbete som kopplar till konventionen har under åren utvecklats och förutsättningarna för att skydda och förvalta världsarven har förändrats.

Regeringen anser att den bedömning av världsarvskonventionens tillämpning som gjordes 2002 i regeringens skrivelse 2001/02:171 till stor del alltjämt är giltig. Sverige har en lagstiftning och organisation på området som ger tillräckliga förutsättningar när det gäller roll- och ansvarsfördelning i förhållande till världsarvskonventionens krav. Regeringen bedömer dock att det finns behov av att utveckla världsarvsarbetet i vissa delar, bl.a. avseende kunskap och kompetens för att stärka skyddet av världsarven och i förhållandet till antagandet av Agenda 2030, politiken för global utveckling samt förändrade krav och omständigheter som påverkar världsarven.

En världsarvsstrategi utgör ett led i regeringens ambition att kultur ska komma fler till del i hela landet. Regeringen anser att världsarven utgör viktiga resurser för en hållbar lokal och regional utveckling. De möjliggör bl.a. ökad förståelse för hur samhällen har utvecklats och bidrar som viktiga besöksmål till en växande besöksnäring.

Den del av konventionsarbetet som avser undervisning av världsarv i skolor omhändertas och utgör en del i det uppdrag om kulturarvsarbetets betydelse för skolan som regeringen aviserat i propositionen Kulturarvspolitik (prop. 2016/17:116). Regeringen har idag beslutat om detta uppdrag (dnr Ku2017/02184/KL).

Bakgrund

För att skydda, bevara och informera om de mest värdefulla kultur- och naturmiljöerna antog Unesco 1972 en konvention om skydd för världens kultur- och naturarv, den s.k. världsarvskonventionen. Sverige ratificerade konventionen 1985. År 2017 finns det fler än 1 070 världsarv, varav 15 i Sverige. Det övergripande ansvaret för konventionen har FN:s generalförsamling medan den löpande hanteringen av världsarven åligger Världsarvskommittén och Unescos världsarvscenter.

I regeringens proposition Kulturarvspolitik (prop. 2016/17:116) bedömde regeringen att Riksantikvarieämbetet bör ges i uppdrag att i samarbete med andra berörda aktörer utarbeta en nationell världsarvstrategi i vilken en samlad beskrivning ges av hur Sverige arbetar med världsarvskonventionen och hur arbetet ska inriktas framöver. Regeringens bedömning baserades på

Riksantikvarieämbetets uppföljningsrapport om det nationella arbetet med världsarv och världsarvskonventionen (Ku2016/01313/KL).

På regeringens vägnar

Alice Bah Kuhnke

Christina Nylén

Bilaga 5. Nordisk utblick

Lagstiftning, ansvar, samordning, delaktighet och utvecklingsområden för världsarven i Norden

I denna bilaga beskrivs världsarvsarbetet i Norge, Finland, Island och Danmark. Förhoppningen är att redogörelsen kan ge nya synvinklar på det svenska världsarvsarbetet. Det nordiska världsarvsarbetet och de strategiska ställningstaganden som gjorts i de andra nordiska länderna har influerat vissa delar av den svenska världsarvsstrategin. Särskilt Norges och Finlands arbete har studerats mer ingående eftersom länderna antagit nationella världsarvsstrategier.

Bilagan tar upp vilken lagstiftning som skyddar världsarven och reglerar världsarvsarbetet samt ansvar och samordning på olika nivåer. En beskrivning ges också av hur de nordiska länderna arbetar för att involvera det omgivande samhället i världsarvsarbetet, skapa delaktighet och hur de arbetar med kommunikation och kompetensuppbyggnad gällande världsarv. Slutligen beskrivs de nordiska ländernas prioriterade utvecklingsområden för världsarvsarbetet och hur världsarvsarbetet finansieras.

Norges världsarvsarbete

Norge ratificerade världsarvskonventionen 1977 och var bland de första länderna i världen att anta konventionen. Idag har landet åtta världsarv inskrivna på världsarvslistan; Bryggen i Bergen (1979), Urnes stavkyrka (1979), Röros gruvby med omkrets (1980, 2010), Hällristningarna i Alta (1985), Vegaöarna – Vega skärgård (2004), Struves meridianbåge (2005), Västnorskt fjordlandskap – Geirangerfjord och Naeröyfjord (2005) och Rjukan-Notodden industriarv (2015). Arbetet med världsarvskonventionen i Norge stakades ut i dokumentet *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk* från 2012. Dokumentet uttrycker den norska regeringens ambitioner för världsarvsarbetet och är relativt djupgående. Den omfattar Norges arbete med världsarvskonventionen på nationell och internationell nivå och hur Norge säkerställer att världsarvskonventionen efterlevs. Dokumentet är ett förarbete till stortingsmeldingen Meld.St.35 (2023-2013)²¹⁸ som blev beslutat

²¹⁸ En rapport till Stortinget (förkortat Meld. St.) är ett dokument från Norges regering till Stortinget i frågor som regeringen vill informera Stortinget om eller som bör bli diskuterad där utan att vara kopplad till ett slutligt förslag

i Stortinget i juni 2013. Stortingsmeldingen sätter ramarna för den gällande politiken på området. För närvarande pågår ett arbete med en ny stortingsmelding för kulturminnearbetet, som regeringen avser att presentera år 2020. Den övergripande ambitionen för världsarvsarbetet i Norge enligt den beslutade politiken är att de norska världsarven utvecklas till fyrhorn och bästa praxis för natur- och kulturminnesförvaltning.

Lagstiftning

Den norska lagstiftningen på kulturmiljöområdet innehåller inga särskilda bestämmelser om skydd av världsarven. Norge tillämpar, i likhet med Sverige, samma bestämmelser som för annat värdefullt kultur- och naturarv. De viktigaste lagarna som ger skydd till kulturmiljöer är *Kulturminneloven* från 1978.²¹⁹ Den skyddar alla kulturminnen och kulturmiljöer tillkomna före den norska reformationen 1537 och särskilt utvalda kulturhistoriska miljöer som är yngre än 1537. Den andra viktiga lagen för världsarv i områden som har höga naturvärden är *Naturmangfaldsloven* från 2009.²²⁰ Den innehåller bestämmelser för vad man får göra med naturen i dessa områden men även med kulturminnen inom skyddad natur. Den motsvaras i Sverige av Miljöbalken (1998:808). Markanvändningen regleras av Plan- och byggnadsloven från 2008²²¹ som innehåller regler för områdesplanering i Norge och är därför centralt för miljöledning i världsarven.

Norges engagemang i det internationella samarbetet

Norges ambition är att vara ett starkt stöd för Unesco som helhet. Under perioden 2017–2021 är Norge invald som ledamot i världsarvskommittén. I världsarvskommittén verkar Norge särskilt för att världsarvsarbetet internationellt ska baseras på vetenskaplighet och för att utveckla förvaltningssystemen för världsarven.²²² Inom Norden är Norge aktiva i olika nordiska samarbeten och nätverk. Norge finansierade och drev ett Category 2 center under Unesco²²³ från 2003. Centret hette Nordic World Heritage Foundation och var placerat i Oslo men

till lagstiftningsbeslut. Rapporter till Stortinget föreslår framtida politik eller innehåller en rapport om offentlig verksamhet på ett område.

²¹⁹ Lov om kulturminner (kulturminneloven).

²²⁰ Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven).

²²¹ Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og byggningsloven).

²²² Miljøverndepartementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.

²²³ *Category 2-center* är center som finns över hela världen och som beviljats status som kompetens- och kapacitetsuppbyggande institutioner i Unesco:s regi som specifikt handlar om världsarv. Under de senaste åren har ramen för utbildning och forskning inom världsarvet ändrats avsevärt. Bland de faktorer som har bidragit till dessa snabba förändringar är framväxten av många nya institutioner likt dessa som nu erbjuder kapacitetsuppbyggnad inom världsarvssammanhang.

lades ner 2013 på grund av att norska regeringen ville göra andra prioriteringar.²²⁴ Den norska världsarvsföreningen är med i Nordic World Heritage Association, NWA, den nordiska föreningen för världsarv som är ett nätverk för världsarvssamordnare eller motsvarande i Norden och som bildades 2016.

Ansvariga instanser nationellt

Klima- og miljødepartementet (KLD) är ansvariga för frågor relaterade till genomförandet av världsarvskonventionen i Norge. Direktoratet Riksantikvaren (RA) och Miljødirektoratet (Mdir) är ansvariga sektorsmyndigheter med ansvar för att utföra departementets politik. Riksantikvaren och Miljødirektoratet är expertnoder (s.k. Focal points) för världsarvsarbetet. Båda direktoratet har särskilda uppdrag kopplat till världsarvsarbetet inskrivet i sina instruktioner och årliga regleringsbrev.²²⁵ Myndigheterna ansvarar tillsammans för samordningen av det nationella världsarvsarbetet. Riksantikvaren ansvarar för att koordinera samarbetet mellan direktoratet. Båda myndigheterna fördelar medel till världsarven och har uppsiktsansvar.²²⁶ Riksantikvaren och Miljødirektoratet ansvarar för ärenden som ska behandlas av världsarvskommittén och för att förbereda skrivelser som sedan skickas via *Klima- og miljødepartementet*. I och med att Norge för närvarande är medlem i världsarvskommittén har Riksantikvaren också ansvar för att samordna det arbetet.²²⁷

Miljødirektoratet beslutar om tillstånd från *Lov om statlig naturoppsyn*. Tillstånd som berör naturskyddade områden i världsarven söks därifrån. *Statens naturoppsyn* under Miljødirektoratet, är organiserad som en enhet för naturövervakning och fältarbete som berör förvaltning av naturskyddade områden. Enheten ansvarar för att övervaka att användningen och skyddet av biologisk mångfald, kulturlandskap och kulturarv i naturskyddsområden överensstämmer med nationella lagar och förordningar. Statens naturoppsyn är inte tillsynsmyndighet för plan- och bygglovsärenden men kan rapportera till kommunerna om särskilt hänsynstagande bör tas i naturskyddade områden eftersom det berör områden som myndigheten förvaltar genom Naturskyddslagen.

Unesco-kommisjonen är den norska motsvarigheten till Svenska Uneskorådet. Unesco-kommisjonens roll är att vara rådgivare till de norska myndigheterna och ska utgöra en länk mellan det civila samhället, forskning och regeringen. Kommissionen har också rollen att informera om Unesco i Norge. Kommissionen

²²⁴ Idag har centret ersatts av ett utbildningsprogram, World Heritage Leadership programme, som finansieras av norska staten i samverkan med IUCN, Iccrom och Icomos.

²²⁵ Representanter för Klima- og miljødepartementet. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

²²⁶ Riksantikvaren. *Verdensarv*. <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Verdensarv>.

²²⁷ Representanter för Riksantikvaren og Miljødirektoratet. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

består av nio ledamöter utsedda av utbildningsdepartementet. Kunskapsdepartementet har sekretariatsansvar för UNESCO-kommissionen.²²⁸

Ansvar och samordning lokalt och regionalt

Varje norskt världsarv har ett världsarvsråd eller ett samarbetsorgan för världsarven med definierade arbetsuppgifter. Råden ska länka samman de lokala och regionala myndigheterna med de ansvariga direktoraten.

I världsarvspolitiken rekommenderar Klima- og miljødepartementet att varje världsarv bör ha en världsarvskoordinator.²²⁹ Idag har de flesta världsarv en koordinator. Tjänsten finansieras delvis av staten med specifika uppgifter knutet till det lokala genomförandet av världsarvskonventionen. Modellen med att medfinansiera världsarvskoordinatorerna lyfts som en framgångsfaktor av olika aktörer i det norska världsarvsarbetet. Koordinatorns roll är att fungera som en länk mellan världsarvsområdets intressenter och berörda myndigheter. Organisatoriskt tillhör koordinatorerna fylkeskommunerna i respektive världsarv.²³⁰ Detta gäller i de flesta fall, men det finns också exempel på att de är knutna till stiftelser, kommuner eller till ägare som i fallet med världsarvet Unes stavkyrka, som ägs av *Fortidsminneforeningen*. Riksantikvaren styr dock tjänsternas innehåll och preciserar koordinatorernas ansvar och roll. Världsarvskoordinatorernas främsta uppgifter är att samordna och arbeta strategiskt kring förvaltning av världsarven och att ha tillsyn över de åtgärder som görs för de särskilt avsatta bidragsmedel till världsarven som årligen delas ut av Riksantikvaren. I vissa fall har kommunerna i världsarven också en världsarvssamordnare som arbetar mer med lokal förankring och publikt arbete.²³¹

De norska fylkeskommunerna motsvarar administrativt svenska län men har en politiskt styrd ledning. Totalt finns det 18 fylkeskommuner i Norge.²³² Fylkeskommunerna har det regionala ansvaret för världsarven men de har också ett samordningsansvar. Fylkeskommunen fattar beslut och utövar tillsyn utifrån Kulturminneloven. Kommunerna är viktiga aktörer för genomförandet av världsarvskonventionen på lokal nivå. De är tillståndsmyndighet för bygglov och har planansvar. I underlaget till den norska världsarvspolitiken uppges att världsarven är viktiga resurser för kommunernas lokala samhällsutveckling och för

²²⁸ UNESCO i Norge. *UNESCO i Norge*. <http://unesco.no/om-oss/organisering-i-norge/>.

²²⁹ Miljøverndepartementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.

²³⁰ Tre av samordnarna är anställda i lokala stiftelser som bildats för att skydda världsarvet; Stiftelsen Vegaøyen Verdensarv, stiftinga Geiranger Verdsarv, stiftinga Nærøyfjorden verdsarvpark.

²³¹ Representant för världsarvet Rjukan-Notodden. Intervju, 2018-11-05, Notodden.

²³² Med den så kallade regionreformen minskas de till 11 från och med 1 januari 2020.

näringsliv och turism. Det förekommer också att kommunerna har egna världsarvssamordnare.

Den norska strategin rekommenderar att varje världsarv upprättar ett världsarvscenter som för samman förvaltningen av världsarvet med världsarvskoordinatorn. Målet är att alla norska världsarv ska ha ett världsarvcentrum senast 2025 och att de ska utgöra en stimulerande miljö för kompetensutveckling, säkra en interaktion mellan natur- och kulturområdet och koordinera uppföljning av världsarvsarbetet. Hittills har fem världsarvscentra inrättats.²³³

Övrig samordning nationellt

Expertorganisationerna inom världsarvsarbetet (Icom, Iccrom och IUCN) har i enlighet med världsarvskonventionen nationella avdelningar i Norge. De står i nära förbindelse med respektive internationella centralorganisation och ansvariga norska myndigheter. Icomos Norge är en rådgivande organisation för norska myndigheter i världsarvsfrågor. Rollen är dock inte formaliserad och Icomos Norge konsulteras vid behov. Icomos Norge styrs av ett råd som består av ledamöter i de vetenskapliga kommittéerna där Icomos Norge engagerar sig. Icomos Norge har tio aktiva utskottskommittéer med olika teman.²³⁴

Norges verdensarv är en förening där de norska världsarven är representerade. Syftet med föreningen är att skydda och främja de norska världsarvens gemensamma intressen och bidra till bevarande och utveckling i enlighet med Unescos världsarvskonvention och bästa praxis. Föreningen verkar för att skapa en ökad förståelse för de skyldigheter och möjligheter som är knutna till världsarven och uppmuntrar till professionellt utbyte av erfarenheter och samarbete kring utmaningar.²³⁵ Föreningen organiserar årligen ett forum för alla norska världsarv. *Norges verdensarv* har också ett politiskt råd som består av borgmästare från kommuner med världsarv. Detta råd samordnar politiska ställningstaganden och samverkar kring frågor som berör de lagstiftande myndigheterna.²³⁶

²³³ Miljövernedsdepartementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.

²³⁴ Norge Icomos (2018) *Om oss*. <http://www.icomos.no/om/>

²³⁵ Norges Verdensarv (2014) *Vedtekter*. <http://www.norgesverdensarv.no/vedtekter.134635.no.html>

²³⁶ Representant för Riksantikvaren. Korrespondens via e-post, 2019-06-21.

Delaktighet och medbestämmande i det norska världsarvsarbetet

Genom den regionala och lokala organiseringen som beskrivits ovan eftersträvas decentralisering och lokalt medbestämmande i världsarvsarbetet i Norge. Enligt den beslutade världsarvspolitiken rekommenderas alla norska världsarv ha ett världsarvscenter som ska vara en mötesplats och en arena för lokalsamhället och deras delaktighet i världsarvsarbetet.²³⁷ Centra som byggs upp designas utifrån behovet av lokal förankring. På varje center ska det finnas en basutställning med samma innehåll, men även en lokal anpassning. Världsarvscentrumen får ett statligt driftsbidrag förutsatt att de samlar in minst 40 procent samfinansiering från lokala eller regionala aktörer. Den statliga finansieringen kommer via Klima- og miljødepartementet och omfattade år 2019 elva miljoner norska kronor. De som är anställda på världsarvscentret ska stå för förmedling medan världsarvscoordinatorerna vid fylkeskommunerna har en annan roll.

Klima- og miljødepartementet som är högst ansvarigt departement för världsarvskonventionen och natur- och kulturskydd i Norge är avsändaren för världsarvspolitiken och rekommenderar världsarven att göra olika insatser. Riksantikvaren arbetar dessutom nära och har överinseende över de regionalt placerade världsarvscoordinatorerna på fylkeskommunerna där man samordnar och har tillsyn över det lokala världsarvsarbetet. Världsarvsarbetet styrs via direktoraten med budgetmedel till koordinatörer och världsarvsråden. Avtalen med världsarvsråden sköts via instruktioner från direktoraten. Varje år hålls ett interdepartementalt forum för ansvariga myndigheter i världsarvsarbetet som syftar till utbyte av information och erfarenheter. Forumet anordnas av Klima- og miljødepartementet. På regional nivå anordnar Riksantikvaren årliga möten för världsarvscoordinatorer och direktorat som Klima- og miljødepartementet och också deltar på.²³⁸

Kommunikation och kunskapsuppbyggnad

Kommunikation om de norska världsarven och världsarvskonventionen till det omgivande samhället och besökare ska förmedlas genom särskilda världsarvscentrum i varje världsarv. Arbete pågår med att bygga upp världsarvscentrum för samtliga världsarv. Hittills har fem världsarv ett världsarvscentrum.

²³⁷ Miljövernedsdepartementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvspolitikk*.

²³⁸ Representanter för Klima- og Miljødepartementet. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

Förvaltningskompetens hos de norska världsarven byggs upp systematiskt bland annat på de årsmöten som hålls med världsarvskoordinatorerna. Utbildning i äldre hantverkstekniker som är viktig för att arbeta med att förvalta världsarven prioriteras högt i Norge och man har även i många år varit värd för internationella kurser i timmertekniker i samarbete med Icomos international.²³⁹ Bidragsmedel för restaurering och renovering kan sökas från Riksantikvaren under förutsättning att arbetet omfattar utbildning eller kunskapsöverföring. Det avsätts även medel för att kunna utreda nödvändiga och aktuella problemställningar, såsom sårbarhetsanalyser. Kunskapsdepartementet och Klima- og Miljødepartementet samarbetar för att etablera fortbildningskurser i världsarvskunskap för lärare vid utvalda studieorter.

Prioriterade utvecklingsområden

I Norge menar man att arbetet med att genomföra världsarvskonventionen sedan ratificeringen 1977 har blivit allt mer krävande och sammansatt. Däremot har de grundläggande frågorna förblivit de samma - vad finns det för risker och hot mot kultur- och naturarven och hur ska världens nationer kunna samarbeta för att skydda dessa platser. Världskommittén ställer nya krav på statsparterna för att genomföra konventionen, inte minst när det gäller förvaltning av världsarv. Samtidigt upplever man i Norge att det nationellt finns större förväntningar än tidigare på vad en världsarvsstatus kan bidra med till lokalsamhället, för regionen och för nationen. Det finns också en ökad förväntan om fler platser i Norge på världsarvslistan samt ökad press från lokalsamhället runt världsarvsområden på att utveckla näringar med bas i världsarvet. För att balansera bilden av vad världsarvsstatus kan bidra med och vad som krävs för att upprätthålla världsarvens värden har man identifierat ett behov av information, kompetens och förmedling om de norska världsarven och världsarvskonventionen. Det behövs också tydligare roller hos ansvariga instanser och bättre rutiner för att koordinera arbetet.²⁴⁰ Innan man antog en ny världsarvspolitik i Norge fanns få riktlinjer för det norska arbetet och man såg ett behov av att forma regeringens politiska plattform i denna fråga. Mot bakgrund av detta anges i strategin fem utvecklingsområden som beskrivs nedan.

Identifiera världsarv i Norge (nominering och tentativa listan)

Resurser ska prioriteras till att säkerställa skydd och förvaltning av de redan befintliga norska världsarven. Om nya världsarv ska tillkomma så ska man prioritera att arbeta med de platser som står på den tentativa listan. Vägledande för

²³⁹ ICOMOS (2019) *The 19th International Course on Wood Conservation Technology (ICWCT 2020)*. <https://www.iccom.org/courses/19th-international-course-wood-conservation-technology-icwct-2020>

²⁴⁰ Miljøverndepartementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvspolitikk*.

arbetet med en tentativ lista är Unescos globala strategi för en bättre balanserad världsarvslista, dvs att prioritera kategorier och teman som är underrepresenterade. Därutöver anges att Norge vill ta initiativ till ett nytt nordiskt samarbete kring de tentativa listorna, ett samarbete som funnits tidigare och är grunden till det urval Norden har idag.²⁴¹ Exempel på konkreta uppdrag till direktoraten är att uppdatera den tentativa listan. Den tentativa listan tas på politisk nivå. Alla departement ska ges möjlighet att ha synpunkter på nya förslag.²⁴²

Förvaltningsplaner för världsarv

För detta utvecklingsområde anges att alla norska världsarv ska ha en relevant förvaltningsplan. Alla områden har en förvaltningsplan, men alla är inte uppdaterade. Målet är att alla ska ha en uppdaterad plan senast 2020. Riksantikvaren har utarbetat en mall för hur en förvaltningsplan ska se ut. Ansvaret för världsarven ska komma fram tydligt i alla relevanta kommunala och fylkeskommunala planer och i förvaltningsplaner för naturskyddsområden. Behovet av buffertzoner ska ses över i samtliga världsarv. Det görs som ett led i arbetet med att utveckla förvaltningsplanerna. Eventuella nya eller förändrade buffertzoner ska på sikt inarbetas i kommunernas planverktyg och länkas till plan- och bygglagens bestämmelser. Det ska införas en enkel rapportering från världsarven till staten som ett tillägg till den periodiska rapporteringen vart sjätte år.²⁴³ Staten avser även utveckla mätbara indikatorer för att kunna mäta förändringar i världsarvsvärden (OUV) och tillgängliggöra dessa. Detta har inte gjorts ännu. Statens naturöversyn ska ha en mer formaliserad roll för översyn i världsarv med skyddad natur.²⁴⁴

Förmedling

En gemensam förmedlings-, utbildnings och informationsstrategi för alla norska världsarv bör enligt världsarvspolitiken utarbetas för de norska världsarven. Ansvarsfördelningen i Norge ska vara att Klima- og miljødepartementet utvecklar ett centralt nätstöd med all relevant information om världsarven (via regeringen.no). Centrala myndigheter utvecklar ett basmaterial för information och förmedling av världsarvskonventionen. Museer som är aktörer i världsarv stärks med statligt stöd för att kunna arbeta med att förmedla kunskap om världsarven. Statens naturöversyn får ett uppdrag att göra vägledningar för kultur- och naturarven i relevanta världsarvsområden. Alla världsarv bör ha ett

²⁴¹ Miljövern departementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.

²⁴² Representanter för Klima- og Miljødepartementet. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

²⁴³ Miljövern departementet (2012) *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.

²⁴⁴ Representanter för Riksantikvaren. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

världsarvscentrum som kan förmedla information om det egna världsarvet och dess värden.

Kunskap och kompetens

I den norska världsarvpolitiken framhålls kompetensområden som internationell kompetens hos experter, förvaltningskompetens, särskilt kunnande i äldre hantverkstekniker och barn och ungas kännedom om världsarv. Det ska vara möjligt för centrala förvaltningsaktörer att delta på viktiga arenor för att bygga upp sin internationella kompetens. Ett lärarverktyg ska utvecklas som visar att världsarven är relevanta för undervisningen på olika sätt i grundskolan och högre studier (genom Kunskapsdepartementets kompetenscentrum). Världsarvsområdena ska få stöd i att utarbeta besöksparker eller världsarvsupplevelser i regi av *Den kulturella skolsäcken* och *Den naturliga skolsäcken* som är olika program som riktar sig mot skolelever.

Internationellt samarbete och tillväxt

Norge ska fortsättningsvis vara en aktiv statspart i formella organ som generalförsamlingen och världsarvskommittén. Norge ska öka sin insats för världsarven utanför Norge och bidra med kompetens på de områden där Norge kan utgöra en skillnad. Det ska vara möjligt att delta i internationella nätverk och forum. Miljöskyddsdepartementets budget stärks för att bidra till att finansiera internationella projekt och initiativ som kommer från norska aktörer. Världsarven ska prioriteras högt i Klima- och miljødepartementets nya tillväxtstrategi knutet till kultur- och naturarv. Samarbeten mellan världsarvsområdena och det lokala näringslivet stärks. Kommuner med världsarv kan också skapa egna internationella nätverk och projekt på egen hand.

Finansieringen av Norges världsarvsarbete

Varje år får de norska världsarven särskilt öronmärkta bidrag från statsbudgeten. 2018 var bidraget 57 miljoner norska kronor och 2019 var summan 58,7 miljoner kronor. Under båda dessa år var det möjligt att få ett förskott på upp till 15 miljoner för olika åtgärder. Ur Miljödirektoratets budget beviljas bidrag till världsarv med naturvärden (Västnorsk fjordlandskap och Vegaøyen) för utveckling av världsarvscentrum. År 2019 beviljades 11,5 miljoner norska kronor. I strategin anges även det ansvariga departementet har en rad uppgifter som underlättar förvaltningen av världsarven, bland annat ska Klima- och miljødepartementet se till att det tas fram lärarhandledning i världsarvs kunskap och kurser för allmänheten

för att samla information om alla norska världsarv, vilket avlastar förvaltningarna en del. De får även tillskott i budgeten för att finansiera internationella projekt och initiativ som kommer från norska aktörer. Staten bidrar med finansiering av 60 procent av en världsarvssamordnartjänst och resterande 40 procent kommer från ansvarig fylkeskommun, kommun och andra finansiärer eller inkomstkällor.²⁴⁵

Finlands världsarvsarbete

Finland ratificerade världsarvskonventionen 1987 och de första finländska objekten på världsarvslistan godkändes 1991. Tekniskt sett omfattas också Åland, som dock inte tagit praktiska steg i implementering av Världsarvskonventionen. Finland har totalt sju världsarv: Sveaborg (1991), Gamla Raumo (1991), Petäjävesi gamla kyrka (1994), Verla träsliperi och pappfabrik (1996), Sammallahdenmäkis bronsåldersgravrösen (1999), Struves meridianbåge (2005) och Kvarkens skärgård (2000, 2006). Det sistnämnda är ett transnationellt objekt delat med Höga kusten i Sverige.²⁴⁶ Riktlinjerna för Finlands världsarvsarbete utgår främst från Finlands ”Nationell världsarvsstrategi för 2015-2025” som beslutades av regeringen 2015.²⁴⁷ Enligt Museiverket i Finland har det varit betydelsefullt att strategin beslutats av regeringen. Det har fått betydelse för politiskt beslutsfattande i övriga frågor på bland annat riksdagsnivå.²⁴⁸

Lagstiftning

Den finländska lagstiftningen på kulturmiljöområdet och naturområdet innehåller inga särskilda bestämmelser om skydd av världsarv. Finland tillämpar, i likhet med Sverige, samma bestämmelser som för andra värdefulla kultur- och naturmiljöer. De viktigaste lagarna som reglerar skyddet av de finska världsarven är markanvändnings- och bygglagen (132/1999), lagen om skyddande av byggnadsarvet (498/2010), fornminneslagen (295/1963), naturskyddslagen (1096/1996) samt vissa speciallagar som kyrkolagen (719/2019) och lagen om ortodoxa kyrkan (985/2006). Markanvändningen regleras av de riksomfattande målen för områdesanvändningen. Sådana inventeringar av kulturmiljöer i enlighet med de riksomfattande målen för områdesanvändningen är inventeringen av byggda kulturmiljöer (RKY 2009) och riksomfattande värdefulla landskapsområden (1995) samt inventeringen som rör det arkeologiska kulturarvet

²⁴⁵ Riksantikvaren. *Tillskudd til verdensarv*. <https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Tillskudd-til-verdensarv2>

²⁴⁶ UNESCO (2019) *The State Parties*. <https://whc.unesco.org/en/statesparties/fi>

²⁴⁷ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

²⁴⁸ Representant för Museiverket, intervju via videolänk, 2018-10-24, Helsingfors.

(1985). Den nationella lagstiftningen möjliggör värnandet om kultur- och naturarv.²⁴⁹

Finlands engagemang i det internationella samarbetet

Finland är aktiva i världsarvsarbetet och i världsarvskommittén. Det finska engagemanget på den internationella arenan har enligt den finska världsarvsstrategin hög prioritet. Finland blev för första gången medlem i världsarvskommittén 1997–2002 och invald i kommittén för andra gången åren 2014–2017. Under åren har Finland anordnat flera internationella fortbildningsinsatser, bland annat gällande restaurering av internationell modern arkitektur. De internationella samarbetsprojekten anses ha bidragit till att förbättra Finlands kunskaper när det gäller värnandet om, omvårdnaden av och presentationen av sina världsarv. På myndighetsnivå har Finland deltagit i projekt via *Nordic World Heritage Foundation* 2002–2014. Fonden upphörde sin verksamhet 2014. Finland betonar även vikten av ett nordiskt samarbete vad gäller beredning av eventuella nya världsarv i syfte att få balanserade listor mellan de nordiska länderna. Även kompetensöverföring i världsarvsarbetet generellt mellan de nordiska länderna betonas.²⁵⁰ Finland prioriterar att vara närvarande på Unescomöten och deltar i den mån det är möjligt i internationella arbetsgrupper. T.ex. ingår representanter från Finland i en panel som bedömer nomineringar på internationell nivå inom Icomos.²⁵¹ Utrikesministeriet delar också ut för att stödja krisarbete när världsarv kommit till skada. Expertutbyte förmedlas via flera ministerier och ämbetsverk. *Visit Finland*, som är underställt arbets- och näringsministeriet, ansvarar för marknadsföring av de finska världsarven på internationell nivå.

Ansvariga instanser nationellt

Undervisnings- och kulturministeriet och *Miljöministeriet* har huvudansvaret för kultur- respektive naturvärldsarvsfrågorna. *Museiverket* respektive *Fortstyrelsens naturtjänster* är kontaktpersoner mot Unesco och är s.k. *Focal Points* för verksamheten. Myndigheterna ansvarar också för samordningen av världsarvsarbetet på nationell nivå inom dess respektive ansvarsområden och för det operativa och myndighetsrelaterade uppgifterna i anslutning till arbetet för världsarven. Kontakten till Unescos sekretariat och dess medlemsstater går via undervisnings- och kulturministeriet, Utrikesministeriet och Finlands Unesco-

²⁴⁹ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

²⁵⁰ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

²⁵¹ Representant för Museiverket. Intervju via videolänk, 2018-10-24, Helsingfors.

delegation. Finlands Unesco-delegation arbetar i anslutning till Undervisnings- och kulturministeriet.²⁵²

Museiverket ansvarar för skötsel- och vårdfrågor och delar ut statsbidrag och forskningsfinansiering till åtgärder och projekt som berör världsarven. Gällande naturarven är miljöministeriet mer inblandat men över lag så samarbetar de olika myndigheterna ofta i olika frågor. Ansvar för stadsplaneringsfrågor finns regionalt på kommuner. Vid eventuell negativ påverkan på världsarven gör Museiverket alltid utlåtanden. Världsarvsförvaltningarna har rollen att uppmärksamma nationella myndigheter på potentiell påverkan på världsarven. I den mån man behöver kommunicera med Världsarvcentret i Paris går kontakten via kulturministeriet. I strategin anges att man har för avsikt att upprätta ett årligt världsarvsforum för ansvariga myndigheter vilket även har gjorts. Även finska IUCN och Icomos deltar ibland på forumet. Museiverket är representerat i samtliga av de finska världsarvens förvaltningsnämnder (motsvarande världsarvsråd i Sverige). Museiverket upplever dock att det inte är alltid lätt att delegera uppgifter från centrala myndigheter till förvaltningsnämnderna och att världsarvens ansvar har varit svårt att beskriva vilket gör att det fortfarande finns otydligheter kring ansvar och roller.²⁵³

Ansvar och samordningen lokalt och regionalt

Nästan alla Finlands världsarv har en förvaltningsnämnd (delegation eller direktion) som förenar lokala myndigheter och andra aktörer med varandra. I nämnderna finns även företrädare för Museiverket eller Fortstyrelsens naturtjänster med, beroende på vilket objekt det gäller. Alla världsarv har en skötselplan (management plan) och förvaltningsnämnderna har till uppdrag att följa upp förvaltningsplanerna. Några nämnder har utsett en särskild kontaktperson med ansvar för världsarvsfrågor s.k. *Site manager* (motsvarar delvis världsarvsamordnare i Sverige).²⁵⁴ Titeln Site manager är internationell och har varit svår att definiera i strategin. Museiverket uppfattar Site manager som en representant för världsarvet lokalt med uppgift att säkerställa kvalitet i världsarvsarbetet. En Site manager i ett finskt världsarv kan ha olika organisatorisk hemvist beroende på vilket världsarv det gäller.

Kommunerna är representerade i förvaltningsorganen och ansvarar för planläggning och planeringen av markanvändning i områden kring världsarven. Deras roll är också att sprida och utbyta information om världsarvet i kommunen. Kommunernas deltagande i världsarvsarbetet varierar. I Gamla Rauma är

²⁵² Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

²⁵³ Representant för Museiverket. Intervju via videolänk, 2018-10-24, Helsingfors.

²⁵⁴ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

kommunen t.ex. mer aktiva än i andra finska världsarv. Museiverket har en roll att överklaga kommunala beslut om verket anser att risk för påverkan föreligger på världsarvet. Till skillnad från Sverige finns ingen regional instans motsvarande länsstyrelser med ansvar eller roll i världsarvsarbetet. Istället har landskapsmuseerna en större roll i världsarvsarbetet eftersom de har sakkunskap och expertis i världsarvsfrågor. De blir ofta anlitade för uppdrag i världsarven. Helheten i världsarvsområdena har dock Museiverket och Fortstyrelsens ansvar för.²⁵⁵

Övrig nationell samordning

Expertorganisationerna Icomos och IUCN har i enlighet med världsarvskonventionen nationella avdelningar i Finland, vilka står i nära förbindelse med respektive internationell centralorganisation. Arbetet för världsarven tangerar även andra expertorganisationers verksamhet, t.ex. Finlands förening för kulturarvsfostran, ICOM finska nationella kommittén och Industriminnesföreningen. Samarbetsorganet för Finlands världsarv har varit arbetsgruppen kring världsarven vid Icomos Finlandsavdelning, där även en företrädare för IUCN ingått. Arbetsgruppen har utgjort ett diskussionsforum för de finska världsarven och har bl.a. samordnat bruks- och skötselplaner samt verkat för världsarvens gemensamma kommunikation.

Delaktighet och medbestämmande i det finska världsarvsarbetet

Mängden aktörer som deltar i det finska världsarbetet har ökat och tangerar flera sektorsmyndigheter såväl inom centralförvaltningen som på regional och lokal nivå. I arbetet för världsarvet ingår flera olika aktörer som riktar in sig på att värna om, restaurera, ta hand om och presentera världsarvsobjekten. Flera världsarv stöds av en stiftelse eller förening, som erbjuder ett etablerat forum för frivilligverksamheten. Förutom frivilliga finns dessutom internationella nätverk som fokuserar på arbete för världsarven (bl.a. ungdomsläger som ordnas av *World Heritage Volunteers*, *World Heritage in Young Hands*). Delaktigheten har också observerats t.ex. vid uppdatering av förvaltningsplanen för Sveaborg som genomfördes 2018-2019.

Kommunikation och kunskapsuppbyggnad

Finland arbetar i skrivande stund med att ta fram en nationell kommunikationsstrategi och använder i Världsarvstrategin begreppet

²⁵⁵ Representant för Museiverket. Intervju via videolänk, 2018-10-24, Helsingfors.

världsarvsfostran. Den som syftar till ökad kunskap och medvetenhet om världsarv genom undervisning i skolor, i synnerhet för mindre barn. Projektet genomförs i samarbete med Föreningen för kulturarvsfostran i Finland som grundades år 2006 och är en öppen rikstäckande folkrörelse. Föreningens huvudsakliga uppdrag är att främja kulturarvs- och kulturmiljöfostran, dvs. stödja barns och ungas utveckling och mognad genom att stärka deras delaktighet i och kunskap om sitt kulturarv. De finska världsarven ses som nationens flaggskepp. I arbetet med kulturarvsfostran anges att världsarven är tänkta att användas som illustrativa exempel.²⁵⁶

Det finns också planer på att ta fram en digital informationsstrategi enligt strategin. Detta arbete har dock inte påbörjats med det finns vissa riktlinjer om digital information om världsarv. Museiverket och Fortstyrelsen träffar alla världsarvsförvaltare årligen och arbetar ofta tillsammans med dem med utvecklingsfrågor. Exempelvis har en årlig träff anordnats i syfte att utveckla arbetet med förvaltningsplaner.

Finlands prioriterade utvecklingsområden

Den finska strategin 2015-2025 anger riktlinjerna för genomförandet av världsarvspolitiken och världsarvskonventionen på nationell nivå. Den innefattar också kunskapsförmedling och kunskapsuppbyggnad om världsarv och kännedom om världsarven. Den finska strategin tar även upp Finlands och finska experters roll i det nordiska och internationella samarbetet kring världsarven. Dessutom anges hur ansvar och uppgifter i anslutning till världsarven ska fördelas och finansieras.²⁵⁷

Finlands nationella världsarvsarbete utgår på ett övergripande plan från en grundvision för arbetet som fastställs i strategin. Visionen bygger på tre perspektiv som alla har både en nationell och en internationell dimension. De strategiska värdena enligt strategin är hållbarhet, trovärdighet och engagemang. Hållbar utveckling anges vara ett genomgående mål i all världsarvsverksamhet och tryggar kontinuiteten för de universella värdena hos världens kultur- och naturarv. Finlands tentativa lista kompletteras och världsarven ska skötas på ett trovärdigt sätt och bidra till rikedom hos världens kultur- och naturarv. Den finska strategin menar att ett mångsidigt världsarvsarbete engagerar medborgarna att arbeta för världsarven.²⁵⁸ Utöver strategin har Finland tagit fram en handlingsplan med konkreta mål, prioriteringar och tidsplaner för det nationella världsarvsarbetet. I den framgår på vilket sätt besluten ska genomföras, vilka aktörer som är ansvariga

²⁵⁶ Föreningen för kulturarvsfostran i Finland. <https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/pa-svenska/>

²⁵⁷ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

²⁵⁸ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

för arbetet och hur resurserna ska fördelas. Handlingsplanen har tagits fram i samråd med världsarven och övriga intressentgrupper.²⁵⁹ Finland har fem centrala strategiska riktlinjer som utmärker den finska nationella världsarvsstrategin.

Finlands världsarvspolitik

Målet med den finska världsarvspolitiken är att Finland lever upp till världsarvskonventionens förpliktelser och på ett hållbart sätt utnyttjar de positiva kulturella, ekonomiska och sociala aspekterna konventionen för med sig. Samtidigt ska Finlands roll stärkas internationellt och samarbetsnätverken utvidgas. I internationella sammanhang understryker Finland vikten av en trovärdig världsarvspolitik som respekterar beslutsprocesser, motverkar masssturismens negativa effekter samt verkar för expertkompetens i det internationella arbetet. Finland eftersträvar att ha en uppdaterad tentativa lista som följer den globala strategin och förslagen till objekt ska göras mer systematiskt än tidigare. Genomförandet av världsarvsstrategin ska regelbundet följas upp. Vidare är ambitionen att världsarvskonventionen även antas för Åland.

Att bevara de finska världsarven

Målet för den andra centrala strategiska riktlinjen är bevarandet av världsarvens *Outstanding Universal Value (OUV)* genom uppdaterade vård- och bruksplaner. I syfte att nå detta mål ska man inom ramen för den nationella världsarvsstrategin utvärdera befintlig lagstiftning och därefter bedöma om den är tillräcklig för att skydda världsarvens OUV. Ett annat område som lyfts är att skydd och omvårdnad av världsarven ska vara på föredömlig nivå. En åtgärd är därför att alla världsarv ska ha en vård- och underhållsplan som periodiskt ska uppdateras så att aktuell information och status kan beaktas.

Resurser och kompetenser

Den tredje strategiska riktlinjen gäller ekonomiska och personella resurser. Målet för denna linje är en tydlig och öppen förvaltning, tillräckliga resurser och kompetens på hög nivå som garanterar ett föredömligt skydd samt god förvaltning. Världsarvsråden för de enskilda världsarven ansvarar för planerna, skötsel och att målen integreras med den regionala utvecklingen. Ansvar och roller nationellt och lokalt ska vara tydliga. Strategin betonar även vikten av att sektorsövergripande forum bildas för ökad dialog mellan lokala och centrala myndigheter samt övriga aktörer. Expertorganisationer ska bjudas in och världsarvens administrativa system ska förtydligas. Förvaltningsnämnder ska utvecklas och en lokalt ansvarig person (Site manager) bör finnas vid varje världsarv. Undervisnings- och kulturministeriet

²⁵⁹ Undervisnings- och kulturministeriet (2016) *Vi värnar om vårt gemensamma arv. Verkställighetsplanen för den nationella världsarvsstrategin fram till år 2025.*

ska också regelbundet anordna världsarvsforum. Museiverket och Forststyrelsen ska vara nationellt sakkunniga och deras roll ska stärkas. Även det nordiska samarbetet bör stärkas. Ett annat tema som lyfts är att det bör finnas tillräckligt tilltagna ekonomiska resurser för att vidmakthålla en föredömlig skötsel, restaurering samt nödvändig information på plats. I Finland är det staten ”och andra parter” som ska ta det ekonomiska ansvaret. Strategin betonar att man uppmuntrar nya finansieringsmodeller, bl.a. olika EU-medel, men även att uppvakta näringslivet för finansiering. Strategin betonar även vikten av en fortsatt hög nivå inom utbildningssystemet för att vidmakthålla en hög kompetens inom världsarvarbetet.

Medvetenhet om Finlands världsarv och en presentation av objekten

Målet för den fjärde strategiska riktningen är att finska medborgare i högre grad ska känna till världsarven och värdesätta dem. Det ska finnas en ökad tillgänglighet och information om världsarven som ska komma både allmänheten såväl som internationella turister till godo. De teman man lyfter under denna riktning är s.k. världsarvsfostran, en nationell kommunikationsstrategi som syftar till ökad kunskap och medvetenhet samt en strategi för hållbar turism i kombination med ökad tillgänglighet och bättre service för besökande. Vidare ska en digital informationsstrategi utvecklas och i denna digitala kommunikationsplan ska även information ges vad gäller nya strategier och policyers från världsarvskommittén och världsarvskonventionens generalförsamling. I syfte att nå ny kunskap bör samarbete finnas med forskningen, inte minst om hur världsarven bidrar till lokalsamhällsekonomisk utveckling.

Gemenskaper

Den femte av de strategiska riktlinjerna i den finska världsarvsstrategin gäller fysiska och symboliska gemenskaper. Målet för denna riktning är att lokala och regionala myndigheter och beslutsfattare, fastighetsinnehavare och företagare i högre grad engagerar sig i verksamheter till gagn för världsarven.

De åtgärder strategin betonar för att nå målen är att de kommunala myndigheterna, genom att vara lokalt och regionalt ansvariga för världsarven, ska medvetandegöras och vara informerade om förpliktelserna av världsarvskonventionen. Arbetet med världsarven ska inkluderas i regionala planer och strategier. Världsarven ska vidare ge medborgare, företagare, föreningar och andra aktörer på lokal nivå möjlighet att jobba för världsarvens bästa. Staten bör avtala om kvalitetsmål för det gemensamma arbete som bedrivs vid världsarven och staten ska även kontrollera de privata företagarnas ”synlighet” (reklam etc.) vid världsarven.²⁶⁰

²⁶⁰ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

Framtida utmaningar till 2025

De finska världsarven är på många sätt en stor resurs och stöder målsättningarna för en hållbar utveckling. Världsarven påverkar finlandsbilden i positiv riktning och har avsevärda effekter på den lokala ekonomin. Av den anledningen anser Finland att det är motiverat att satsa på världsarven också när ekonomin går på lågvarv. Forskningen kring världsarvens kulturella, sociala, ekologiska och ekonomiska betydelse har bara börjat och Finland förväntar sig mycket av sådan forskning. På sikt krävs mer forskning för att de lättare ska kunna identifiera världsarvens betydelse och veta hur de ska rikta in världsarvsarbetet. Ett mål på sikt är att öka trovärdigheten och förtroendet för arbetet för världsarven genom ett tätare samarbete mellan myndigheter och experter med näringslivet, läroanstalter och aktörer inom tredje sektorn, i synnerhet med sammanslutningar på lokalplanet. Utmaningen gäller hur man ska engagera ett allt mer omfattande nätverk av frivilliga som vill arbeta för världens kultur- och naturarv.²⁶¹

Finansieringen av Finlands världsarvsarbete

Ägarstrukturen för de finska världsarven varierar och det gör också finansieringsbasen för vård- och underhåll av dem. Staten har på många sätt deltagit i omvårdnaden av världsarven och restaureringen av dem. Den centrala principen är dock att ägaren i första hand ansvarar för sin egendom. En del av de finländska världsarven är i statens ägo och skötseln och restaureringen samt presentationen av dem är därför statens ansvar. Statliga aktörer kan inte få bidrag till sina världsarv utan har istället anslag för skötsel. Kommuner, föreningar och privatperson har möjlighet att få bidrag till vård och underhåll även för andra uppgifter förenade med världsarv. Undervisnings- och kulturministeriet har sedan 2003 haft c:a 300 000 euro i budgetmedel för arbetet med Finlands världsarv avsett för Museiverket. Största delen av bidraget har använts för restaurering av objekt som är privata, ägda av företag eller i olika sammanslutningars ägo. En del av medlen har anvisats för annan utveckling och samarbete som gäller världsarven.

Islands världsarvsarbete

Island ratificerade världsarvskonventionen 1995. Island har tre världsarv, kulturarvet Þingvellir (2004) och naturarvet Surtsey (2008). 2019 fick Island sitt tredje världsarv, naturarvet Vatnajökull.²⁶² Det finns ett nära samarbete mellan natur- och kulturområdet i världsarvsfrågor på Island. Sedan 1995 har Mennta- og

²⁶¹ Undervisnings- och kulturministeriet (2015) *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*.

²⁶² UNESCO (2019) *The State Parties*. <https://whc.unesco.org/en/list/?search=iceland&order=country>

menningarmálaráðuneytið dvs. det isländska kultur- och miljöministerierna haft det nationella ansvaret för världsarvsarbetet, delvis för att Island tidigare inte haft nationella sektorsmyndigheter att delegera arbetet till. Dock har det länge funnits en samrådsgrupp för frågor kopplade till världsarven på Island bestående av olika tjänstemän, akademiker och politiker som är engagerade i världsarvsfrågorna. Gruppen är aktiv i nya nomineringar och uppdatering av den tentativa listan. Den tentativa listan har reviderats två gånger och består av fem naturarvsplatser och två mixade kultur- och naturarvsplatser. Aktuell för en nominering till världsarv under 2019 var glaciären Vatnajökull som även skrevs in på världsarvslistan i juli samma år.

Lagstiftning

Island har lagar som reglerar skyddet för natur- och kulturmiljöer motsvarande den svenska miljöbalken, kulturmiljölagen och plan- och bygglagen. Det finns även särskilda lagar för nationalparkerna Þingvellir och Vatnajökull men inte för Surtsey. Världsarven ägs av staten och skyddas som nationalparker vilket gör att de har ett fullgott skydd och utvecklade mekanismer för bevakning. Ministerierna har en mer aktiv roll och ansvarar till stor del för genomförandet av världsarvsarbetet till skillnad från de andra nordiska länderna

Islands engagemang i det internationella samarbetet

Island har inga särskilda riktlinjer för sitt internationella arbete med världsarv men deltar på Världsarvskommitténs möten. Island är för närvarande nominerat till Unescos generalförsamling. Landet deltar också i arbetet med att utvärdera olika platser runt om i världen som är nominerade till världsarv genom att skicka experter på olika seminarier och workshops som anordnas. Island har också tagit initiativ till att bilda en nordisk världsarvsförening 2016 i samband med en nordisk världsarvskonferens. I övrigt deltar Island i det nordiska nätverkets konferenser.²⁶³

Ansvariga instanser nationellt

Ansvariga för Islands nationella världsarvsarbete är ministerierna Mennta- og menningarmálaráðuneytið, (på svenska utbildnings- och kulturdepartementet) och Umhverfis- og auðlindaráðuneytið, (på svenska miljö- och naturresursdepartementet).²⁶⁴ Minjastofnun, Islands motsvarighet till

²⁶³ Representant för Mennta- og menningarmálaráðuneytið. Intervju via telefon, 2018-11-20, Reykjavik.

²⁶⁴ Government of Iceland. *Areas of responsibility*. <https://www.government.is/ministries/ministry-of-education-science-and-culture/areas-of-responsibility/>

Riksantikvarieämbetet, fanns inte 1995 när Island ratificerade världsarvskonventionen. Minjastofnun ansvarar idag för praktisk skötsel och förvaltning av världsarven, främst gällande arkeologi. Myndigheten kan också bidra med kulturarvsexpertis.²⁶⁵ Det finns även en myndighet motsvarande Naturvårdsverket på Island.

Ansvar och samordningen lokalt och regionalt

Världsarven på Island är statligt ägda nationalparker. Förvaltningen av nationalparken Þingvellir är reglerad av en egen lag. Världsarven har världsarvsråd och uppdaterade förvaltningsplaner. Organiseringen följer samma organisation som gäller för nationalparker på Island.²⁶⁶ Det finns fyra anställda för Þingvellir nationalpark året runt. Från april till november arbetar ett dussintal säsongsanställda i parken. De ansvarar för tillsyn, tolkningstjänster och mindre underhållsarbete. Experter på bevarande av arkeologiska lämningar konsulteras via Minjastofnun.

Surtsey är en isolerad miljö som allmänheten inte har tillträde till. Behovet av skötsel och samordning är därför mycket begränsat på detta världsarv. Den viktigaste samordningsfrågan är att behålla kontrollen och skydda ön mot mänsklig påverkan. Beredningsplanering för till exempel oljeutsläpp krävs för ön och dess närmaste omgivning. Då världsarvet inte är tillgängligt för allmänheten finns även en utmaning i att presentera världsarvet för omvärlden. Det krävs en kreativ och positiv inställning för att besökare ska kunna uppskatta men inte störa dess värden.²⁶⁷ Islands nationalkommission för Unesco har ett tätt samarbete med ansvariga ministerier och följer det löpande världsarvsarbetet.

Övrig nationell samordning

Icomos har en nationell förening på Island. Även IUCN finns representerat på nationell nivå. I samband med arbetet med nomineringen av Vatnajökull har IUCN varit involverade. Iccrom finns inte representerade nationellt på Island. Det finns ett fåtal konservatorer på Island som är yrkesverksamma som deltar aktivt i olika nordiska samarbeten.

²⁶⁵ Minjastofnun Íslands. *The Cultural Heritage Agency of Iceland*. <http://en.minjastofnun.is>

²⁶⁶ Representant för Mennta- og menningarmálaráðuneytið. Intervju via telefon, 2018-11-20, Reykjavík.

²⁶⁷ Thingvellir. *Protection & management*. <https://thingvellir.is/en/protection-management/>

Delaktighet och medbestämmande i det isländska världsarvsarbetet

De tre isländska världsarven ägs av staten. Kommunerna har därför haft ett relativt lågt engagemang i världsarvsarbetet. I samband med utnämmandet av Vatnajökull har man arbetat med att involvera kommunen mer i arbetet.

På nationell nivå finns en styrgrupp som arbetar med kultur- och naturturism. Gruppen består av representanter från ansvariga departement. Styrgruppen har bl.a. tagit initiativ till en handlingsplan för hållbar turism och upprättat en fond för att bygga upp infrastruktur för turism. I arbetet med FN:s Agenda 2030-mål har världsarven inte stått i fokus utan målen kommer in i andra sammanhang.

Kommunikation och kunskapsuppbyggnad

Det finns en hemsida för världsarven som Mennta- og menningarmálaráðuneytið ansvarar för och som man önskar utveckla ytterligare framöver. Skyltning finns till viss del om världsarven för att informera besökare. Den tentativa listan är översatt till isländska.

Islands prioriterade utvecklingsområden

Det finns idag ingen världsarvsstrategi eller annan samlad politik för det nationella världsarvsarbetet. Dock är det något som efterfrågas av ansvariga i världsarvsarbetet.²⁶⁸

Finansieringen av Islands världsarvsarbete

Världsarvsarbetet finansieras genom statliga medel.²⁶⁹

Danmarks världsarvsarbete

Danmark ratificerade världsarvskonventionen 1979 och de två första världsarven skrevs in på världsarvslistan 1994 och 1995. Danmark har, inklusive Grönland, tio världsarv inskrivna på världsarvslistan; De förhistoriska Jelling monumenten (1994), Roskilde Domkyrka (1995), Kronborg slott (2000), Ilulissat Isfjord på Grönland (2004), Stevns Klint (2014), Vadehavet (2009, 2014), Christiansfeld (2015), Parforcejaktlandskap på Nordsjælland (2015), Kujataa (2017) samt Aasivissuit Nipisat (2018) på Grönland. Danmark har sex objekt på sin tentativa

²⁶⁸ Representant för Mennta- og menningarmálaráðuneytið. Intervju via telefon, 2018-11-20, Reykjavik.

²⁶⁹ Representant för Mennta- og menningarmálaráðuneytið. Intervju via telefon, 2018-11-20, Reykjavik.

lista, varav två är del av serienomineringar, dvs. nomineringar där länder går ihop och nominerar ett världsarv med platser i flera länder.

Lagstiftning

Danmark har ingen särskild lagstiftning för världsarven, utan som i övriga Norden skyddas världsarven genom befintlig lagstiftning såsom naturskyddslagar, en kulturmiljölag, byggförordning etc.. Danmark har även nationella intresseområden för kultur- och naturarv, vilket motsvarar svenska riksintressen. Alla världsarv har en buffertzona utom världsarvet Vadenhavet.

Danmarks engagemang i det internationella samarbetet

Danmark deltar i det internationella Unescoarbetet och den nationella Unesco-kommissionen är rådgivande till regeringen i frågor kring bl.a. världsarv och forskning. Kommissionen ligger under undervisningsministeriet. I Danmark finns det inga vägledande principer för deltagandet i det internationella samarbetet kring världsarv.

Ansvariga instanser nationellt

Den danska regeringen har delegerat det nationella ansvaret för världsarvskonventionen till kulturministeriet, vilka i sin tur delegerat genomförandet av konventionen till Slots- och Kulturstyrelsen som är nationell *Focal point* för världsarv. I Danmark ansvarar kulturministeriet även för naturvärldsarven.²⁷⁰ Slots- och Kulturstyrelsen har en rådgivande roll gentemot kulturministeriet och bidrar till utformningen och genomförandet av de nationella målen på kulturområdet. Slots- och Kulturstyrelsen har också en rådgivande roll gentemot organisationer, institutioner och allmänheten. Slots- och Kulturstyrelsen samlar vidare in, behandlar och sprider information och resultat som bidrar till utvecklingen av kulturlivet. Myndigheten driver och utvecklar även statligt ägda slott och trädgårdar. Visionen är att skapa ett bättre utnyttjande av resurserna så att det blir mer kultur för pengarna. Slots- och Kulturstyrelsen har cirka 500 anställda på olika platser i hela landet.²⁷¹ Slots- och Kulturstyrelsen ansvarar för nomineringar och att bilda arbetsgrupper kring nomineringar med intressenter från blivande världsarv. Arbetsgrupperna har en styrgrupp som samordnar och ser till att experter kopplas till arbetet. Slots- och Kulturstyrelsen sitter också med i världsarvsråden.

²⁷⁰ Representant för Slots- och kulturstyrelsen i Nykøbing. Intervju via videolänk 2018-10-31, Nykøbing Falster.

²⁷¹ Slots- och kulturstyrelsen (2019) *Organisation og ledelse*. <https://slks.dk/om-styrelsen/organisation-og-ledelse/>

All kontakt med Unesco i Paris sker genom Slots- og Kulturstyrelsen. Slots- og Kulturstyrelsen håller även i den periodisk rapportering till UNESCO.

Ansvar och samordningen lokalt och regionalt

De allra flesta världsarv i Danmark har en styrgrupp, motsvarande ett världsarvsråd, som är ansvariga för förvaltningen av världsarv. Representanter från Slots- og Kulturstyrelsen sitter med i styrgrupperna och samarbetar med kommunen och rådgör med dem i planfrågor. Vilken roll världsarvssamordnare eller site manager har skiljer sig mycket mellan olika världsarv. Vissa världsarv i Danmark har ett besökscenter, men inte alla.

Delaktighet och medbestämmande i det danska världsarvsarbetet

Vanligtvis träffas styrgrupperna två till fyra gånger om året. Mötena kan äga rum på plats i världsarvet eller via videolänk. Det finns ett frivilligt nätverk av världsarv men nätverket är inte organiserat som en förening. Nätverket bygger på ett frivilligt initiativ och är inte styrt av Slots- og kulturstyrelsen.²⁷²

Övrig nationell samordning

Icomos Danmark fungerar som en expertorganisation för Unesco i frågor som rör bevarande av kulturmiljöer och världsarv. En viktig del av detta arbete är att förbereda olika stadgar och andra internationella dokument. Organisationens arbete präglas av tvärvetenskapligt samarbete mellan olika forskningsgrenar som arbetar för bevarande av kulturarv. En viktig del av Icomos Danmarks verksamhet är övervakning och rapportering av världsarven i Danmark och att ge förslag till nya platser eller objekt på världsarvslistan. Vidare utarbetar Icomos Danmark samrådssvar till t.ex. lokala planförslag och andra förslag som kan påverka bevarande av kulturarv.²⁷³ I Danmark finns också en nationell kommitté för ICUN med nio medlemsorganisationer.²⁷⁴ Danmark blev medlemmar i ICCROM 1973.²⁷⁵

Kommunikation och kunskapsuppbyggnad

Slots- og kulturstyrelsen har viss information om världsarv på sin hemsida. Bland annat en lista med samtliga världsarv i Danmark. All annan kommunikation

²⁷² Representant för Slots-og kulturstyrelsen i Nykøbing. Intervju via videolänk 2018-10-31, Nykøbing Falster.

²⁷³ ICOMOS Danmark (2019) <http://www.icomos.dk/>

²⁷⁴ IUCN (2019) *Denmark*. <https://www.iucn.org/regions/europe/resources/country-focus/denmark>

²⁷⁵ ICCROM (2019) *Member states*. <https://www.iccrom.org/about/overview/member-states>

ansvarar världsarvsförvaltarna för. Världsarvsförvaltarna ansvar också för pedagogiska insatser om världsarv. Det finns inget gemensamt koncept t.ex. en grafisk profil eller informationsmaterial framtaget.

Danmarks prioriterade utvecklingsområden

Danmark har ingen strategi eller motsvarande styrdokument för det nationella världsarvsarbetet. Slots og kulturstyrelsen har tagit initiativ till att genomföra en förstudie för en dansk världsarvsstrategi och hoppas därefter få ett regeringsuppdrag för att ta fram en nationell världsarvsstrategi.²⁷⁶ Danmarks nationella Unescokommission har en strategi för FN:s Agenda 2030-mål där världsarven är omnämnda. Inom ramen för Danmarks engagemang i den nordiska världsarvsföreningen Nordic World Heritage Association, arbetar Danmark med en handlingsplan för hållbar turism i Norden.

Finansieringen av Danmarks världsarvsarbete

I vårbudgeten för 2018 har den danska regeringen avsatt medel till Slots-og kulturstyrelsen för världsarvsarbetet. Däremot innehåller budgeten inga särskilt avsatta medel för de enskilda världsarven och deras förvaltning.²⁷⁷

²⁷⁶ Representant för Slots-og kulturstyrelsen i Nykøbing. Intervju via videolänk 2018-10-31, Nykøbing Falster.

²⁷⁷ Representant för Slots-og kulturstyrelsen i Nykøbing. Intervju via videolänk 2018-10-31, Nykøbing Falster.

Bilaga 6. Lista remissinstanser

Länsstyrelsen i Blekinge

Länsstyrelsen i Dalarna

Länsstyrelsen i Gotlands län

Länsstyrelsen i Gävleborgs län

Länsstyrelsen i Halland

Länsstyrelsen i Kalmar län

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Länsstyrelsen i Stockholm

Länsstyrelsen i Västmanland

Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Länsstyrelsen i Västra Götaland

Bollnäs kommun

Ekerö kommun

Fagersta kommun

Falu kommun

Gällivare kommun

Haparanda kommun

Karlskrona kommun

Kiruna kommun

Kramfors kommun

Jokkmokks kommun

Ljusdals kommun

Luleå kommun

Mörbylånga kommun

Ovanåkers kommun

Pajala kommun

Stockholms kommun

Söderhamns kommun

Tanums kommun

Varbergs kommun

Örnsköldsviks kommun

Övertorneå kommun

Region Blekinge

Region Dalarna

Region Gotland

Region Gävleborg

Region Halland

Region Kalmar län

Region Norrbotten

Region Stockholm

Region Västernorrland

Region Västmanland

Västra Götalandsregionen

Laponia

Luleå Gammelstad

Struves meridianbåge

Höga Kusten – Kvarkens skärgård

Falun och Kopparbergslagen

Engelsbergs bruk

Birka och Hovgården

Drottningholm

Skogskyrkogården

Hällristningsområdet i Tanum

Hansestaden Visby

Södra Ölands odlingslandskap

Örlogsstaden Karlskrona

Blekinge museum

Statens maritima och transporthistoriska museer

Blekinge Tekniska Högskola

Marinbasen

Saab AB

Varvshistoriska Föreningen i Karlskrona

Föreningen Gamla Karlskrona

Grimeton radiostation

Hälsingegårdarna

Boverket

Fortifikationsverket

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Nederluleå församling

Nordstjernen

Tillväxtverket

Trafikverket

Sametinget

SMHI

Statens Fastighetsverk

Statens Jordbruksverk

Svenska Unescodelegationen i Paris

Sveriges Geologiska Undersökningar

Föreningen Världsarv i Sverige

Svenska Icomos

Sveriges Hembygdsförbund

Svenska Naturskyddsföreningen

Länsmuseernas samarbetsråd

Utöver ovan angivna remissinstanser har yttranden inkommit från följande instanser:

Linnéuniversitetet

Länsstyrelsen Jämtland

Länsstyrelsen Södermanland

Länsstyrelsen Östergötland

Norrbottnens kommunförbund

Referenser

Litteratur

Författningar

Förordning med instruktion för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (SFS 2008:1002). 2008. Stockholm, Justitiedepartementet.

Förordning med instruktion för Naturvårdsverket (SFS 2012:989). 2012. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Förordning med instruktion för Riksantikvarieämbetet (SFS 2014:1585). 2014. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordning med länsstyrelseinstruktion (SFS 2007:825). 2007. Stockholm, Finansdepartementet.

Förordning om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer (SFS 2010:1121). 2010. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordning om geografisk miljöinformation (SFS 2010:1770). 2010. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Förordning om hushållning med mark- och vattenområden (SFS 1998:896). 1998. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Förordning om myndigheters klimatanpassningsarbete (SFS 2018:1428). 2018. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Förordningen om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. (SFS 1998:1252). 1998. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Förordning om regionalt tillväxtarbete (SFS 2017:583). 2017. Stockholm, Näringsdepartementet.

Förordning om statliga byggnadsminnen (SFS 2013:558). 2013. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordning om statsbidrag till ideella organisationer inom kulturmiljöområdet (SFS 2014:108). 2014. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordningen om statsbidrag till kulturarvsarbetet (SFS 2017:628). 2017. Stockholm, Kulturdepartementet.

- Förordningen om tillsyn enligt miljöbalken* (SFS 1998:900). 1998. Stockholm, Miljödepartementet.
- Förvaltningslag* (SFS 2017:900). 2017. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Förvaltningsprocesslag* (SFS 1971:291). 1971. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Kulturmiljöförordning* (SFS 1988: 1188). 1988. Stockholm, Kulturdepartementet.
- Kulturmiljölag* (SFS 1988:950). 1988. Stockholm, Kulturdepartementet.
- Lag om byggande av järnväg* (SFS 1995:1649). 1995. Stockholm, Infrastrukturdepartementet.
- Lag om byggnadsminnen* (SFS 1960:690). 1960. Stockholm, Utbildningsdepartementet.
- Lag om domstolsärenden* (SFS 1996:242). 1996. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Lag om kommuners och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap* (SFS 2006:544). 2006. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Lag om mark- och miljödomstolar* (SFS 2010:921). 2010. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Lag om nationella minoriteter och minoritetsspråk* (SFS 2009:724). 2009. Stockholm, Kulturdepartementet.
- Lag om regionalt utvecklingsansvar* (SFS 2010:630). 2010. Stockholm, Finansdepartementet.
- Lag om skydd mot olyckor* (SFS 2003:778). 2003. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Laponiaförordningen* (SFS 2011:840). 2011. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Miljöbalk* (SFS 1998:808). 1998. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Miljöbedömningsförordning* (SFS 2017:966). 2017. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Minerallag* (SFS 1991:45). 1991. Stockholm, Näringsdepartementet.
- Museilag* (SFS 2017:563). 2017. Stockholm, Kulturdepartementet.

- Nationalparksförordning* (SFS 1987:938). 1987. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Plan- och byggförordning* (SFS 1987:383). 1987. Stockholm, Socialdepartementet.
- Plan- och bygglag* (SFS 2010:900). 2010. Stockholm, Finansdepartementet.
- Rennäringsförordning* (SFS 1993:384). 1993. Stockholm, Näringsdepartementet.
- Rennäringslag* (SFS 1971:437). 1971. Stockholm, Näringsdepartementet.
- Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd om byggnadsminnen* (KRFS 2018:3). 2018. Stockholm, Riksantikvarieämbetet.
- Rättegångsbalk* (SFS 1942:740). 1942. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Skogsvårdsförordning* (SFS 1993:1096). 1993. Stockholm, Näringsdepartementet.
- Skogsvårdslag* (SFS 1979:429). 1979. Stockholm, Näringsdepartementet.
- Totalförsvarets folkrättsförordning* (SFS 1990:12). 1990. Stockholm, Försvarsdepartementet.
- Vattenförvaltningsförordningen* (SFS 2004:660). 2004. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Väglag* (SFS 1971:948). 1971. Stockholm, Infrastrukturdepartementet.
- Vägmärkesförordning* (SFS 2007:90). 2007. Stockholm, Infrastrukturdepartementet.

Internationella styrsignaler

- ICOMOS. 2011. *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties — A publication of the International Council on Monuments and Site*. Paris, ICOMOS.
- Sveriges officiella översättning av konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv (Världsarvskonventionen). *Sveriges överenskommelser med främmande makter nr 8 - Konvention om skydd för världens kultur- och naturarv. Paris den 16 november 1972*. SÖU 1985. Utrikesdepartementet.
- Unescos Konvention om skydd för kulturegendom i händelse av väpnad konflikt* (Haagkonventionen). 1954. Svenska Unescorådets skriftserie, 5/1984.

UNESCO. 2012. *Managing Natural World Heritage*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

UNESCO. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 1945. *Constitution of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*.

United Nations General Assembly. 2015. *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. A/RES/70/1. United Nations General Assembly.

Världsarvskommittén. 2010. *Policy guidelines Defining the relationship between World Heritage and Sustainable Tourism*.

Världsarvskommittén. 2017. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. WHC.19/01. Paris, UNESCO World Heritage Centre.

Världsarvskonventionens generalförsamling. 2015. *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention*. WHC-15/20.GA/INF.13. Paris, UNESCO World Heritage Centre.

Övrigt material

En modern och rättssäker förvaltning –ny förvaltningslag: Regeringens proposition 2016/17:180. 2017. Stockholm, Justitiedepartementet.

Hosagrahar, Jyoti & UNESCO. 2018. *Culture for the 2030 Agenda*. Paris, UNESCO.

IUCN. 2013. *Guidance on Heritage Impact Assessments for Natural World Heritage Properties*.
https://cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_advice_note_environmental_assessment_18_11_13_iucn_template.pdf (2019-10-28).

Kulturarvspolitik: regeringens proposition 2016/17:116. 2017. Stockholm, Kulturdepartementet.

Kulturrådet. 2016. *Riktlinjer för arbete med regionala kulturplaner*. Dnr KUR 2016/4528.

Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft: Regeringens proposition 2016/17:50. 2016. Stockholm, Utbildningsdepartementet.

Miljöverndepartementet. 2012. *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk.* Antagen i meld.st.35 (2012-2013) melding till Stortinget *Framtid med fofeste Kulturminnepolitikken.*

Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2017/18: MJU22: Klimatpolitik. 2018.

Nationell strategi för klimatanpassning: Regeringens proposition 2017/18:163. 2018. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Regeringskansliet. 2018. *Handlingsplan för Agenda 2030 – 2018–2020.* Fi 2018:3. Stockholm.

Regeringskansliet. 2018. *Strategi för Sveriges samarbete med Unesco perioden 2018-2021.* bilaga till regeringsbeslut U2018/01141/AI.

Regeringens skrivelse 2001/02:171. *Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten.* 2002. Stockholm, Kulturdepartementet.

Regleringsbrev Ku2017/00942/KL. *Regleringsbrev för budgetåret 2018 avseende Riksantikvarieämbetet.* Stockholm, Kulturdepartementet.

Regleringsbrev M2018/02933/S, M2018/02934/S (delvis), M2018/00170/S m.fl. *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Naturvårdsverket.* Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

Riksantikvarieämbetet. 2016. *Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention – Redovisning av regeringsuppdrag att följa upp det nationella arbetet.* Stockholm.

Riksantikvarieämbetet. 2018. *Riksantikvarieämbetets uppsiktsansvar över riksintressen m.m. – utredning och plan för arbetet framöver.* Stockholm.

Riksdagsskrivelse 2017/18:440.

Swedish Standards Institute (SIS). 2011. *Bevarande av kulturarv: Generella termer och definitioner (SS-EN 15898:2011).* Stockholm.

Digitala publikationer/medier

- Boverket. *Samråda översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/processen-for-oversiktsplanering/uppratta/samrada/> (2019-08-21).
- Boverket. 2015. *Samråd om detaljplan vid ett standardförfarande*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplaneprocessen/standardforfarande/samrad/> (2019-08-21).
- Naturvårdsverket. *Agenda 2030 och globala hållbarhetsmålen*. <https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/Agenda-2030-och-globala-hallbarhetsmalen/> (2019-08-07).
- Naturvårdsverket. 2018. *Samråd vid ändring av naturmiljön*. <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Samhallsplanering/Samrad-vid-andring-av-naturmiljon/> (2019-08-21).
- Statens fastighetsverk. *Att förvalta ett kulturarv – Förvaltningspolicy för statliga byggnadsminnen*. <https://www.sfv.se/sv/om-oss/uppdrag/kulturarv/> (2019-10-15).
- UNESCO. *Sustainable Development - World Heritage and Sustainable Development*. <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/> (2019-10-15).
- UNESCO. *Sustainable Tourism UNESCO – World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. <https://whc.unesco.org/en/tourism/> (2019-08-12).
- Världsarvskommittén. *Global Strategy*. <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/> (2019-10-17).

Bilaga 1.

- External Auditor for the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 2011. *Evaluation of the Global Strategy for a Credible, Representative and Balanced World Heritage List*. WHC-11/35.COM/INF.9A.
- Hosagrahar, Jyoti & UNESCO. 2018. *Culture for the 2030 Agenda*. Paris, UNESCO.
- ICOMOS. 2011. *Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties - A publication of the International Council on Monuments and Site*. Paris, ICOMOS.

- IUCN. 2013. *Guidance on Heritage Impact Assessments for Natural World Heritage Properties*.
https://cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_advice_note_environmental_assessment_18_11_13_iucn_template.pdf (2019-10-28).
- Martin, Oliver & Piatti, Giovanna (red.). 2009. *World Heritage and Buffer Zones – International Expert Meeting on World Heritage and Buffer Zones*. Paris, UNESCO World Heritage Centre.
- Svenska Uneskorådet. 2013. *Rekommendation om det historiska urbana landskapet*. Svenska Uneskorådets skriftserie, nr 1/2013.
- Sveriges officiella översättning av konventionen om skydd för världens kultur- och naturarv (Världsarvskonventionen). *Sveriges överenskommelser med främmande makter nr 8 - Konvention om skydd för världens kultur- och naturarv. Paris den 16 november 1972*. SÖU 1985. Utrikesdepartementet.
- UNESCO. *Sustainable Tourism UNESCO – World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. <https://whc.unesco.org/en/tourism/> (2019-08-12).
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation. 1972. *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. Paris.
- Världsarvskommittén. *Global Strategy*. <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/> (2019-10-17).
- Världsarvskommittén. 2002. *Budapest Declaration on World Heritage*. WHC-02/CONF.202/25. Paris, UNESCO.
- Världsarvskommittén. 2007. *Strategy for reducing risks from disasters at World Heritage properties*. WHC-07/31.COM/7.2. Paris, UNESCO.
- Världsarvskommittén. 2008. *Policy Document on the Impacts of Climate Change on World Heritage Properties*. Paris, UNESCO World Heritage Centre.
- Världsarvskommittén. 2010. *Policy guidelines Defining the relationship between World Heritage and Sustainable Tourism*.
- Världsarvskommittén. 2011. *Future of the World Heritage Convention*. WHC-11/18.GA/11. Paris, UNESCO.
- Världsarvskommittén. 2017. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. WHC.19/01. Paris, UNESCO World Heritage Centre.

Världsarvskonventionens generalförsamling. 2015. *Policy for the Integration of a Sustainable Development in to the Process of the World Heritage Convention*. WHC-15/20.GA/INF.13. Paris, UNESCO World Heritage Centre.

Bilaga 2

Bring, Ove, Mahmoudi, Said & Wrangé, Pål. 2011. *Sverige och folkrätten*. Stockholm, Norstedts juridik.

Budgetpropositionen för 2018. Förslag till statens budget för 2018, finansplan och skattefrågor: Regeringens proposition 2017/18:1. 2017. Stockholm, Finansdepartementet.

En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag: Regeringens proposition 2016/17:180. 2017. Stockholm, Justitiedepartementet.

Ett land att besöka – En samlad politik för hållbar turism och växande besöksnäring. Betänkande av Utredningen Sveriges besöksnäring. 2017. Statens offentliga utredningar (SOU 2017:95). Stockholm, Näringsdepartementet.

Förvaltningslag (SFS 2017:900). 2017. Stockholm, Justitiedepartementet.

Gemensamt ansvar – Sveriges politik för global utveckling: Regeringens proposition 2002/03:122. 2003. Stockholm, Utrikesdepartementet.

Kulturmiljöns mångfald: Regeringens proposition 2012/13:96. 2013. Stockholm, Kulturdepartementet.

Kulturutskottets betänkande 2009/10:KrU5: Tid för kultur. 2009.

Kulturutskottets betänkande 2012/13:KrU9: Kulturmiljöns mångfald. 2013.

Kungörelse om beslutad ny regeringsform (SFS 1974:152). 1974. Stockholm, Justitiedepartementet.

Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2009/10:MJU25: Svenska miljömål. 2010.

Regeringens skrivelse 2001/02:171. *Unescos världsarvskonvention och de svenska världsarvsobjekten*. 2002. Stockholm, Kulturdepartementet.

Regeringens skrivelse 2016/17:60: *Policyramverk för svenskt utvecklingssamarbete och humanitärt bistånd*. 2016. Stockholm, Utrikesdepartementet.

Regeringskansliet. 2018. *Strategi för Sveriges samarbete med Unesco 2018 – 2020*. Stockholm.

Riksdagsskrivelse 2003/04:122.

Riksdagsskrivelse 2009/10:145.

Riksdagsskrivelse 2009/10:377.

Riksdagsskrivelse 2012/13:273.

Svenska miljömål – för ett effektivare miljöarbete: Regeringens proposition 2009/10:155. 2010. Stockholm, Miljödepartementet.

Tid för kultur: Regeringens proposition 2009/10:3. 2009. Stockholm, Kulturdepartementet.

Utrikesutskottets betänkande 2003/04:UU3: Sveriges politik för global utveckling. 2003.

Bilaga 3

Botnia Atlantica. 2019. *Lystra - upplysning och upplevelser i världsarvet Höga Kusten/Kvarkens skärgård*. <https://www.botnia-atlantica.eu/om-beviljade-projekt/projektbank/lystra-upplysning-och-upplevelser-i-varldsarvet-hoga-kustenkvarkens-skargard> (2019-10-21).

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Birka och Hovgården, 2018-06-08.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Drottningholms slottsområde, 2018-10-22.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Falun och Kopparbergslagen, 2018-06-13

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Gammelstads kyrkstad, 2018-05-30.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Grimeton radiostation, 2018-08-23.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Hansestaden Visby, 2018-09-27.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Hällristningarna i Tanum, 2018-05-08.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Hälsingegårdarna, 2018-04-17.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Höga kusten, 2018-06-05.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Laponia, 2018-06-07.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Skogskyrkogården, 2018-09-28.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Struves Meridianbåge, 2018-05-29.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Södra Ölands odlingslandskap, 2018-06-08.

Dialog med världsarvsrådet för världsarvet Örlogsstaden Karlskorona, 2018-05-16.

Dunc. 2019. *Dunc-Heritage EU*. <https://www.dunc-heritage.eu/> (2019-10-17).

Förordning om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer (SFS 2010:1121). 2010. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordning om statsbidrag till ideella organisationer inom kulturmiljöområdet (SFS 2014:108). 2014. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordning om stadsbidrag till kulturarvsarbetet (SFS 2017:628). 2017. Stockholm, Kulturdepartementet.

Förordningen om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder (SFS 2007:481). 2007. Stockholm, Näringsdepartementet.

ICCROM. *World Heritage Leadership*. <https://www.iccrom.org/section/world-heritage-leadership> (2019-10-10).

Interreg Botnia-Atlantica. 2019. <https://www.botnia-atlantica.eu/> (2019-10-15).

Kulturrådet. 2017. *Projekt med kulturanknytning i EU:s struktur- och investeringsfonder 2017*. Strukturfondsrapport 2017. Stockholm.

Liliequist, Inger & Turtinen, Jan. 2009. "Riksantikvarieämbetet och Unescos konventioner". I: *När bläcket har torkat – Fakta och bakgrund, tankar och konsekvenser om några viktiga Unescokonventioner om kultur*. Svenska Unescorådets årsbok 2009, skriftserie 1/2010.

Lunds Universitet, Statsvetenskapliga institutionen. 2018. *Världsarvets politik – 2017-2020 finansieras av Vetenskapsrådet*. <https://www.svet.lu.se/forskning/forskningsprojekt/varldsarvets-politik> (2019-06-04).

Miljöbalk (SFS 1998:808). 1998. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.

- Miljöbedömningsförfordning* (SFS 2017:966). 2017. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Miljö- och jordbruksutskottets betänkande 2017/18: MJU22: Klimatpolitik*. 2018.
- Nationell strategi för klimatanpassning: Regeringens proposition 2017/18:163*. 2018. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Organization of World Heritage Cities. 2019. <https://www.ovpm.org/> (2019-10-10).
- Plan- och bygglag* (SFS 2010:900). 2010. Stockholm, Finansdepartementet.
- Regleringsbrev Ku2018/02174/KL, Ku2018/02248/LS (delvis). *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Riksantikvarieämbetet*. Stockholm, Kulturdepartementet.
- Regleringsbrev M2018/02933/S, M2018/02934/S (delvis), M2018/00170/S m.fl. *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende Naturvårdsverket*. Stockholm, Miljö- och energidepartementet.
- Riksantikvarieämbetet. 2012. *Sverige i Unescos världsarvskommitté 2007-2011. Redovisning av regeringsuppdrag*. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 2016. *Rapport från Riksantikvarieämbetet – Sammanställning av världsarvens Periodic Reporting 2013*. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 2016. *Sveriges arbete med Unescos världsarvskonvention – Redovisning av regeringsuppdrag att följa upp det nationella arbetet*. Stockholm.
- Riksantikvarieämbetet. 2019. *FoU-Katalog – Projekt finansierade med Riksantikvarieämbetets FoU-anslag*. <http://fou-anslag.raa.se/raa/default.asp>. (2019-08-31).
- Riksdagskrivelse 2017/18:440*.
- Svenskt Hällristnings Forsknings Arkiv. <http://www.shfa.se/> (2019-06-04).
- UNESCO. *Sustainable Tourism UNESCO – World Heritage and Sustainable Tourism Programme*. <https://whc.unesco.org/en/tourism/> (2019-08-12).
- UNESCO. 2012. *Managing Natural World Heritage*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

UNESCO. 2013. *Managing Cultural World Heritage*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

UNESCO. 2015. *First meeting of World Heritage Associations in Europe in Strasbourg, France*. <https://whc.unesco.org/en/events/1253/> (2019-08-08).

UNESCO. 2016. *World Heritage in Europe Today*. Paris, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

UNESCO. 2019. *World Heritage European Journeys of Europe*. <https://visitworldheritage.com/en/eu> (2019-08-29).

Unescos världsarvscenter. 2016. *Nordic World Heritage Association is Founded*. <https://whc.unesco.org/en/news/1582/> (2019-08-17).

Unescos världsarvscenter. *World Heritage Education Programme*. <https://whc.unesco.org/en/wheducation/> (2019-08-08).

Unescos världsarvscenter. 2011. *Human Evolution: Adaptations, Dispersals and Social Developments (HEADS)*. World Heritage papers 29. UNESCO World Heritage Centre.

Världsarvskommittén. 2015. *Final Report on the Results of the Second Cycle of the Periodic Reporting Exercise for the Europe Region and Action Plan*. WHC-15/39.COM/10A. Paris, UNESCO World Heritage Centre.

Världsarvskommittén. 2017. *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*. WHC.19/01. Paris, UNESCO World Heritage Centre.

Bilaga 5

Norge

ICCROM. 2019. *The 19th International Course on Wood Conservation Technology - ICWCT 2020*. <https://www.iccrom.org/courses/19th-international-course-wood-conservation-technology-icwct-2020> (2019-10-22).

Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). LOV-2009-06-19 nr 100. Klima- og miljødepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100> (2019-08-15).

Lov om kulturminner (kulturminneloven). LOV 1978- 06-09 nr 50. Klima- og miljødepartementet. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50?q=kulturminneloven> (2019-08-15).

Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven). LOV-2008-06-27 nr 71. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71> (2019-08-11).

Norges Verdensarv. 2014. *Vedtekter*.
<http://www.norgesverdensarv.no/vedtekter.134635.no.html> (2018-11-10).

Miljøverndepartementet. 2012. *Ny, helhetlig verdensarvpolitikk*.
https://www.regjeringen.no/contentassets/bd8b3fa6328b4f4196ad23bc3bfbd6b5/ny_helhetlig_verdensarvpolitikk_120329.pdf (2018-11-10).

Representanter för Klima- och Miljodepartementet. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

Representanter för Riksantikvaren. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

Representant för Riksantikvaren. Korrespondens via e-post, 2019-06-21.

Representanter Miljødirektoratet. Intervju, 2018-11-07, Oslo.

Representant för världsarvet Rjukan-Notodden. Intervju, 2018-11-05, Notodden.

Riksantikvaren. *Tilskudd til verdensarv*.
<https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nyheter/Tilskudd-til-verdensarv2> (2018-11-10).

Riksantikvaren. *Verdensarv*. <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Verdensarv> (2018-08-13).

UNESCO. *The State Parties*. 2019.
<https://whc.unesco.org/en/list/?search=norway&order=country> (2019-10-22).

UNESCO i Norge. *UNESCO i Norge*. <http://unesco.no/om-oss/organisering-i-norge/> (2019-10-21).

Finland

Föreningen för kulturarvsfostran i Finland.

<https://www.kulttuuriperintokasvatus.fi/pa-svenska/> (2019-10-20).

Representant för Museiverket. Intervju via videolänk, 2018-10-24, Helsingfors.

Undervisnings- och kulturministeriet. 2015. *Vårt gemensamma arv – Nationell världsarvsstrategi 2015-2025*. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2015:14.

Undervisnings- och kulturministeriet. 2016. *Vi värnar om vårt gemensamma arv. Verkställighetsplanen för den nationella världsarvsstrategin fram till år 2025*. Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2016:43. Helsingfors.

UNESCO. 2019. *The State Parties*. <https://whc.unesco.org/en/statesparties/fi> (2019-10-22).

Island

Government of Iceland. *Areas of responsibility*.

<https://www.government.is/ministries/ministry-of-education-science-and-culture/areas-of-responsibility/> (2019-08-29).

Minjastofnun Íslands. *The Cultural Heritage Agency of Iceland*.

<http://en.minjastofnun.is> (2019-08-22).

Representant för Mennta- og menningarmálaráðuneytið. Intervju via telefon, 2018-11-20, Reykjavík.

Thingvellir. *Protection & management*. <https://thingvellir.is/en/protection-management/> (2019-10-10).

UNESCO. 2019. *The State Parties*.

<https://whc.unesco.org/en/list/?search=iceland&order=country> (2019-10-08).

Danmark

ICCROM. 2019. *Member states*. <https://www.iccrom.org/about/overview/member-states> (2019-08-28).

ICOMOS Danmark. 2019. <http://www.icomos.dk/> (2019-08-10).

IUCN. 2019. *Denmark*. <https://www.iucn.org/regions/europe/resources/country-focus/denmark> (2019-08-28).

Representant för Slots-og kulturstyrelsen i Nykøbing. Intervju via videolänk 2018-10-31, Nykøbing Falster.

Slots-og kulturstyrelsen. 2019. *Organisation og ledelse*. <https://slks.dk/om-styrelsen/organisation-og-ledelse/> (2019-08-22).

